

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תוכב"א

דרשת

הושענא רבא תשי"ג

תוכו רצוף אהבה לעורר רחמים בשמים
ולעורר בני ישראל לשוב בתשובה
ולחתפלל עבור כבוד שמים וצער השכינה

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

לשון קדשו - קונטרס קסה

72 מינוט) קלאר * * * *

ובמקום הצעות והבכיות של רבינו כמעט קלאר * * * *

יצא לאור ע"י

מערכת לשון קדשו

צו מנדב זיין לרגל א שמחה אדער א יארצייט רופט: 1-514-585-3040 / 1-718-388-5519

צענטראלע נומער:

929-522-1515

ענגלאנד 0330-350-3110

מאנטריאל 438-797-0770

ארץ ישראל 072-3275205

צו הערן די רעקארדינג: דרוק #1, דערנאך קונטרס נומער 165

איר קענט אויך לאזן הודעות הערות ותיקונים, און מנדב זיין

מען קען אויך הערן די רעקארדינגס:

ניו יארק 718-298-4641 ארץ ישראל 072-3333419

הושענא רבא תשי"ג # → 413 → 6 → 16

• יהם יעלו לזכרון •

האי גאון וצדיק חו"פ, המפורסם בשקידתו כחשיבה כאורה, בקי בחדרי תורה,
תל תלפיות שהכל פונים אליו בקלה כבחמורה

רבי יואל בן ר' אורי זצ"ל מארגענשטערן

אבדק"ק שארמאש יצ"ו

תלמיד חביב לרביה"ק זי"ע, דבוק ה' במשנתו של רבינו ז"ל, גם קבע עצמו ללמד
ברבים תמידין כסדרן, ודבריו תק' ה' נר להגליו בכל זמן ועידן

נפטר ביום כ' תשרי - ד' דחזה"מ סוכות תשע"ח לפ"ק

הרה"ח תלמיד מובהק מרביה"ק ובכל נימי נפשו פעל לעשות רצונו

מוה"ר שמחה ישכר (בער) ז"ל ב"ר

יהושע הכהן ז"ל סאנדער

נפטר שמחת תורה תשע"ד לפ"ק

הרה"ח הישיש ירא שמים מרבים

מוה"ר ישכר דוב ב"ר צבי ז"ל

יאקאבאוויטש

נפטר שמחת תורה תשע"ד לפ"ק

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא

ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

נפטר ה' ניסן תש"פ

עילוי נשמת

הרה"ח ר' משה מנחם

ב"ר יוסף ז"ל

נפטר ערב פסח תש"פ

א

קושיות ודקדוקים בענין הושענא רבא

קושיא א

למה נקרא יום זה בשם הושענא "רבה"

ס'איז ידוע דער טאָג ווערט אָנגערופן הושענא רבא.

ברויך מען פאַרשטיין דעם נאָמען הושענא "רבא". [והלא] יעדע 'ישועה' פון השם יתברך, אַלעס איז דאָך 'גרויס'.

ב

קושיא ב

מנהג ישראל להתיר קשר הלולב ביום ה'רצל ההושענות. גם יש קפידא ליטול הערבה בפני עצמה דייקא, שלא עם הלולב. וראוי לתת טעם על זה, למה נטלת בפני עצמה דייקא

ס'איז אַ מנהג ישראל לְהִתִּיר הַקֶּשֶׁר [של הלולב]^א, הושענא רבא ביי די הושענות בינדט מען אויף דעם קֶשֶׁר [הלולב, על ידי שמשירין הטבעות שעל הלולב]^ב. אויך נעמט מען עֶרְבָה, נעמט מען עקסטער.

גאָנץ סוכות איז עס נאָר געבינדן אינאיינעם^ג, [כדי לרמז] יְבוֹאוּ אֵלָיו וַיֵּאָגְדוּ עִם אֵלָיו^ד, [אַבער] ווען ס'קומט הושענא רבא נעמט מען עקסטער [די] עֶרְבָה^ה. [און] נישט נאָר מ'טאָר נישט 'בינדן' [די ערבה צוזאַמען מיט די אַנדערע מינים, נאָר] איז דאָ אַן ענין אַז מ'זאָל עס נישט 'נעמען' [אין די הענט] צוזאַמען, ווילאָנג מ'האָט דעם לולב אין די הענט^ו.

^א על ידי שמשירין את הטבעות שעל הלולב.

^ב בטור (או"ח, סימן תרסד): ביום חמישי של חול המועד שהוא הושענא רבא וכו', ויש נוהגין להתיר בו אגדו של לולבו. סמך לְדַבֵּר, דכתיב (אמור כג, מ) כַּפֹּת תִּקְרִינָם חסר ו', פירוש ו' ימים יהיה קפות, ולא יותר. פירוש שנוטלין הלולב רק באופן כשכל הג' מינים מאוגדים ביחד.

^ג במדרש רבה (אמור ל, יב): פָּרִי עֵץ הָדָר אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כַּפֹּת תִּקְרִינָם אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל, יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וַעֲנֵף עֵץ עֵבֶת אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וַעֲרֹכֵי נָחַל אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם, לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם 'אגודה' אחת, והן 'מכפירין' אלו על אלו וכו'. לפיכך משה מזהיר לישראל וְלִקְהָתָם לָקֵם בַּיּוֹם הַרְאֹשׁוֹן.

ועיין בס"ג בא תשי"ד (לשון פו, אות מא) שהוסיף רבינו: היצט [בחג הסוכות] זענען זיי נְתַקְרַב געוואָרן אינאיינעם, יבואו אלו ויאגדו עם אלו, האָט מען צוזאַמגענומען אתרוג, הדס, לולב, ערבה. נישט בפועל ממש [לחבר ביחד אנשים כשרים עם אנשים שאינם הגונים, ווייל דאָס] האָט מען מורא געהאָט צוזאַם צונעמען, נאָר מיט די 'עבודה' מיטן אתרוג מיטן לולב [נשמרז על חיבור כל אלו הבחינות שבשיראל] קאָן מען ממשיך זיין [שיכפרו אלו על אלו]. ועיין עוד בענין זה באורך בדברי יואל לסוכות (אות ב, יד, כו, לה, מז, קב, קהלת אות יב).

^ה עיין בשלחן ערוך (או"ח תרסד, ב-ד): ונוטלים ערבה ביום זה מלבד ערבה שבלולב, ואין מברכין עליה וכו'. ואינה נטלת אלא בפני עצמה, שלא יאגוד דבר אחר עמה וכו'. אין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, אפילו הגביה אותה שתי פעמים אחת לשם לולב ואחת לשם ערבה, ויש אומרים שיוצא בה.

^ו עיין ברמ"א (או"ח תרסד, ז): והמנהג פשוט ליטול הערבה עם הלולב בשחרית בשעת הנענוע וכשעת הקפה עד שעת החבטה, ונוטלים הערבה לבדה. ויותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל. ואף הנוטלה עם הלולב, נראה לי דלאחר שהקיף יסיר הלולב מידו, ויאחזו 'הערבה' שהם ההושענות שעושין 'לבד', כל זמן שאומרים תחנונים על המים.

וע"ז כתב המגן אברהם (ס"ח): שלא ליטלה עם הלולב. והאר"י הזהיר מאד שלא לחברם, וכן יש לנהוג. וז"ל האר"י בפרי עץ חיים (שער כו, פ"ו): וְהִתְּרָהּ שֶׁל תַּחֲבֵרם כָּל עִם הַלּוּלָב, וְלֹא תִטֵּלם כָּלל בַּיּוֹד, רַק אַחֵר שִׂיאֵמְרוּ [קדיש] תַּתְּקַל, אַז קָחם בַּיּוֹד. והענין, כִּי עַד שִׁישְׁלֹמֹן כָּל בַּחֲנִית הַחֲסִידִים, אֵין רָאוּי לַעֲוֹר גְּבוּרוֹת,

אויף דעם אַלעמען שטייט דאָך טעמים, [אַבער] ע' פנים לתורה, [וראוי לתת עוד טעם לזה].
(ישוב קושיא ב, מן אות מה)

ג המשל ליום הושענא רבא

נאָר אָבער, ס'איז ידוע, איך וועל נאָכזאָגן דאָס מָשָׁל, די דיבורים וואָס דער טאַטע זכורנו לברכה פלעגט צו זאָגן פון זיידע'נס וועגן [=בשם הייטב לב], יעדעס יאָר הושענא רבא.

חייב אדם לומר בלשון רבו (עדיות א, ג), [ועל כן הגם] ס'איז דברים ידועים, נאָר וואָס'זשע דען איז דער תכלית [לחזור על זה בכל שנה].
[אמנם המכוון הוא כן] ההולך בדרכי אבות [מזכירין לו זכות אבות]¹, אַז מ'איז מזכיר נאָר די דיבורים [שאמרו, נזכה כן] השם יתברך יזכיר לנו זכות אבותינו הקדושים.

ד

פלעגט ער צו זאָגן יעדן הושענא רבא, דאָס משל:
ווען אַ מָלָךְ קומט אין די מדינה אַריין, ער איז מודיע פאַראויס, ער מאַכט אַ זָמַן קבוע 'ווען' ער קומט אין די מדינה אַריין, [און] יעדער האָט צייט דעמאָלטס צוצוקומען צום מָלָךְ, מ'קען זיך אויסבעטן ער זאָל מוֹחֵל זיין וואָס מ'האָט קעגן אים פּוֹגֵם געווען, [אַז] מ'האָט נישט איינגעהאַלטן די חֻקֵי הַמֶּלֶךְ.
[און] מ'קען זיך אויסבעטן אַלע הַשְּׁפָעוֹת, כְּלוּם חֶסֶד בְּבֵית הַמֶּלֶךְ², אַלעס גייט דאָך [די השפעה, אַלעס] איז דאָך דער כח פונעם צווי הַמֶּלֶךְ.

ה

נו ממילא פאַרשטייט מען, [אַז] ווער ס'איז אַ בַּר דַּעַת, פאַרשטייט ווי חָשׁוּב די 'געלעגנהייט' איז, די צייט וואָס דער מָלָךְ אליין קומט אין די מדינה, און מ'רופט אויס די כְּרוֹזִים אַז מ'זאָל קומען [צום מלך, בזמן שהוא כבר בעיר].
אַבער ווער ס'פאַרשטייט, דער וואָרט נישטאַמאַל ביז דער מָלָךְ קומט [אַריין] אין די מדינה, [נאָר] ער 'גייט אַקעגן' נאָך, כְּמָה פֶּרְסָאוֹת, און ער בעט זיך, און ער פאַלט פאַר די פִּיס [פון מלך, עוד טרם בואו לעיר]. ממילא קומט ער שוין אַריין אין שטאָט אַריין, קומט ער שוין אַריין מיט אַ פּרייליך האַרץ, מיטן מָלָךְ צוזאַמען.

ו

[נאָר] אפילו ווער ס'האָט נישט דעם דַּעַת, און ער פאַרפאַסט די געלעגנהייט [לקבל פני המלך עוד לפני בואו לעיר]. ער וואָרט ביז דער מָלָךְ קומט אין שטאָט אַריין.

וכמ"ש בע"ה כי בו' הקפות של יום זה הם נכנסים ה' חסדים, ואין ראוי לעורר הגבורות. נמצא כי גמר החסדים אינם נכנסים עד קדיש תתקבל, לכן אחר הקדיש, אז תקח בידך הה' בְּיָד עֲרֵכָה, כי כבר הִנָּחַת הַלּוּלָב מִיָּד, וְגִמְרַת מִצּוֹת. ואחר שתקח בידך בכונה הנ"ל, אז תחבוט ותכה בקרקע.

¹ עיין בבראשית רבה (עו, ד): וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶלְקֵי אָבִי אַכְרָהֶם וְאֶלְקֵי אָבִי יַצְחָק (וישלח לב, י), הַא לְעֵשָׂו לֹא. אלא הבחור בדרכיהם [של האבות] והעושה כמעשיהם, אני מתקיים עליו [בזכות אבות (ישמח משה ריש עקב)], מי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם אינו מתקיים עליו וכו'.

ולשון שהיה רגיל רבינו להזכיר בהושענא רבא, "ההולך בדרכי אבות" מזכירין לו זכות אבות, הוא לשון המדרש הנזכר כפי שמוכח בייטב פנים (ר"ה אות מט, ועוד): "ההולך בדרכי אבות" אני מתקומם עליו בזכות אבות.

² מלשון הגמרא (שבת קנג).

אָבער דעמאלטס ווען דער מַלְךְ איז שוין 'דאַרטן', ווער האָט שוין נישט דעם שְׂכַל און דעם דַעַת אַז ער זאָל וויסן אַז [ווען] דער מַלְךְ איז 'דאַרטן', אַז מ'זאָל גיין [צום מלך] און מ'זאָל נישט אוועקלאָזן [די געלעגנהייט], מ'זאָל גיין און מ'זאָל זיך בעטן [סליחה ומחילה], אַז מ'זאָל זיך בעטן, [און] מ'זאָל פאַררעכטן.
מ'זאָל 'אויף דעם אליין' זיך בעטן, [לסלוח לו] פאַרוואָס מ'האָט נישט געהאַט דעם דַעַת, פאַרוואָס מ'האָט נישט געהאַט דעם דַעַת צו קומען 'פריער'.

ז

נאָר ווען מ'פאַרפאַסט די צייטן, און די טעג ריקן זיך דורך.
די טעג ריקן זיך דורך, ס'גייט דורך נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג פון די זמנים וואָס דער מַלְךְ איז דאַרטן, און מ'פאַרשלאָפט די צייט, מ'פאַרגעסט זיך גאָר, מ'פאַרגעסט זיך גאָר פון 'די' צייטן, מ'איז נישט מַעֲרִיך דאָס תּוֹעֲלַת און דאָס תְּשִׁיבוֹת פון די צייטן.

אָבער ווען ס'גייט דורך דער זמן, בפרט ווען ס'קומט שוין דער לעצטער טאָג, ס'קומט שוין דער לעצטער טאָג וואָס דער מַלְךְ איז נאָך דאָ אין שטאָט.
די פֿרוֹזִים גייען:

אַז דער מַלְךְ געזעגנט זיך שוין !

פאַרלאָזטס נישט די געלעגנהייט !

קומטס כאָטש דעם לעצטן טאָג !

אויב מ'איז נישט געגאָנגען ביז אַהער, 'היצט' האָט מען נאָך צייט !

מ'האַלט פאַרן 'געזעגענען' !

ח

אָבער מיט גרויס בושָה קומט מען צו צום מַלְךְ, [ווייל] די קשיא איז דאָך זייער גרויס: אַי מַלְכָּא אָנא, עַד הַשְּׁתָּא אַמַּאי לֹא אָתִית לְגַבְאִי. פאַרוואָס האָט מען פאַרשלאָפן די צייט ביז היצטערט.

ט

נאָר אָבער, חלילה אַז מ'גייט אפילו דעמאלטס אויך נישט, און מ'ציט זיך צוריק פאַר דער בושָה, אַז מ'גייט דעמאלטס אויך נישט, און דער מַלְךְ פאַרט אוועק, האָט מען אויף דעם צַעַר און חֲרָטָה.

,

הנמשל להושענא רבה

דאָס נִמְשָׁל איז מובן:

[דמי שהוא בר דעת עושה הכנה כראוי, ווען] ס'קומט די הייליגע טעג, ס'קומט די הייליגע טעג פאַר ראש השנה.

אויף ווען דער נביא זאָגט (ישעי' נה, ו) דְרִשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, אַז מ'זאָל אַרום פאַרשטן דעם באַשעפער ווען ער 'געפינט' זיך.

זאָגט די גמרא (ראש השנה יח.) אימתי הוא 'נמצא', בין ראש השנה ליום כיפור.

[ומסיים שם הכתוב] קִרְאֵהוּ בְּהִיטּוֹ קְרוֹב.

יא

הגם, הקדוש ברוך הוא [איז דאך] מלא כל הארץ כבודו (ישעי' ו, ג), [והוא מצוי לישראל בכל המקומות, וכן בכל זמנים, וכדכתיב] (ואתחנן ד, ז) מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אלין כה' אלקינו בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו.

[אבל מ"מ בימים אלו הוא מצוי יותר, כי אז יש השפעה מיוחדת לקבלת התפילות^א, ואין לשער מה שיכולין לפעול באלו הימים] ובפרט [מיט] אן אַמַּת'דיגע תנועה פארן באשעפער. [והשי"ת יעזור] מ'זאל מיר דאס נאך אַמאַל זוכה זיין.

יב

אוי ! לאמיר נישט פארשלאָפן אזא הייליגע צייט !
ווען וועל מיר נאך אַמאַל זוכה זיין [לתנועה של אמת לפני הקב"ה] !
הקדוש ברוך הוא מ'ווארט אויף דעם !
מ'זאל מיר קענען האָבן איין רגע [אן אַמַּת'דיגע] !
דער זוהר הקדוש זאגט^ב, אפילו בי פנישטאָ חדא, איין 'ציבור' אז מ'טוט אַמַּת'דיג תשובה, אז מ'גיסט זיך אַמַּת'דיג אויס דאָס האָרץ פארן באשעפער, [יכולין לפעול להביא את הגאולה שלימה].

יג

דער אמת, ס'איז נישט די שאלה אזוי גרויס [עד השתא אמאי לא אתית, ווייל] פארקערט, מיטן שכל העט נישט געווען אזא קטרוג, [על כי היה להם לבוא אל המלך] מ'זאל זיך אויסגיסן דאָס האָרץ פארן באשעפער.
[ווייל באמת הלא אדרבה] ס'איז דאך א גרויס וואונדער אויף די פאר אידן [וואָס קומען יא], וויאזוי מ'דערהאלט זיך, אין דאָס גרויסע שפלות, ברוחניות ובגשמיות.
נאָר דאָס איז דער כח פונעם שטן און די סטרא אחרא אויף דעם אליין אויך [שיהיה קשה לבוא לפני המלך]. דורך די גרויסע נסיונות, איז נאך דער טמטום הלב גרעסער.

יד

[על כל פנים הנמשל הוא], ווען מ'קומט 'פריער' [עוד קודם ראש השנה], אזוי ווי דער מדרש זאגט^ב. [וכלשון הפייטן]^ג בְּרִי לִבְּכִי מֵאֲתָמוּל קִדְמָנוּךְ, דִּי בְּרִי לֵב גִּיעֵן נֶאֱךָ [פאר]

^א וכדמיתרגם שם באונקלס: ארי מן עם רב די לה אלקא קריב לה לקבלא צלותה בעדן עקתה, כה' אלקנא בְּכָל עֵדן דַּאֲחִנְא מְצִלִין קְדֻמוּהִי.

[וקושיא זו מהפסוק בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו, נזכר בגמרא ראש השנה יח. ויבמות מט: ותיצו שם לפי הדרש דהתם].

^א וכמו שמסיים רבינו ענין זה להלן בתוך אות טו-ז.

^ב בזהר חדש פרשת נח (דף מ. בדפוס מונקאטש תרע"א): רבי אליעזר אומר, כל הגליות שגלתה כנסת ישראל, נתן לה הקב"ה זמן וקץ, ונתעוררה תמיד בתשובה. וגלות האחרון אין לו קץ וזמן, אלא הכל תלוי בתשובה, שנאמר (נצבים ל, ב) וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹקֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ, וכתיב (שם, ד) אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבָּצֶךָ ה' אֱלֹקֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחְךָ. אָמֵר לִיָּה רִבִּי עֲקִיבָא, אִם כֵּן, הֵיאֵךְ יֵהָא דֵּא לְהַתְעוּרָא כּוֹלְהוֹן כְּחֵדָא בְּתִשּׁוּבָה, מֵאֵן דִּהּוּי בְּסִיפֵי שְׁמַיָּא, וּמֵאֵן דִּהּוּא בְּסִיפֵי אֶרְצָא, הֵיךְ יִתְחַבְּרוּן כְּחֵדָא לְמַעַבְדַּ תְּשׁוּבָה. אָמֵר לוֹ רִבִּי אֱלִיעֶזֶר, חֵייד, דֵּאִי יִחְזָרוּן בְּתִשּׁוּבָה רִישִׁי כְּנִישְׁתָּא, אוֹ חֵדָא כְּנִישְׁתָּא, בְּזִכְרוֹתֵי יִתְפַּנֵּשׁ כָּל גְּלוּתָא, דְּקִידָשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִיסְתַּכִּי תְדִירָא, אִימַתִּי יִחְזָרוּן, וְעֵבֶר לָהּ טָבָא, דְּכְתִיב (ישעי' ל, יח) וְלָכֵן יִתְקַהּ ה' לְחַנּוּכָּם. מַחֲכָה תְּמִיד אִימַתִּי יַעֲשׂוּ תְשׁוּבָה. וְעֵינִן בִּירְוֵאל מִשָּׁה (א, עד) מה שכתב רבינו בביאור ענין זה.

^ג תנחומא אמור, הובא בטור או"ח סימן תקפא

^ד בפיוט למוסף יום א' דראש השנה (ד"ה אף ארת משפטיך). ופירושו, כי החסידים הישרים שיש להם בר לבב, כבר קדמו אותך 'מאתמול' בערב ראש השנה, בחפילה ותענית.

ראש השנה, די פארפאסן נישט פון ראש חודש אלול [א], זיי האבן אן הַכְנָה דעם גאַנצן חודש אלול, ביז ראש השנה. ווייל מ'ווייט דאָך [אז] ס'קומען די טעג, די ימי הדין והמשפט.

טו

[און אפילו] ווער ס'איז נישט 'דערביי' [צו גיין 'פאראויס'], אָבער ווען ס'קומען די טעג פון ראש השנה, און אליבא דאמת [בכל ימות השנה] קען מען נישט צוקומען אַזוי לייכט [צום מלך], אַזוי ווי מ'קאָן אין די הייליגע טעג, ווען אַ איד קאָן נַתְקַרֵב ווערן צום בורא כל עולמים. דאָס קען מען דאָך גאַרנישט מַשִּׁיג וּמַשְׁעַר זיין.

טז

דער אמת, קען מען 'אַלעמאַל' [נתקרב ווערן, כדכתיב] מי 'גוי גדול אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קרִבִּים אֵלָיו] כּה' אֱלֹקֵינוּ 'בְּכָל' קְרָאנוּ אֵלָיו (וכדלעיל אות יא). אָבער ס'איז דאָךְ אַן אַנדערע מין השפעה, די הייליגע טעג.

יז

נאָר אַז די טעג [של עשרת ימי תשובה] גייען דורך, נאָכדעם קומען די ימי הסוכות, [מצות] סוכה מיט די ד' מינים, דער חוֹדֶשׁ [וואָס איז] תְּקִיפָא בְּמַצּוֹת, אַזוי ווי די גמרא זאָגט^{טו}.

ווען האָט מען נאָך אַזאַ חוֹדֶשׁ?

יח

אָבער ווען די אַלע זמנים גייען דורך, און ס'קומט שוין הושענא רבה, מ'קומט שוין אין דעם לעצטן טאָג.

אוי ! די כְּרוֹזִים גייען ! [דער מלך געזעגנט זיך פון שטאַט].

אָבער בעונונו הרבים די הערצער זענען פאַרשטאַפּט, מ'הערט נישט, מ'זעט נישט .. אַנרופן.

אָבער דער אמת, אידן זענען דאָך מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים אַז די כְּרוֹזִים גייען "ס'איז דער לעצטער טאָג". הושענא רבה [מכריזים מן השמים] אַז דאָס איז דער לעצטער טאָג.

דאָס איז די זמנים ווען מ'האַלט שוין פאַר'ן 'געזעגענען', דער גָמֵר מְסִירַת הַפִּתְקִין^{טז}.

(סיום המשל והנמשל באות צד-צה)

^{טו} דכתיב במלכים א' (ח, ב) וַיִּקְהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּירַח הָאֶתְנִים כְּחָג, הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי. ועל זה אמרו בגמרא ראש השנה (יא): בִּירַח 'הָאֶתְנִים', דתקיף במצות. ופירש רש"י: שופר, יום הכיפורים, וסוכה, לולב, וערבה, וניסוך המים.

^{טז} כמבואר בזהר הקדוש פרשת ויחי (דף רכ): לְבַתֵּר קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא זְמִין קָמִיה דְּבַר נֶשׁ, יוֹמָא דְּכַפּוּרֵי וכו', אִי זְכִי בְּתַשְׁבּוּהָ, וְלֹא שְׁלִימָתָא כְּדָקָא יָאוּת, תְּלִיין לִיה עַד הֵהוּא יוֹמָא בְּתַרְאָה דַּעְצָרַת, דְּהוּא תְּמִינָאָה לְחָג. וְאִי עָבַד תַּשְׁבּוּהָ שְׁלִימָתָא לְקַמִּי מֵאֲרִיָּה, אֲתַקְרַעו. וְאִי לֹא זְכִי, אֵינּוּן פִּתְקִין נִפְקִין מִבִּי מַלְכָּא, וְאֲתַמְסְרִין בִּידוֹי דְּסַנְטִירָא, וְדִינָא מִתְּעִבִיד וכו' (עיי"ש עור).

וְעוֹד שֶׁם בְּפִרְשֵׁת תְּרוּמָה (דף קמב): בְּלִילְיָא בְּתַרְאָה דְּחָגָא, דְּקָא נִפְקִין פִּתְקִין מִבִּי מַלְכָּא, וְהֵהוּא צֶל אַעֲדִיאוּ מִבְּנֵי גְרִיעוּ דְּהֵאֵי עֲלָמָא, וכו' (עיי"ש עור).

וְעוֹד שֶׁם בְּפִרְשֵׁת צו (דף לא-לב): בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה דְּחָג, הוּא סִיּוּמָא דְּדִינָא דְּעֲלָמָא, וּפִתְקִין נִפְקִין מִבִּי מַלְכָּא, וְגִבּוּרִין מִתְּעִרִי וּמִסְתִּימִין בְּהֵאֵי יוֹמָא וכו'. בְּהֵאֵי יוֹמָא פְּקִיד מַלְכָּא לְמֵיהֵב פִּתְקִין לְסַנְטִירָא, וּמִסְתִּימִי דִּינִין, וְאֶסְתִּים לִישְׁנָא בִּישָׁא מַעֲלָמָא. [ועיין עוד בזה להלן בהערה יח].

יט

ביאור הפסוק: קְרָאָהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב

קושיא ג

בגמרא פירשו הרישא ד'רשו ה' בְּהִמְצָאוֹ, דקאי על עשרת ימי תשובה. ועדיין יש להבין על מה קאי הסיפא קְרָאָהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב.

איבערדעם קאָן זיין.

ס'שטייט ד'רשו ה' ווילאנג ס'איז בְּהִמְצָאוֹ, [ופירשו בגמרא] אימתי הוא נמצא, בין ראש השנה ליום כיפור.

[אבל עדיין צריך ביאור] וואָס איז טייטש קְרָאָהוּ "בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב".

וואָרן די "עשרת ימי תשובה" איז ד'רשו ה' "בְּהִמְצָאוֹ". נו וואָס זענען די אנדערע טעג, אַז בְּהִמְצָאוֹ איז נאָר דעמאלטס, ווען איז דער בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב. איז עס גאָר די זעלבע [שגם הסיפא קאי על עשרת ימי תשובה]? איז עס די זעלבע? פאָרוואָס נוץ איך אַן אנדער לשון, דאָ שטייט "בְּהִמְצָאוֹ", און דאָ שטייט "בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב".

כ

ישוב קושיא ג (באופן ראשון)

קְרָאָהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב קאי על הימים שבין יום כיפור לשמיני עצרת, שבחינתם "קרוֹב" לבחינת עשרת ימי תשובה קאָן זיין, אפשר 'טאַקע דאָס' איז עס, [דהכוונה על הימים שבין יום כיפור לשמיני עצרת]. ווייל לעולם שטייט דאָך (ראש השנה יח.) נאָר [אויף] עשרת ימי תשובה דעם חילוק פון יחיד לרבים^י, פאָר אַ יחיד איז נענטער [לקרוע הגזר דין, אין] עשרת ימי תשובה. אָבער [אויף] נאָכדעם שטייט דאָך נישט קיין חילוק [בין יחיד לרבים].

כא

[און] דער אמת איז דאָך מסוגל "די זמנים" אויכעט [מן יום הכיפורים עד שמיני עצרת]. ס'איז דאָך הערשט, דער גַמֵר איז דאָך הערשט אין הושענא רבה, דער גַמֵר הַחֲתִימָה איז דאָך הערשט אין הושענא רבה, און דער מְסִירַת הַפְתָּקִין איז דאָך גאָר שמיני עצרת ביי תפלת מוסף^י.

^י בגמרא ראש השנה (יח.): אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב, מניין לגזר דין של צבור וכו' אף על גב שנחתם נקרע, שנאמר כה' אֱלֹקֵינוּ כָּכָל קְרָאָנוּ אֵלָיו. והכתיב ד'רשו ה' בְּהִמְצָאוֹ, התם ביחיד הכא בצבור. ביחיד אימת [יפרש'י: יחיד אימת מצוי לו, דכתיב בְּהִמְצָאוֹ], אמר רבה בר אבבה אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. [וכן הוא בגמרא יבמות (מט: וקה:)].

^י עיין בשער הכוונות (דרושי סוכות, דרוש ו): והענין [של הו"ר] בקיצור הוא, כי ביום הכיפורים על ידי ה' תפלות וכו' לכן נחתם בה חותם וכו'. והנה החותם ההוא היא החותמת העיקרי הפנימי וכו', ולכן אז נידון העולם כולו ונחתם או לחיים או למות, ואז הוא עיקר הדין. והנה בליל הושענא רבה נעשה החותם ה' החיצון בסוד חותם בתוך חותם וכו', ואמנם לפי שגם החותם הזה נעשה מן אימא יש בו כח לדחות את החיצונים, ובערך זו נקרא חותם וכו'. אלא שאז שהיה החותם הפנימי העיקרי כנ"ל היה זמן הדין והגזירה והחתימה ממש, אבל עתה שהוא חותם החיצון אינו רק ענין מסירת הפתקין אשר נחתמו בנעילת יום הכיפורים, וניתנים עתה ביד השלוחים על עונשי פורענות בני אדם, כנזכר בזוהר פרשת ויחי (רכ.) ופרשת אמור (קד:). והנה בענין מסירת הפתקים האלו יש מאמרים חלוקים בספר הזוהר בב' הפרשיות הנזכרים, וגם בפרשת תרומה (קמב.) וכו'. ואמנם אמיתות הענין הוא זה, כי הנה עיקר הדין נידון ונגמר "בחצות הראשונה" של ליל הושענא רבה, ואז בעת חצות לילה נגמר החותם להחתם במלכות שבה, ונגמר הדין, ואז תיכף אחר חצות לילה אתעדי צולמא מעל רישיהו דמאן דאחתם חס ושלום למיתה וכו', ולכן נוהגים לעסוק בתורה בחצות לילה הראשונה עד זמן זריחת הלכנה וקוראים ספר אֵלֶּה הַדְּבָרִים הנקרא מְשֻנָּה תוֹרָה, ויכוין בקריאתו זאת לעשות חותם המלכות שבה, שהוא ג' שמות אה"ה במילוי יודין ואלפין וההי"ן, וביחד הם בגמטריא שצ"ה, ועם הג' כוללים שלהם בגמטריא "משננה", על ידי קריאה זו. ואמנם עיקר הדין שנידון העולם עתה, הוא להמסר הפתקין שנחתמו בנעילת יוה"כ, אותם שלא חזרו

און ווידעראום דער בַּהֲמָצָאוּ זאָגט דאָךְ די גמרא [איז] בימים 'שבין ראש השנה ליום כיפור'.

כב

נאָר וואָס זשע דען, 'דעמאָלטס' [בעשרת ימי תשובה] איז טאַקע בַּהֲמָצָאוּ, און די 'אַנדערע טעג' [עד שמיני עצרת] זענען 'קָרוֹב' צו דעם [לבחינת בהמאן].
ס'איז נישט אינגאַנצן בַּהֲמָצָאוּ [כמו בעשרת ימי תשובה], ס'איז אָבער בְּהִיּוּתוֹ קָרוֹב [לזה].

[ווייל] דער הַתְּנוּצָצוֹת, דער אָר פון די טעג פון די עשרת ימי תשובה, דעס שיינט נאָך ביז נאָך שמיני עצרת.
בַּהֲמָצָאוּ איז 'דעמאָלטס' [מראש השנה עד יום כיפור]. 'היצט' [בין יום כיפור לשמיני עצרת] איז דער קָרָאָהוּ בְּהִיּוּתוֹ קָרוֹב.

כג

הקדמה לאופן שני בישוב קושיא נ
בדורות אלה כבר קרבה זמן הנאולה
(עד אחר אות לח)

קען זיין אפשר נאָך אַ רמז, וואָס דער נביא האָט געזאָגט קָרָאָהוּ בְּהִיּוּתוֹ קָרוֹב.

כד

מוֹרֵי יְרֻבּוֹתֵי!

דער אמת, מ'זאָל זיך באַרעכענען וויאָזוי מ'איז אין דעם מצב [העולם], מ'זאָל זיך באַרעכענען וויאָזוי מ'האַלט אין מצב, נאָך דעם גרויסן אריכות הגלות, מ'האַט שוין אַזויפיל 'געליטן', מ'האַט שוין אַזויפיל 'מיטגעמאַכט', דער גרויסער געוואָלדיגער אריכות הגלות, און דער גרויסער חֲשָׁפּוֹת.

מ'טרעפט גאָרנישט [שיגידו מראש על אריכות הגלות כזה], אבותינו הקדושים האָבן זיך גאָרנישט גירעכט² אויף אַזוי לאַנג. עֵבֶר קָצִיר כְּלָה קִיץ, אַלעס איז שוין פאַראַיבער, ועדיין אָנחֵנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ³, אונז זעמיר נאָכנישט געהאַלפן! אוי ווי!
ווער האָט זיך גערעכט אויף דעם!
ס'איז שוין שנת תשי"ג!

בתשובה כל הימים שבינתיים שמן יוה"כ עד יום הו"ר, ונמסרין ביד השלוחים לפעול הדין והמשפט למי שנתחייב. אבל אף על פי שנמסרו הפתקים בידים לא ניתן להם רשות לפעול המשפט והעונש הכתוב באותן הפתקים עד יום שמיני עצרת, כדי לתת עוד זמן אל החוטאים שישוּבו בתשובה ביום ההוא של הושענא רבה, יום אחרון של הלולב והסוכה, ואם ישוּבו יחזרו לקחת הפתקים מידם, ואם לאו אין עוד תקנה בתשובה מאז ואילך וכו'. אבל ודאי שאם יודמן מי שישוּב, ודאי שיקרעו גזר דינו ויחזרו לקחת פתקא שלו מיד השלוחים וכו'. ולכן כל יום הושענא רבה יש בו קצת דינין, אעפ"י שנגמר הדין בחצות הראשונה של לילה כנ"ל, והטעם הוא לפי שעדיין הדין תלוי עד יום שמיני עצרת כנזכר, לראות אם ישוּבו בתשובה. ולכן יש נוהגים לומר סליחות אחר חצות ליל הו"ר קרוב לאשמורת הבוקר, אעפ"י שנגמר הדין בחצות לילה הראשונה וכו'. גם צריך ליזהר לכוין האדם דעתו במאד מאד בתפלת יום הושענא רבה ובכל מעשיו ביום ההוא, כיון שעדיין יש לו תקנה אז, כי אח"כ אין לו עוד תקנה כנ"ל וכו'.

² פירוש: גערעכט, גערעכנט.

³ מלשון הפסוק בירמי' (ח, כ): עֵבֶר קָצִיר כְּלָה קִיץ וְאָנַחְנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ.
ומפרש הרד"ק שם: קציר הוא זמן שִׁשְׁשָׁע אדם בו, מפני הבצורות, ואדם שמח בבא הקציר וכו', וכן זמן הקיץ אדם שמח בפירות הקיץ. ואומר זה דרך משל, כלומר עברו הזמנים שחשבונו להִשָּׁע בהם, ולא נושענו. ובמצודות דוד שם: מצפים אנו לתשועה והיא מתאחרת לבוא, כי כבר עבר הקציר וכבר כלה זמן הקיץ ועדיין לא נושענו, רצה לומר, זה זמן רב אנו בתוחלת ממושכה.

אוי וויי וויי !

מ'זעה מיר דאך וואו מ'האלט מיר נאך, אין דעם תוקף הגלות !

כה

ווי לאנג נאך ! ווי לאנג נאך !

אוי וויי ! ס'איז שוין די העכסטע צייט !

לאַמיר זיך שוין באַרעכענען !

אוי וויי ! ביז ווי לאנג נאך וועל מיר זיין אזוי פאַרשלאָפֿן פון די הַבְּלִי הַזֶּמֶן !

ס'איז שוין די העכסטע צייט מ'זאל מיר אַרויס מיט אַ ישועה !

מ'זאל מיר שוין אַרויס דעם יאָר מיט יְשׁוּעָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל !

לאַמיר נישט אַרויס חלילה מיט 'גאַרנישט', אַזוי ווי די אַלע יאָרן ! אוי וויי !

ווי די אַלע יאָרן וואָס מ'זעמיר אַרויס מיט גאַרנישט.

אוי ! לאַמיר 'היצט' נישט אַרויס מיט גאַרנישט !

לאַמיר פּוֹעֵלֵן אַ יְשׁוּעָה !

נאָך די צרות וואָס אידן האָבן מיטגעמאַכט אין די לעצטערע יאָרן, אוי וויי !

לאַמיר אַרויס גיין 'היינט' - אוי וויי - מיט אַ גִּמְרַת חֲתִימָה טוֹבָה !

מיט יְשׁוּעָתָן פונעם כָּלֵל יִשְׂרָאֵל !

כו

קושיא ד

למה ברישא אמר בלשון "דךשו", ובסיפא בלשון "קראהו"

דעם האָט דער נביא אונז מרמז געווען.

[בהקדם לדקדק עוד] פאַרוואָס שטייט דאָרט "דךשו" [ה' בהמָצֵאוֹ], און דערנאָך

שטייט "קראהו" [בהיותו קרוב].

כז

הקדמה לישוב קושיא ד

במדרש: משה רבינו ביקש מהשי"ת, כשלא יהיה מי שיבקש רחמים על ישראל,

מיד עָנָה אותם. א"ל הקב"ה, בכל שעה שיקראו לפני, אני אענה אותם

[ונקדים וואָס] ס'שטייט אין מדרש^{כא}, משה רבינו האָט געזאָגט [להקב"ה], ס'וועט

אמאל אויפשטיין אַ דור וואָס אידן וועלן נישט קענען מתפלל צו זיין, וויאָזוי וועלן

זיי געהאָלפֿן ווערן. האָט הקדוש ברוך הוא געזאָגט, חַיִּיף בְּכָל יֵת שִׁיקְרָאוֹ לִפְנֵי, ווען

זיי וועלן 'רופן', וועל איך זיי העלפֿן.

כח

הקשו דהלא משה רבינו ביקש שיענה אותם בזמן שאין מי שיתפלל עליהם,

ואם כן מהו התשובה "דכשיקראו" יענה אותם, הלא אין מי שיקרא עליהם

פרעגט מען די קשיא^{כב}, ער הייבט אָן צו זאָגן מ'וועט נישט קענען 'מתפלל' זיין,

און ער לאַזט אויס ווען זיי וועלן 'רופן'. [והלא] ער האָט דאָך געזאָגט זיי קענען נישט.

ער האָט געדאַרפט צו זאָגן [סָתֵם] איך וועל זיי העלפֿן.

^{כא} בדברים רבה (ב, יא): 'שִׁגְבָךְ שֶׁם אֱלֹקֵי יַעֲקֹב (תהלים כ, ב), אמר משה לפני הקב"ה, רבוננו של עולם, כשתהא רואה בניך בצער ואין מי 'שיבקש רחמים' עליהם, מיד עָנָה אותן. אמר לו הקב"ה, משה, חַיִּיף בְּכָל שְׁעָה 'שיקראו' אותי, אָנִי אֶעֱנֶה אוֹתָם, דכתיב פה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל 'קראנו' אֱלִינוּ.

^{כב} בבניה לעתים (דרוש סא) ובני יששכר (תשרי ב, ו), ועוד.

כט

ותירצו דהכוונה שאין מי שיתפלל תפילה הגונה המכונה בלשון בקשת רחמים, רק יהיה תפילתם בבחינת "קריאה" לבד זאגן זיי דעם פֿשט^{כז}, 'מתפלל' זיין איז טאָקע אַ תפילה ווי ס'קער צו זיין.

[וכעין שדרשו בפסוק] אֲשַׁגְּבֶהוּ כִּי יֵדַע שְׁמִי (תהלים צא, יד), שטייט^{כח} [דהכוונה] ווען מ'איז מתפלל בִּשְׁם.

ווען מ'איז מתפלל פֿאַר השם יתברך מִקְרָב אִישׁ וְלֵב עֲמֻקָּה^{כח}, מיט אַן אַמְת'דיג האַרץ פֿאַרן בורא כל עולמים. די אַמְת'דיגע תְּפִלָּה וואָס ס'איז געווען [אַמָּל] ביי אידן, אַזעלכע גרויסע כוחות, און אַזאַ גרויסע קדושה, מ'פלעגט צו זאָגן אַמְת'דיגע תְּפִלּוֹת. [זהו נקרא בלשון מי "שיבקש רחמים" ובלשון "מתפלל". ועל זה שָׁאַל משה רבינו, כי גם בזמן שלא יהיה מי "שיבקש רחמים" באופן הראוי, מיד עָנָה אותם].

ל

איבערדעם השם יתברך זאָגט [חייך אם] "יִקְרָאוּ" [אותן], בכל שעה אַז איך וועל נאָר הערן ווי מ'וועט נאָר "רופן", אפילו ס'איז נישט 'דעס', אַז מ'וועט נאָר "רופן" [גם כן אני אענה אותם].

לא

ולבאר יותר ענין תפילה הנקרא בלשון "קריאה" לבד, יש לומר על פי המשל המובא בסידורו של שבת, לאב שכעס על בנו שלא למד חכמה ולא הלך בדרך הנכון, והבן התחנן לעורר רחמי האב ע"י שיזכיר עצמו, כשהיה בן קטן ולא היה יכול לדבר, רק מלא אהת "אבי", אשר מזה לבד היה לאביו נחת רוח גדול

מ'קען עס אפשר מסביר זיין [לבאר יותר החילוק בין תפילה לקריאה].
ס'שטייט דאָך, דער סידורו של שבת^{כח} זאָגט דאָך אַ מָשָׁל [למלך], ער האָט אויפגעצויגן אַ קינד.

^{כז} בספר אפיקי יהודה (דרוש לט, אות ט-): ונראה פשר הדבר בזה הוא, כי הצועק 'אוי ואבוי' ואיננו משתף במאמרו איזה מליצה תחניינית ובקשה מאתו יתברך, מצד היותו בעל הרחמים, הצעקה הלזו הולכת ובאה אל אשר יהיה הרוח ללכת, לא אליו יתברך, על דרך [ישע' מג, כב] וְלֹא אֶתִי קִרְאתִי יַעֲקֹב וגו', כלומר קראת וצעקת אבל לא אותי. אבל אם הצועק משתף בדבריו איזה לשון תחנה וחמלה ומזכיר גם כן את השם הגדול אותם, על דרך מאמר המשורר (תהלים קמב, ב) קוֹלִי אֶל ה' אֶנְעֶק קוֹלִי אֶל ה' אֶתְחַנֵּן, כלומר אתה ה' ההויה מלא רחמים רחם עלי וכו', ירחמנו ויעתר לו ה', ויפיק רצונו למלא משאלותיו ...

ותבארו לנו בזה דבריהם, אמר משה לפני הקב"ה כשתהא רואה בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים עליהם מיד עָנָה אותם, א"ל הקב"ה משה חייך בכל שעה שיקראו אותי אני אענה כו' עיי"ש. עיין [באפיקי יהודה] (דרוש מי נח בערבי נחל יב), הרגשנו מה זה שהבטיח הקב"ה למשה בכל שעה שיקראו אותי כו', על מה ששאל משה רבינו ע"ה שיהיו בצער ואין מי שיבקש רחמים כו' עיי"ש. אמנם לדברינו נבין, כי משה ע"ה אמר בדקדוק מכוון בזמן שיהיו בניך בצער ואין מי "שיבקש רחמים" כו', כלומר צועקים 'אוי ואבוי' אשר לא לבקש רחמים, כלומר להתחנן תחנה ובקשה עדי יתעורר השי"ת ברחמים עליהם, ענה אותם. והסכים הקב"ה על ידו להיותו עונה לבניו גם בלא בקשת רחמים, רק מהקריאה והצעקה לבדה. אמנם בתנאי אם יתוארו בשם 'בנים' למקום, והיינו בשיהיו להם מדות טובות מתייחסות אליו יתברך.

[ועיין עוד בדברי רבינו בס"ג שקלים תשכ"ב, שמבאי שם ב' פירושים בדברי המדרש מהבני יששכר, וגם מוסיף שם עוד פירוש שלישי לפי מצב דורינו. והוא קרוב להפירוש שמזכיר רבינו כאן].

^{כח} במדרש תהילים (מזמור צא): כִּי בִּי חֵשֶׁק [וְאַפְלָטוּהוּ, אֲשַׁגְּבֶהוּ כִּי יֵדַע שְׁמִי]. אמר רבי יהושע בן לוי בשם רבי פנחס בן יאיר, מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין, על ידי שאינן יודעין בשם המפורש. אבל לעתיד לבוא הקב"ה מודיען, כמו שנאמר (ישע' נב, ו) לְכֹן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי, באותה שעה הם מתפללין ונענין, שנאמר יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֶה. אמר רבי יצחק בשם רבי אחא, אם מבקשים הם אותי בשעה שמגיע להם הצרה, מיד אני עונה אותם, שנאמר יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֶהוּ (תהלים שם, טו).

^{כח} מלשון הפסוק בתהלים (סד, ז).

^{כח} בסידורו של שבת (שורש הראשון, ענף ב): ואולם עוד יש בחינה בענין השגחת הבורא עלינו, והוא כי אף שמחוב ומטבע האב לרחם על בנו ולעשות לו כל צרכיו ולפקח על כל ענינו למלא משאלות לבו כאשר יוכל, אעפ"כ

מילא דאָס קינד האָט קודם נישט געקאָנט רעדן.

ווען ער איז שוין גרעסער געוואָרן, ער האָט אָנגעהויבן צו רעדן, ער האָט אָנגעהויבן צו זאָגן "טאטע", האָט דער פאָטער געהאַט גרויס נחת, ער האָט זיך געפריידט אַז דאָס קינד קען אים שוין זאָגן "טאטע".

ווען דאָס קינד איז גרעסער געוואָרן, האָט ער שוין 'ערוואַרטעט' פון אים [מער]. ער האָט אים געלאָזט 'לערנען', ער האָט דערוואַרט פון אים גרויסע 'חכמות', מיט גרויסע 'אויפטוען' בתורה ובחכמה.

אַבער ער איז נישט אַזוי נאָכגעגאַנגען [דרך החכמה], און ער האָט נישט אַזוי געפאָלגט. ער האָט נישט צוגעלייגט דעם קאָפּ, [און] ער האָט נישט דערלערנט דאָס התחכמות.

ווען ער איז געקומען צום פאָטער, דער פאָטער האָט געזען אַז ס'איז נישט 'דאָס', ער איז נישט ווי ס'ברוין צו זיין. ער האָט נישט געלערנט, ער פאַרשטייט נישט. ער איז נישט 'דערביי' [אז] ער זאָל רעדן אַזוי ווי מ'ברוין צו רעדן פאַר אַ פאָטער, פאַר אַזאָ גרויסן מלך. און 'וואָס אַמאָל', איז ער אַלץ מער נאָכגעגאַנגען נישט אין גוטן וועג, און ער האָט אַלץ נאָר עפעס ווייניגער פאַרשטאַנען.

אויף אַמאָל האָט ער געזען אַז ס'איז חלילה כָּל־תּה אֵלָיו הִרְעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ¹², ער האָט געזען [אז] דער פאָטער איז 'ברוגז' פאַרוואָס ער האָט נישט געלערנט, [און] פאַרוואָס ער קען נישט זאָגן די דיבורים אַזוי ווי מ'ברוין.

ער [הבן] האָט געשפּירט אַז ס'איז נישט גוט. [נחשב בלבן] אַי ס'איז נישט גוט, [וביקש עצה] וויאָזוי קאָן ער נתקרב ווערן צוריק צום פאָטער. ער ווייסט [אז] ער האָט אַסאך פאַרשולדיגט, ווייל ער האָט נישט צוגעלייגט דעם קאָפּ.

האָט ער זיך געבעטן צום פאָטער: טאטע! זאָלסט דו דערמאַנען אַז דו האָסט דו אַמאָל געפריידט ווען איך האָב געזאָגט "טאטע"! ווען איך האָב דיר געזאָגט נאָר דעם איינע וואָרט.

מוחלָק ומופרש דרך התקבלותו מהאב בכמה פנים שונים. והוא כי בעוד התינוק בקטנות קטנות ואין לאב תענוג ונחת בו כי אם מה שהוא יוצא מחלציו ונולד ממנו, אז האב משגיח עליו להחיותו ולתת לו כל המצטרך לו כדי חייו, והכל בטבעו מה שהוא מוטבע על זה לרחם את היוצא מחלציו. אכן בהתגדלות הבן מעט מעט ומתחיל לצפצף בקולו ולדבר מעט, אז בעת ששומע האב אף דיבור הקל שיצא מפי הבן לקרותו בשם "אב", הדבור הזה עושה ורשם בלב אביו לאהבו יותר, ורצונו תיכף לתת לו באהבה.

ובענין הזה אמרת על תפלת שְׁמֵע קוֹלֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ שאנו אומרים בעת שמרבים בסליחות ובתפילה לפני המקום, כי כאשר נבאר סוף הגדולה ותענוג של האב מהבן, ואם אחר כל הגדולה והמעלה נודמן להבן מקרה רעה וחולו שנחלה כל כך עד שכלה ממנו כל החושים וגדולת המעלות אשר בו, ורצונו להעיר את רחמי האב עליו, הוא אומר לאביו אבי רחם עלי וזכור רחמך שאתה היית מרחם עלי בימי קטנותי בעוד לא ידעתי לקרותך כי אם בשם "אבי" ולא יותר, בהקריאה הזאת לבד נתגלגלו רחמך עלי ע"י דיבור אחד שקראתיך "אבא".

כן אנוחנו בני ישראל, על ידי צרות ומיעוט הלבבות נתמעט מאתנו גודל העבודה והשירות בנבלים וכנוורות שהיינו עושים לפני הבורא ית' בעת גדולתנו ובנין בית מקדשינו, שהיו כהנים בעבודתך מה שהיו עובדים בחצרות ה' ולוים בשירן ובזמירן שהיו משבחים ומזמרים על הדיוכן, ועתה לא נשאר בידנו כי אם דברי השיר הזה שהוא שמע ישראל ה' אלקינו וכו'. וזה פי' שְׁמֵע קוֹלֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, שתשמע להקול שאין אנו יכולין לומר לפניך כי אם שאתה הוא ה' אלקינו, דוגמת הבן הנזכר, ואעפ"כ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ, בגודל אהבה ורחמי האב כששומע בנו קוראו "אבי". [ועיי"ש עוד באורן].

¹² מלשון הפסוק באסתר (ו, ז).

לב

והנמשל הוא דאף שאין אנו יכולין להתפלל תפלות אמתיות כראוי, אבל עדיין אנו פונים עצמינו להשי"ת וקורין אותו "אבינו מלכנו"

אזוי זאָגט ער [דעם נמשל]:

אידן, אַז ס'קומט די שפעטערע דורות, אַז מ'איז נישט 'דערביי' [אז] מ'זאָל זאָגן אַמֶת'דיגע תפילות אזוי ווי די פריערדיגע דורות.

בעט מען זיך צום באַשעפער, [אז] הקדוש ברוך הוא זאָל מקבל זיין 'דעם דיבור' אליינס, אַז מ'קומט אין בית המדרש און מ'זאָגט "אָבינו מלְכֵנו".

אַז מ'קער מיר זיך צום באַשעפער.

אזוי ווי מ'זאָגט^{כב} ובְּכָל זֹאת אָנוּ לְקָה וְעֵינֵינוּ לְקָה.

[ויהא חשוב] דעס וואָס אידן קומען זיך צונעזאם, און מ'קוקט אַרויס אַז מ'זאָל נִתְקַרֵב ווערן צו הקדוש ברוך הוא.

לג

ועל דרך זה יבואר דברי המדרש, והקב"ה השיב שאם עכ"פ "קראו" אותו כבן לאביו, יענה אותם

- נאָר וואָס'זשע דען -

איבערדעם זאָגט ער [בכל שעה שיהיו] קוֹרְאִים, אַז מ'וועט מיך נאָר רופן, [ויהיו פונים אלי בידעם שאני אביהם, מיד אני אענה אותם].

לד

השם יתברך זאָל דאָס מקבל זיין, וואָס אידן קומען זיך צונעזאם אין אַזאַ טאָג אַזוי ווי הושענא רבה.

לה

היוצא מזה לענינינו:

וואָס קען מען דען זאָגן.

ווער קען דען מַשְׁיַע וּמַשְׁעִיר זיין, ווי מ'וואָרט אויף אידישע תפילות!

די אַלע עולמות, [און] די אַלע מַלְאָכִים וואָס זענען מְלִיצִים יִשְׂרָאֵל, די אַלע וואָס זענען פֶּרְקָלִיטִים טוֹבִים פֶּאָר אידן.

לו

ס'איז דאָךְ דאָ מִיָּמִינִים, און מַשְׁמָאִלִים [ביים בית דין של מעלה]. אַזוי ווי ס'שטייט [רִאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵא וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִיָּמִינוֹ וּמַשְׁמָאִלוֹ] (מלכים א' כב, יט).

ווי די גמרא^{כט} זאָגט, וכי יש ימין ושמאל למעלה^ל, נאָר ס'איז דאָ מִיָּמִינִים וואָס זיי זוכן זכּוּתָם של ישראל. די וואָס זיי זענען מלמד זכות אויף אידן, און זיי זענען זיך

^{כב} בפזמון הסליחות ליום י"ג מדות, ובתפילת נעילה.

^{כט} בירושלמי סנהדרין (פ"א ה"א): אמר ר' יהודה בן פזי, אף הקב"ה אינו דן יחידי, שנאמר (מלכים א' כב, יט) [רִאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵא וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִיָּמִינוֹ וּמַשְׁמָאִלוֹ], אלו מטין לכף זכות ואלו מטין לכף חובה. וכן הוא במדרש רבה (שיר השירים א, ט). ובתנחומא שמות (סימן יח): כשם שנושאים ונותנים בהלכה למטן, כך נושאים ונותנים בהלכה למעלן וכו', והקב"ה נושא ונותן במשפט וכו'. ממי אֶת לַמֵּד, ממיכָּה, ראה מה כתיב (מלכים א' כב, יט) וַיֹּאמֶר מִיכָּהוּ לְבֶן שִׁמְעוֹן דָּבָר ה' רִאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵא וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִיָּמִינוֹ וּמַשְׁמָאִלוֹ, (מלכים א' כב) וכי יש שְׁמָאֵל לְמַעַלָן, אלא אלו מימינים מטין לכף זכות, ואלו משמאלים מטין לכף חובה וכו', ללמדך שהכל במשפט, שנושאים ונותנים בדין והקב"ה נושא ונותן עמהן.

^ל כן הובא הקושיא ברש"י פרשת בראשית (א, כו) בפסוק נעשה אדם, וכי יש ימין ושמאל לפניו. וכן הביא הרד"ק במלכים (שם) בשם דברי רבותינו ז"ל, וכי יש ימין למעלה ויש שמאל למעלה, אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאלים לחובה.

מִשְׁתַּטַּח פֶּאֶר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֹחַן זַי בַּעֲטָן רַחֲמִים פֶּאֶר אִידֵן, דִּי ווערן אָנגערופן זַי זענען "לִימִין".

און ווידעראום איז דאָ חלילה מִשְׁמָאִילִים, די מקטריגים.
וויל מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרְךְ (משלי כט, ד), [ונך הוא דרך המשפט, אז] ס'איז דאָ מִימִינִים און מִשְׁמָאִילִים.

לו

די מִלִּיצֵי יוֹשֵׁר זענען פֶּרֶקְלִיטִים טוֹבִים וואָס זַי ווילן מִמְּלִיץ זָכוֹת זַיִן אויף אִידֵן, און זַי קוקן אַרויס [למצוא זכותם].

מ'קוקט אַרויס אין אַזאַ טאַג, ווען אִידֵן קומען זיך צוזאַם אין די בתי כנסיות און די בתי מדרשות, אין אַזאַ הייליגן טאַג, אין אַזאַ הייליגן זמן, אַז ס'קומט זיך צוזאַם אַ ציבור, כָּל בֵּי עֶשְׂרֶה שְׂכִינְתָּא שְׂרָיָא (סנהדרין לט.), און 'די' קוקן אַרויס אַז זַי זאָלן האָבן וואָס צו ברענגען, און מ'וואַרט אויף אַן ערנסטע תנועה. מ'וואַרט אויף אַן ערנסטע תנועה פון אִידֵן, אַז זַי זאָלן האָבן מיט וואָס מִמְּלִיץ זָכוֹת צו זַיִן.

לח

אַבער על כל פנים [בזה מובן] וואָס ער זאָגט [בכל שעה שיהיו] 'קוֹרְאִים' לְפָנֵי.

לט

ישוב קושיא ג [באופן שני] וקושיא ד

הרישא "דָּרָשׁ" ה' בְּהַמְצִאוֹ, קאי על דורות הראשונים שהיה רחוק מומן הגאולה, שאז היה צריך תפילות אמתיות ועבודה רבה לפעול להביא הגאולה בימיהם בבחינת אֲחִישָׁתָה. אבל הסיפא "קִרְאָהוּ" בְּהִיוּתוֹ 'קְרוֹב', קאי על דורות האחרונים שכבר הוא "קְרוֹב" לזמן הגאולה, ואז בנקל יותר לפעול להביא הגאולה שלימה, אפילו רק ע"י תפילה שלנו הנקרא בבחינת "קריאה".

איבערדעם לאָמיר זען [לבאר לשון הכתוב קִרְאָהוּ בְּהִיוּתוֹ קְרוֹב].

אין די פריערדיגע דורות, [ווען] ס'איז נאָכנישט געווען דער בירור [שנעשה באורך הגלות], [איז געווען כדכתיב] [בלק כד, יז] אָרְאָנוּ 'וְלֹא עָתָה' אַשּׁוּרְנוּ 'וְלֹא קְרוֹב', אַזוי ווי דער פסוק זאָגט וְלֹא קְרוֹב. [ווייל] דעמאלטס בימים האלה, האָט מען נישט געזען נאָך די גאולה פֶּאֶר אַזוי 'נאָנט', ס'איז נאָכנישט געווען כָּל יוֹמָא זְמַנָּה הוּא^א.

אַבער אפילו אין די שפעטערע צייטן [באלף הששין], ווען ס'איז שוין געווען דער זמן הגאולה^ב, אַבער ס'איז נאָך אַלץ געווען [מעגליך פֶּאֶר] לאַנגע זמנים, דער עֲמִידַת הָעוֹלָם^ג האָט נאָך געקענט וואַרטן לאַנג. [וממילא] האָט מען געמוזט האָבן אַ גרעסערע עֲבוּדָה, אַ שאַרפערע אַ טיפערע עֲבוּדָה, האָט מען געמוזט גיין טיפער [כדי] אַז מ'זאָל קאָנען מערער זַיִן די גאולה.

אַבער 'היצט' זענען דאָך שוין געקומען די זמנים, די לעצטע יאָרן, עיקבא דמשיחא. ווי דער אמת ס'איז שוין "קְרוֹב" צום זמן הגאולה, ס'קען דאָך שוין נישטאמאל לאַנג דויערן.

ווילאנג האָב מיר דען נאָך [געבליבן] אין אלף השישי.

^א מלשון הגמרא תענית (ב): בשלמא תחיית המתים מוזכר [בכל השנה], דכולי יומא זמניה הוא. ועיין עוד בגמרא סנהדרין (צח). מה שהשיב משיח לרבי יהושע בן לוי, היום אם בקולו תשמעו.

^ב שכבר היה זמן הראוי לגאולה. [ועיין ביואל משה (א, עא)].

^ג היינו הזמן שהעולם עומד, שהוא ששת אלפים שנה, כמבואר בגמרא עבודה זרה (ט) וסנהדרין (צד).

מ

ס'שטייט אין זוהר הקדוש¹, אין אלף השישי 'נאך מיטאג' [שהוא דוגמת ערב שבת אחר חצות, אין] הקדוש ברוך הוא הייבט זיך אָן צו גרייטן [לאלף הששי], אַזוי ווי מ'גרייט זיך צום שַׁבָּת. איבערדעם 'נאך די העלפט' פון אלף השישי, איז שוין דער רַעַשׁ אויבן [אודות הגאולה, ווייל] ס'איז נאָנט צום יום הַשַּׁבָּת.

[ווייל] ווען ס'קומט דער אלף השביעי איז דאָך שוין יום שַׁבָּת.

מא

לעולם איז דאָך שוין די לעצטע יאָרן [פונעם אלף הששי], איבערהויפט אַזוי ווי מ'זעמיר שוין 'היינט', לויטן חשבון פון די שָׁעוֹת, הייסט עס שוין די לעצטע שעות [של יום הששי], די לעצטע זמנים.

מב

דער טאַטע זכרוננו לברכה פלעגט צו זאָגן, - איך האָב אַמאָל געהערט פון אים ער האָט געזאָגט, [ס'איז געווען] אויך אַזוי, ס'איז זיך געפאלן פרייטאָג, ס'איז געפאלן הושענא רבה איז געפאלן ערב שבת, - האָט ער געזאָגט הושענא מְכוּן לְשַׁבָּתָךְ, אונז מוז מיר מְקַצֵּר זיין מיט די הושענות און תפילה, ווייל ס'איז ערב שבת, [און] מ'מוז זיך צואיילן מיט די הכנה צו שבת, מוז מען מְקַצֵּר זיין, [ולכן אנו מתפללים] דאָס זאָל נתעורר ווערן לַמַּעֲלָה, [אז] הקדוש ברוך הוא זאָל זיך אויך שוין גרייטן צו זיין שַׁבָּת, מ'קען שוין נישט מאריך זיין מיטן [איחור] זמן הגאולה. האָט ער געזאָגט הושענא מְכוּן לְשַׁבָּתָךְ, זאָלסט דיך אָנגרייטן צו דיין שבת².

מג

לעולם איז דאָך היצט אַ זמן קָצֵר, הזמן קצר, ערב שבת נאָכמיטאָג, מ'קען נישט 'מאריך' זיין מיט קיין הושענות, מ'מוז זאָגן 'בקיצור'. אָבער דער אמת איז שוין הגיע הזמן [הגאולה], דאָרף מען צו וויסן אַז ס'איז אויבן איז אויך נאָך ערב שבת נאָכמיטאָג. אוי! און ווען מ'העט געוואוסט, אַז מ'העט געוואוסט מ'העט געהאט אָפּענע אויגן, זעט מען, אַזוי ווי עס שטייט מפי סופרים ומפי ספרים, אויבן, וואָס פאַר אַ רַעַשׁ טוט זיך אין אזא זמן.

מד

אין די לעצטע יאָרן, ס'איז דאָך שוין נאָנט צו דער גאולה! ווען מ'זאָל מיר נאָר 'עפעס' טון, קען שוין קומען די ישועה! לא כדורות הראשונים הימים האלה, כדורות הראשונים זענען געווען צדיקים וואָס זיי האָבן געהאַרעוועט, אָבער דעמאלטס איז נאָך שווער געווען, ס'איז נאָך געווען "ווייט", האָט מען געדאַרפט 'מקרב' זיין די גאולה, [בבחינת] אַחֲיִישָׁנָה.

¹ בזוהר הקדוש (וירא קי): ובְּכָל שְׁתֵּי וָשְׁתֵּי וָשְׁתֵּי מֵהֵוָה אֵלֶּף שְׁתִּיתָא, אַתְּמַתְּ ה"א וְסִלְקָא בְּרָגוּי לְאַתְמַתְּמָא. וּבִשְׁתֵּי מֵאָה שְׁנֵי לְשִׁיתָא, יִתְפַּתְחוּ תְּרַעֵי דְחֻכְמָתָא לְעִילָא, וּמִבּוֹעֵי דְחֻכְמָתָא לְתַמָּא, וְיִתְמַתְּ עַלְמָא לְאַעֲלָא בְּשַׁבְעָא, כְּבָר נָשׁ דְּמִתְמַתְּ בְּיוֹמָא שְׁתִּיתָא מְכִי עָרֵב שְׁמָשׂא לְאַעֲלָא בְּשַׁבְתָּא, אוֹף הֲכִי נְמִי, וְסִימְנָךְ (נח ז, יא) בְּשֵׁנִי שֶׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נַח וְגו' נִבְקַעוּ כָּל מַעֲיִנוֹת תְּהוֹם רַבָּה.

² וַעֲיִין בְּסֵפֶר קִדּוּשֵׁי יוֹם טוֹב (ליל ב' דְּסוּכּוֹת, אֹחַז יד) שְׁמִבִּיא עֲנִין זֶה גַם לְעִנֵּי הַכְּנָה לַשַּׁבָּת "בְּכָל" עָרֵב שַׁבָּת, שְׁהוּא הַתְּעוּרָרוֹת זְכוֹת לְהַגְאוּלָּה, וּמִזְכִּיר שֵׁם גַּם פִּירוּשׁ זֶה שְׁאֵמֵר בְּיוֹם הו"ר.

אָבער היינט איז "זייער נאָנט" שוין די ישוועה [בבחינת בַּעֲתָה].

[ולכן] היינט, מיט אַ 'קליינע עבודה' העט מען געקאָנט מִקְרָב זיין.

אָבער בעוונינו הרבים, דעם הַתְּגַבְּרוֹת הַיָּצָר איז אַזוי גרויס, אַז מ'טוט דאָס אויכעט נישט.

מה

דאָס קען זיין וואָס דער נביא זאָגט, דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ, פשוט בְּהִמְצָאוֹ מוז זיין דִּרְשׁוּ. [דלשון] "דִּרְשׁוּהָ" איז מער ווי 'רופן', מ'מוז גיין טיפער, 'חוקר ודורש' זיין.

אָבער קָראוהו, אפילו ס'איז נישט 'דִּרְשׁוּ', ווייל ס'איז בְּהִיּוֹתוֹ "קָרוֹב", ס'איז "נאָנט" צו די גאולה.

מו

מוֹרֵי יִרְבּוּתִי !

ס'איז זייער נאָענט !

מ'פֿאַרלאַנגט שוין פון אונז גאָרנישט, [נאָר] אַ 'שטיקעלע עבודה' !

אַלע אינאיינעם, אַ הייליגער ציבור, מיט אַ 'שטיקעלע עבודה' העט מיר שוין געהאַלפן געוואָרן !

מז

איבערדעם זאָגט ער קָראוהו, ס'זאָל כאָטש זיין "קָראוהו" על כל פנים, בְּהִיּוֹתוֹ קָרוֹב, נאָך אַזאַ אריכות הגלות, נאָך אַזויפיל צרות, איז דאָך שוין גאָר נאָנט די גאולה, ס'איז שוין בְּהִיּוֹתוֹ קָרוֹב.

מח

ישוב הקושיות בענין הוֹשַׁעְנָא רַבָּה

ישוב קושיא ב - לדרך הייטב פנים

הערבה שאוגדין עם הלולב ככל ימי החג, הם רומזין לשומרי תורה ומצוות המכניעין עצמם לצדיקים ולהתורה, אלא שאין בהם תורה ומעשים טובים כל כך, ועל זה אמרו לרמוז יבואו אלו ויאגדו עם אלו, כדי לכפר אלו על אלו

ס'שטייט אין ייטב פנים^{לו}, [לבאר וואָס] ס'איז מנהג נביאים די עֲרֵכָה, ער זאָגט לפי דרכו, [פאָרוואָס] ס'איז אַ מנהג 'נביאים'.

^{לו} בייטב פנים (להושענא רבא, ד"ה): בגמרא פרק לולב וערבה (סוכה מד.), חד אמר ערבה יסוד נביאים, וחד אמר מנהג נביאים וכו', וקיימא לן כמאן דאמר מנהג נביאים וכו'. להבין מהו ענין "נביאים" לזה. גם להבין טעם למה דקיימא לן ביום הושענא רבה נוהגין להסיר האגודה של הלולב וכו'.

והנראה לי בזה, בהקדם מה שביאיתי להלן (ייט"פ לשמיני עצרת, אות ב) כי כל המועדים הם לזכרון על העבר, פסח על יציאת מצרים, שבועות על מתן תורה, סוכות על ענני הכבוד, ושמיני עצרת הוא על העתיד שיהיה יום טוב וכו'. והנה היום [בהושענא רבא] סוף חול המועד ערב יום טוב, ירמוז לסוף הגלות שקודם יום טוב [דלעתיד]. והנה מבואר במדרש [ויק"ר ל, יב] בענין הד' מינים, אתרוג טעם וריח וכו', ערבה לא טעם ולא ריח, כמו כן בישראל שאין בהם לא טעם ולא ריח, אמר הקב"ה יאגדו אלו עם אלו כו'. והנה הגדול שבכולן הוא הלולב שמברכין עליו, וירמוז לכלל ישראל הדבקים בה' זה למעלה מזה, כמו כן התיימרת ירמוז לסיבה ראשונה יתעלה, יחיד ומיוחד ח"י העולמים, ומטעם זה נחלק התימרת פסול. והעלים הקרובים אצלו, הנה הנם הכהנים עבדי ה' הנגשים אליו, ותחתיהן מי שלמטה מהם, ואחר כך זה למטה מזה במדריגה, וסוף סוף כולן פונים למעלה כפותין ושוכבין ונאגדין זה אצל זה עד למעלה, להורות כי לב כולן שוה לטובה אל מול התימרת האמצעי.

ואמנם נחזי אנן כי כן היה בדורות ראשונים, שאפילו מי שהיה במדריגה פחותה, עם כל זה היה מאמין בה' ובתורתו, ומטה אונזו לשמוע ממי שלמעלה ממנו, והרי זה דומה ללולב הנאגד יחד, שכל עלים עולים כאחד יחד זה עם זה וזה למעלה מזה. אמנם בעוה"ז לא כן בדורות האחרונים שאנו בו, שהוא סוף הגלות, כי

[כי בכל ימי סוכות] ווען מ'בינדט אינאיינעם [הד' מינים], איז [הטעם] (כדלעיל אות ב) לרמוז [כי] יבואו אלו ויגאדו עם אלו, ס'איז דא אַזעלעכע וואָס זיי האָבן לא טעם ולא ריח, אָבער אף על פי כן ווילן זיי זיך מַקְשֵׁר זיין מיט די צדיקים, [ווייל] זיי זענען נישט חלילה כופר, [נאָר] זיי זענען זיך מַכְנִיעַ פאַר 'אידישקייט' און פאַר 'עובדי השם'. דאָס קאָן מען בינדן צונעזאמען.

די עֲרֵכָה ווייזט דאָך [על בחינה זו שאין בו טעם וריח], דעס איז דער טעם דאָך [של אגודת כל הד' מינים].

מט

אבל הערבה הניטלת בפני עצמה ביום הו"ר, היא סוג אחרת, הרומזת על הכופרים שאין מכניעים עצמם אל התורה והקדושה. ועמהם אין להתאגד כלל אף לכפר אלו על אלו

אָבער ס'איז פאַרהאַנגן גאָר [סוג אחרת של "ערבה"], די וואָס זיי 'דרוקן אונטער' די תורה הקדושה, זיי ווילן זיך נישט מַכְנִיעַ זיין פאַר די תורה הקדושה. [ועם אותן אין להתאגד כלל אף לכפר אלו על אלו. ועל זה רומזת הערבה הניטלת "בפני עצמה" ביום הושענא רבה].

ג

ועל זה מפרש שם הפסוק וּמִשְׁנֵאִיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ, הן כמה המהרסים ומחריבים מעמנו, אשר נִשְׂאוּ רֹאשׁ בין העמים, כמה שניתן להם חירות וממשלות, ובוה על עמך יַעֲרִימוּ סוד' וַיִּתְּעֻצּוּ עַל 'צְפוֹנִיךָ', דאף שאין מגלים רצונם להריא, אבל בלבם ומחשבתם אָמְרוּ לָבוּ וְנִכְחָדֵם 'מִנּוּ' וְלֹא יוֹכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד

מיט דעם טייטשט ער דאָרט אין ייטב פנים, [דברי הכתוב] (תהלים פג, ג-ה) כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיִינָם וּמִשְׁנֵאִיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ, על עמך יַעֲרִימוּ סוד וַיִּתְּעֻצּוּ עַל צְפוֹנִיךָ, אָמְרוּ לָבוּ וְנִכְחָדֵם מגוי'.

טאָקע דאָ [בדרוש] הושענא רבה זאָגט דער זיידע זכרוננו לברכה, טייטשט ער אין ייטב פנים.

זעט אויס ער האָט דאָס געזאָגט דעמאָלטס בשעתו, ווען ס'איז אויפגעשטאַנען, צווישן אידן האָט זיך "אַנגעהויבן" 'די' תנועות [של כתות הציונים], זיי זענען אויפגעשטאַנען לא עלינו מינים ואפיקורסים, און זיי זענען געוואָרן גרויס בעיני האומות, זיי האָבן זיך גענומען אַן אַדְרַת מְשֻׁלָּה¹⁰ זיי זאָלן מוֹשֵׁל זיין אויף אידן,

נתפרד החבילה והותר אגודתן של ישראל, ושה 'פזורה' ישראל, מפורד ומפורד זה מזה, עד שיצאו כמה מן האגודה, והעלים נפרדו זה מזה. וְלִרְמֹז עַל זֶה נוֹהֲגִין לְהַתִּיר הַיּוֹם הַזֶּה אֲגוּדוֹתָיו שֶׁל לּוֹלֵב, כִּי כֵן הוּא בִּסְתָם יְמֵי הַגָּלִילוֹת, עַדִּי יִתְאַחֲדוּ יִלְקָטוּ לְאַחַד אַחַד בַּעַת הַגָּאֻלָּה, אִז לֹא תִהְיֶה בִּינֵינוּ פְרוּדָה, כִּי יִתְקַשְּׁרוּ וַיַּעֲשׂוּ אֲגוּדָה לַעֲבֹדוּ שָׂכֵם אַחַד, וְהָיוּ לְאַחֲדִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִהְיוּהוּ.

ובזה נבין חובת היום ליטול ערבה בפני עצמו, מלבד הערבה הנאגדת עם הלולב. כי יש שני מיני ערבות, ערבה הגדילה על נחל שבו מים יפים, שאין בה טעם וריח, היינו עם הארץ, ועם כל זה הוא מאמין בה' ובתורתו ככל ישראל, ודוגמתו היא ערבה שמצוה לאוגדו עם הלולב ומיניו. ב' ערבה הגדילה על נחל שבו מים הזדונים מים הרעים, הן כמה כת החדשה הידוע, המינים והאפיקורסים שאין בהם 'לא טעם ולא ריח' אָמוּנָה, ולא דִּי שֶׁהֵם רִשְׁעִים בִּפְנֵי עַצְמָם, אלא שרועים להחטיא ולהרשיע את אחרים, ואוכלים קורצא בי מלכא ושריו ויועציו, להרוס דת הישראלי וללכת בחוקות העמים ובדרכיהם, הן הם המחרפים ומגדפים בפייהם, ובלשונם וכתבם יכזבו ויכחשו אמונת ישראל, ואת אמרת קדוש ה' - זה תורה שבעל פה - ימאסו, ויפרצו גדר שגדרו חכמי ישראל לשמור משמרת התורה. המקום ירחם עלינו ויכלה הקוצים מהכרם.

זה שאנו מבקשים בהושענות פֶּלָה מְרִשְׁעִי, כי דִּי מַה שֶׁעֲבַר, לָבַל עוֹד תְּרִשְׁעִי מֵהַיּוֹם וְהַלָּא, מִהָרָא אֶלְקִי יִשְׂרָאֵל, חוֹשׁ קֵל מִהָרָה בְּלִי אִיחּוּר וְעִיכּוּב, [כי] כְּמַעַט נִטִּיר רִגְלֵינוּ חֹס וְשׁוֹלֵם. (והמשך דבריו מובא להלן).

¹⁰ היינו שרים וסגנים, שהיה להם פטרונים בהמשלה בארצות ישראל. וכהמשך לכיתות המשכילים למיניהם, שמהם נשתלשלה כת הציונים.

[און] זיי האָבן [זיך] געמישט מיט זיי [עם האומות העולם]. אויף דעם איז ער דאָרט מתאונן, דאָ אין ייטב פנים אויף הושענא רבה.

נא

זאָגט ער^ל, [דעל זה נאמר] פֿי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיֶימוּ, וּמִשְׁנֵאֶיךָ, אוֹי דִּי שׁוֹנְאֵי ה' – זאָגט ער – נִשְׂאוּ רֹאשׁ, זיי האָבן זיך גענומען דעם כח פון אַ מִמְשָׁלָה, און מיט דעם עַל עַמְּךָ יִעָרִימוּ סוֹד יִתְיַעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ, אפילו זיי זאָגן נישט אַרויס אַז זיי ווילן אונטערברענגען אינגאַנצן די תורה הקדושה, אָבער דאָס מיינען זיי, אָמרוּ לָכוּ וְנִכְחִידם מִגּוֹי, ווי ס'שטייט וְיִהְיֶי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל (תבוא כו, ה) [וודרשו] (בברייתא דהגדה של פסח) מלמד שהיו ישראל מצויינים.

אַז אידן זענען מצויינים מיט תּוֹרָה וּמִצְוֹת, זענען זיי אַ פֶּאָלֶק !

חלילה אַז נישט, זענען זיי גאַרנישט קיין פֶּאָלֶק !

דאָס האָבן זיי געזאָגט לָכוּ וְנִכְחִידם מִגּוֹי' [לנתק את ישראל משמירת התורה והמצוות ח"ו].

נב

ועל זה מבקשין הושענא כלה מרשיעי

און אויף דעם זעמיר מתפלל [בהושענות] אַז ס'זאָל זיין כִּלָּה מִרְשִׁיעֵי, אויף די וואָס זענען מרשיעים את ישראל.
אַזוי זאָגט דער ייטב פנים.

נג

ולכן דייקא "הנביאים" אשר ראו כל זה מראש, תקנו ליטול ערבה בפני עצמה, ביום זה שהוא "סוף" ימי החג, ורומז על כחות האלו שהם "בסוף" ימי הגלות

איבערדעם – זאָגט ער^{לט} – איז עס מנהג 'נביאים', איז דאָס אַ "נבואה" אויף לעתיד, [כי הנביאים ראו בנבואה כי] ס'וועט זיין אַמאָל אַ דור אַז מ'וועט מוזן נעמען די עֲרֵבָה און נישט מקשר זיין עַם הַלוּלָב, ווייל חלילה אַז מ'מישט זיך [עם אנשים כאלו, הוא רע ומר].

[וכן מבאר בזה למה תקנו לעשות כן רק "בסוף" ימי החג, כי זה רומז על "סוף" ימי הגלות, אשר אז יהיה בעוה"ר מזרע ישראל סוג אנשים כאלון].
[עד כאן דברי הייטב פנים].

^{לח} בייטב פנים שם (בהמשך דבריו): וזה שהתפלל דוד ואמר (תהלים פג, ב-ה) אֶלְקִים אֵל דָּמִי לָךְ אֵל תַּחֲרֹשׁ וְאַל תִּשְׁקֹט קֵל, פֿי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיֶימוּ [הם אומות העולם], כי וּמִשְׁנֵאֶיךָ הן המה המהרסים ומחריבים אשר הם מעמנו, נִשְׂאוּ רֹאשׁ בין העמים, במה שניתן להם חפשי וחירות וממשלות כנודע. עַל עַמְּךָ הִירָאִים, יִעָרִימוּ סוֹד יִתְיַעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ, אם שבפיהם לא יגלו אשר בלבם, אָמרוּ אִמְרִיה בלב, לָכוּ וְנִכְחִידם מִגּוֹי, כי דרשו בהגדה (של פסח) וְיִהְיֶי שָׁם לְגוֹי (תבוא כו, ה), מלמד שהיו ישראל מצויינים שם, וזהו שאמרו נִכְחִידם מִגּוֹי, לבלי יהיו מצויינים ומוכתרים בנמוסי יהודית, וְלֹא יִזְכֵּר שָׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד, כלומר שלא יזכר שם הישראלי הניתן בעת המולד, כי אם יזכר שם העמים בארצותם ללשונותם וגוייהם, ועל אלו נאמר (ירמיי' י, כ) בְּנֵי יִצְחָק וְאֵינִים בְּכָלֵל יִשְׂרָאֵל.

^{לט} בייטב פנים שם (בהמשך דבריו): והנה הנביאים ראו זה בנבואה שכן יהיה בדור הזה סוף הגלות, לזה הנהיגו ליטול נגדם ערבה בפני עצמו שאינו נאגדת עם הלולב וכו'. וזה שחובטים בקרקע, להשפיל הרשעים הדומים לערבה, עד לעפר הקרקע, ולהפיל מהם העלים הדומים לשפתים, לבל יביעו בפיהם ובשפתותיהם חרבות לחרוב הדת וכו'. ולכן אין מברכין, כמו שאין מברכין על מים אחרונים מפני שאינו אלא להסיר הזוהמא וכו', כמו כן אין מברכין על חביטת ערבה, שאינו אלא להכניע 'ולהסיר זוהמת הרשעים' המחטאים ומרשיעים, המה יכרעו ויפולו. [ועיי"ש עוד].

נד

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

דברי הייטב פנים הם עדיין לפי מצב דורו, אבל כהיום נתקיים הכתוב כפשוטו,
כי מְשַׁנְאֵה נְשָׂאוֹ "ראש", שהכופרים לקחו לעצמם "ממשלה" גמורה

דאָס איז געווען 'דעמאָלטס' [בימי הייטב לב], האָט ער געזאָגט נְשָׂאוֹ ראש. ס'איז
נאָכנישט מפורש געוועזן [בימיו כוונת הכתוב לגמרי], ווייל ס'איז נאָכנישט געווען 'דער'
זמן, מ'האָט נישט מְגַלָּה געווען וואָס די נבואה האָט געזאָגט.
[אַבער] 'היינט' זעט מען [כוונת הנבואה פשוט], מְשַׁנְאֵה נְשָׂאוֹ "ראש"!
כופרים האָבן זיך גאָר גענומען אַ "ממשלה" [גמורה, וכל מגמתם הוא] ס'זאָל חלילה
נישט בלייבן קיין איד!

נה

ווען אונזערע עלטערן העטן דאָס גיווען געזען, העטן זיי עס נישט גיווען
אויסגעהאַלטן! אוי וויי!
זיי העטן נישט ווען געקענט זיין אויף דעם עולם!
זיי העטן דאָס נישטאָמאָל געקאָנט צוקוקן! אוי וויי!
בעונותינו הרבים, אונז זעמיר אַ שְׁפִּיל דור, אַזעלעכע שְׁפִּילים, אַז מ'קען אַזוינס
אויך אויסהאַלטן.

נו

אַבער דער אמת, וויאָזוי קאָן מען נאָך!
ווי קאָן מען דאָס צוקוקן!
אוי, דעם מְשַׁנְאֵה נְשָׂאוֹ ראש!

נז

ולא עוד אלא שהעקירת הדת בדורינו, כבר אינו רק כסתר לבבם, בבחינת על עמך
'יערימו סוד' ויתעצו על 'צפוניך', אלא כבר אומרים ועושים כן בגלוי ובפרהסיא

[און] ס'איז שוין נישט [בבחינת על עמך 'יערימו סוד'] ויתעצו על 'צפוניך', [ווייל]
ס'איז שוין 'נישט באַהאַלטן' אויך שוין היינט!
היינט איז עס שוין 'בנגלה', דאָרט אין ארצינו הקדושה!
אוי וויי!

אוי! און מ'ווערט באַוואַגט נאָך!

אוי! אַזוי ווייט גייט דער כּוּבד הגלות, אַזוי ווייט גייט דער שפלות .. אַז ס'איז
נאָך דאָ אַזעלעכע וואָס דער שְׁכָל איז אַזוי קורץ - אוי וויי - [אַז] זיי האַלטן נאָך
חלילה, חלילה פאַר אַ גאולה, [דעם וואָס איז] אַ כח פון אפיקורסות מיט מינות על
ישראל.

אוי נאָ לָנוּ! אוי לְאַזְנֵים שְׁפָה שוֹמְעוֹת!

נח

איך האָב שוין איינמאָל מסביר געווען.
אַזוי ווי מ'זעט אין די אַלע געדרוקטע [חיבורים], מ'זעט אין די חיבורים אויף
'ארץ ישראל', נאָכדעם וואָס ס'האָט זיך אָנגעהויבן די 'באַוועגונג' פון די "חובבי

ציון" אין ארצינו הקדושה. ברענגען זיי אַליינס^א, אַז דער שפיץ פון די גדולי ישראל זענען 'דערקעגן', [ווייל] זיי פאַרכטן זיך אַז ס'וועט אַמאָל גאָר ווערן אַ 'ממשלה', מ'וועט אַליינס וועלן אַ מדינה 'פאַר די צייט'.

און זיי [החובבי ציון] זענען [עס] נאָך מִפְחִישׁ, זיי ברענגן הִכָּחָשׁוֹת אַז מ'האַט נישט צו שמועסן פון דעם, ווייל מ'ווייסט אַליין אַז מ'טאָר דאָס נישט, ווייל מ'האַט מִשְׁבִּיעַ געווען מ'זאָל נישט גיין [לעלות בחומה ביד חזקה]^{אב}. נאָר מ'גייט נאָר די וועג פון דעמאָלטס, [להרבות שם עובדי אדמה].

נט

נאָר בעונותינו הרבים, זיי [הגדולי ישראל] האָבן דאָס געזען "ברוח קדשם", וואָס פאַר אַ צרה ס'קען קומען אויף אידן [דערפון], אוי וויי!
בעונותינו הרבים, אונז האָב מיר דאָס דערלעבט.
אַז מ'זאָגט שוין גאָר פאַרקערט, אויף דעם וואָס גדולי ישראל האָבן אַלע מורא געהאַט [שיקמו להם ממשלה], אַז דעם איז גאָר חלילה גוט.
אוי נא לנו! ... אוי וויי!

ס

מ'מוז עס נאָכזאָגן, ס'שטייט שוין אַזוי אין ייטב פנים, ער האָט שוין אויף דעם מתפלל געווען, אויף דעם מִשְׁנֵאָיִךְ נִשְׁאוּ רֹאשׁ.
נאָר בעוונותינו הרבים זעמיר היצט אין אַ דור פרוץ, מ'קען ניטאַמאָל זאָגן אַלדינגס.
מ'האָב מיר נאָר די איינע עצה, מ'זאָל זיך בעטן צום באַשעפּער.

^א להבנת הדברים נעתיק ממה שכתב רבינו בענין זה בוינאל משה (ב. חפ) וזל"ק: והנה עוד טרם שהתחיל הציונות, היה התעוררות להרבות בעובדי אדמה בארץ ישראל, והיו 'קצת גדולים' שהלכו ברעיון הזה והיה כוונתם לשם שמים, אבל רוב גדולים וקדושים צווחו ככרוכיא נגד הרעיון הזה, והשתדלו רק לשלוח מצות מחוץ לארץ שיעסקו שמה בארץ ישראל בתורה וטהרה. וזה כבר הדפיסו המשתדלים להחזיק רעיון הקאָלאָניסטן ספר חבת הארץ והארכיון בטענות להחזקת הרעיון הזה, וכתבו בעצמם שגדולי ישראל מתנגדים לזה, אלא שהתווכחו עמם בדברים שאין בהם ממש, כאשר יראה הוראה שמה.

ובשו"ת נפש חיה (עין בריש ספר נפש חיה על התורה, בתולדות הנפש חיה, מכתב ו) נדפס מכתבו של הר"ר אלי מגרידיץ, וכתב הטעם שצריכין להיות שמה עובדי אדמה, כדי לקיים המצות שמיטה ושאר מצות התלויות בארץ ... ואילו היה רואה מה שנעשה עכשיו מפעולות עובדי אדמה, אין ספק שהיה צועק ככרוכיא נגד הרעיון הזה. ובספר סוכת שלם הנדפס ממנו, נדפס לבסוף אגרת ממנו שכתב רק לשלוח מצות לארץ ישראל להחזיק שם בית המדרש שיעסקו שמה בתמידות בתוה"ק, ולא הזכיר כלל מעבודת אדמה. ובמכתבו הנדפס בספר נפש חיה כתב בעצמו שנתבטל הרעיון הזה ע"י הצדיקים היותר גדולים, אלא שחלק עליהם, אבל כיון שבעצמו העיד שהמבטלים הרעיון הזה המה הצדיקים היותר גדולים, בוודאי רוח ה' דיבר במ לבוון האמת ... וכבר הבאתי שמבואר גם במכתביהם של אותן שהלכו ברעיון הזה, כי גדולי ישראל והצדיקים היותר גדולים המה מתנגדים לזה, ובאחד מן המכתבים שבספר חבת הארץ הנדפס לחוק רעיון הקאָלאָניסטן והיה זה 'עוד קודם שנוול רעיון הציוני', ושם כתוב לאמור שאחד מן הטעמים שמתנגדים לזה גדולי ישראל, הוא בשביל שמפחדים שלא יצמח מזה שירצו לעשות מדינה ומלוכה לעצמם קודם הזמן. ואז הכחישו זה לגמרי, וכתוב שמה כי בעלילות שוא חושדים אותם, כי גם המה יודעים שזה אסור מחמת השבועה לדחוק את הקץ.

ושוב אחר כך כאשר נולד בפרהסיא הרעיון לעשות המדינה, על ידי הטמא הידוע בשנת תרנ"ו, איגלאי מילתא למפרע כי ירדו הצדיקים לסוף דעתם שירצו לעשות מדינה. והיה כל זה מעשה שטן, שהיה להם חזיון רב להענין במה שנתרבו עובדי אדמה, גם נתרבו על ידי זה קלי הדעת ורשעים גמורים בארץ ישראל. והרבה יש לדבר בזה, אלא שאין נפקא מינה להאריך פה בענין זה.

^{אב} כמבואר בגמרא כתובות (קא.).

סא

הקדמה לשוב קושיא ב - לדרבינו

נראה לפרש הגם הערבה הנישלת בפני עצמה ביום ה'ר', אינה רומזת על כתות הכופרים שיצאו מכלל ישראל, רק בדרך היפה תואר שהם רומזים על המאמינים ושומרי תורה ומצות, אלא שאין בהם טעם וריח תורה ומצות כראוי, אשר עליהם נאמר אפילו ריקנין שבך 'מלאים מצות' כרמון נאָר אף על פי כן, אין דער עֲרֵבָה [שנוטלין בהושענא רבה בפני עצמה, יש לרמז עוד], ס'ליגט דאָך אַלעס מרומז [במצות התורה, ועל כן יש לרמז בזה על דרך] וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנֵינוּ^{כב}, קען מען זאָגן נאָך אַ רָמָז, ע' פנים לתורה.

סב

דער רמז [הד' מינים, שאמרו במדרש] יבואו אֵלּוּ וַיֵּאָגְדוּ עִם אֵלּוּ. אין אָמַתָן אַרְיִין שטייט דאָך אין יפה תואר, פרעגט ער די קשיא ווי קען מען זאָגן [אז] איינער איז סְתָם אָן תורה מיט מצות, [והלא] ס'שטייט דאָך (עירובין יט. ועוד) [אפילו] רִיקְנִין שְׁבָך מְלָאִים מְצוֹת כְּרָמוֹן.

סג

זאָגט דער יפה תואר^{כג}, 'סְתָם מְצוֹת' איז טאַקע רִיקְנִין שְׁבָך [מְלָאִים בהם], ווייל זיי לייגן תְּפִלִּין און צִיצִית, זיי האַלטן שְׁבָת. פון יענע וואָס זיי עסן טְרֵפוֹת, פון די שמועסט מען נישט, פון די לא דְּבָרָה תוֹרָה, די הייסן נישט רִיקְנִים "שְׁבָך". פון די וואָס זיי האָבן דאָס אויך נישט, די זענען דאָך נישט "שְׁבָך". דאָס איז דאָך נישט קיין שמועסט^{כד}.

^{כב} הוא מליצה שמשמשין בה, כשרוצין לפרש הפסוק שנראה כגנות, על ענין של שבח. וכן בכאן כוונת רבינו, כי לעומת מה שהייטב פנים מפרש ענין נטילת ערבה בפני עצמה, שזה רומז על המינים ואפיקורסים שיצאו מקרב ישראל, בא רבינו לפרש עתה לפרש על צד הטובה, שזה רומז על השומרי תורה ומצות שאין בהם טעם וריח, וכפירוש היפה תואר.

^{כג} ביפה תואר (על ויקרא רבה ל, יב): ואמנם הכת הד' הם המשוללים מתורה ומעשים, שלא יזהרו במעשיהם בשום צד. ולא יקשה בעניין אומרו [במדרש] לאבדם אי אפשר כו', שאחר שהם נעדרים מכל במאי זכו, ועוד מה הפסיד הרמאי אחר שיכופר עם האחרים. [אבל] כ' ה' חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, וכל שכן המון רב ולא ינחא להו למרייהו [למימר הכין], ולכן יבקש להם תקנה, והוא שיתחברו כל ישראל לעבודת ה', שעם בהיותם נפרדים יראו קצתם בדבר בטל, בהוסדם יחד בהיות שלום מתווכך ביניהם, איש את רעהו יעזורו להדריכם אל השלימות. ועוד שבבחינת 'כללותם', ככולם ימצא תועלת, כי אפילו ההמוניים יש בהם תועלת בבחינת החשובים, דאלמלא עלייא לא קיימין אתכליא (חולין צב), ולכן כשיעשו אגודה ויתחברו נמצאו כולם מכוונים לתכלית, ויועיל זה לפחות שלא תחול בהם מדת הדין כללותם כרגע ביום הדין, או למנוע מהם טוב הגשמים והפרנסה. ומכל מקום כל אחד הגה שכרו אתו, אחת אל אחת למצוא חשבון, בהמשך הזמן ולעולם הבא.

ומה שקצת קשה הוא, שזה שאמרו שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, נראה סותר למה שאמרו בפרק ב' דעירובין (יט.), כפלח הרמון רקתך (שיר השירים ד, ג. ו. ד.), אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון. ויש לומר דההיא לפרישות החטא, שאפילו ריקנין שבישראל פורשין מכמה עבירות, כמפורסם שהיותר רק שבישראל יזהר מְחִזֵּר ונבלות וטרפות, וכאלה רבות. והכתוב מיירי לעשות מצות עשה. והכי משמע בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לו.), דמייתי לה להא דְּפִלַח הָרֶמֶן [על] ענין פרישות מנדה.

ועוד יש לומר, דמעשים טובים דקאמר הכא, היינו מצות יתרות וזהירות טפי שבמצות, במקצת, בגמילות חסדים, ומצדיקי הרבים וכיוצא, שנותנים נפשם במעשיהם על הדבר ומפורסמים במעשיהם. אבל ממצות שהאדם עושה אותם כשבאות לידו, כגון ציצית ותפילין ותפילה וכיוצא, לא קא מיירי, ומהנך אפילו ריקנין מלאים מצות כרמון.

^{כד} שאין מה לדבר ולהאריך בזה.

סד

איי וויאזוי הייסט מען [אויף] די ריקנים שפך מלאים מצות כרמון, דעם יבואו אלו ויאגדו עם אלו, [וקורא אותן שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים].
[נגאָר] טאַקע 'די', כאַטשיג זיי האַלטן תורה ומצות, זענען זיי [אַבער] נישט זהירים במצות [כראוי], ס'איז אַן דעת, מַצוֹת אַנְשִׁים מְלַמֶּדָה (ישעי' כט, יג), און לגבי 'ענעם' [שיש בו טעם וריח]^{מה}, הייסט עס בלא תורה ובלא מצות. און פאַר 'די' זאָגט ער יבואו אלו ויאגדו עם אלו.
אזוי שטייט דאָרט אין יפה תואר.

סה

ומה שאמרו ערבה מנהג "נביאים", יתפרש על דרך הייטב פנים, כי הנביאים ראו מראש מצב הדורות שבסוף ימי הגלות ממילא ווען מ'האָט געזען [די נביאים פון פאַראויס], - טאַקע ווי דער ייטב פנים זאָגט [ברמז מה שערבה היא] מנהג "נביאים", - די נביאים האָבן געקוקט די [שפעטערע] דורות.

סו

דהנה בדורות הראשונים אף אותן שהיו בבחינת עֲרֵכָה היה להם צדיקים וקדושים עם מי להתקשר ולהתאגר, ועליהם רומז מצות הערבה שאוגרין בכל ימי החג בידך עם הלולב ואתרוג והדם [דהנה] לעולם אין די פריערדיגע דורות, אַ איד, [אַז] ער האָט געהאַלטן תורה און מצות, נאָר אַבער נישט מיט האַרץ, ס'איז געווען מיט טמטום הלב, - [וואָס] נישט אזוי ברויך מען האַלטן תורה ומצות, נאָר מ'זאָל זיין אַמְת'דיג דבוק אין באַשעפער, - האָט מען געזוכט אַ שטיקל התקשרות.
מ'האָט זיך מְקַשֵּׁר געווען מיט די כוחות התורה, און מיט די כוחות הצדיקים, דאָרט וואו ס'איז דאָ תורה און ס'איז דאָ מַצוֹת. זיי האָבן זיך מְקַשֵּׁר געווען.

סז

אבל בעיקבא דמשיחא נטלו ממנו כל הצדיקים וקדושים, ונשארו רק אותן שהם בבחינת ערבה לבר, ואין לנו עם מי להתקשר ברור הזה. ועל זה רומזת מה שתקנו הנביאים ליום הושענא רבא, מצות ערבה הניטלת "בפני עצמה" אַבער 'זיי' [הנביאים] האָבן געקוקט גאָר אויף עיקבא דמשיחא, בדורותינו אלה.
[וואָס דער מצב איז] אַזוי ווי די גמרא רעכנט אויס^מ [דעם] פֿני הדור וויאזוי ס'וועט

^מ והיינו בדאמת הם מקיימין את המצות, ועל כן כשהם בפני עצמם נאמר עליהם שהם מלאים מצות כרמון, אלא דבשעה שמאגדין אותם ביחד עם שאר הג' מינים הרומזים על בני אדם שיש להם עכ"פ תורה או מעשים טובים על צד השלימות, לעומתם אין למעשיהם של הללו ערך וחשיבות כיון שאינם בשלימות. והוא על דרך שאמרה אשה הצרפית לאליהו (מלכים א' יז, יח) באת אלי להזכיר את עוני, ופירש"י, עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי, והייתי ראוי לנס, משבאת לכאן לא נחשבתי לכלום ואין צדקתי ניכרת. וע"כ כשהם באגודה אחת עם בני אדם שיש להם תורה או מע"ט, נאמר עליהם שאין בהם לא תורה ולא מע"ט. (דברי יואל).

^מ במשנה סוף סוטה (דף מט): רבי אליעזר הגדול אומר, מיום שחָרַב בית המקדש, שָׁרו חֲכִימָא [פירש"י: התחילו החכמים] לְמַהּוּי כְּסָפְרָא [מלמדי תינוקות, שהם קטנים מן החכמים], וְסָפְרָא כְּחֻנָּא, וְחֻנָּא כְּעָמָא דְאַרְעָא [כעמי הארץ], וְעָמָא דְאַרְעָא אֶזְלָא וְנִדְלָדָלָא [הולכים ודלים], וְאֵין שׁוּאָל וְאֵין מְבַקֵּשׁ. עַל מִי יֵשׁ לְהִשְׁעָן, עַל אֲבִינוּ שְׁבָשְׁמִים.

בַּעֲקֻבּוֹת מְשִׁיחָא [בסוף הגלות לפני ביאת משיח] חֲצֵפָא יִסְגָּא, וְיִקָּר יֶאֱמִיר. הַגָּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהַיֵּין בְּיוֹקָר, וְהַמְלָכוֹת תִּתְּקֶן לְמִינוֹת, וְאֵין תּוֹכְחָה. בֵּית וַעַד יִהְיֶה לְזִנוּת, וְהַגָּלִיל יִחָרֵב, וְהַגְּבֹל יִשׁוּם, וְאֲנָשֵׁי הַגְּבֹל יִסּוּכְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יִחְנֻנוּ, וְחֻכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרָח, וְיִרְאִי חֲטָא וּמָאָס, וְהָאֲמַת תִּהְיֶה נִעְדָּרָת. נְעוּרִים פְּנֵי וָקִנִּים יִלְבִּינוּ, וְקִנִּים יַעֲמִדוּ מִפְּנֵי קִטְנִים. בֶּן מִנְבֶּל אֵב, בֵּת קָמָה בְּאֵמָה, כָּלָה בְּחֻמָּתָהּ, אִיבִי אִישׁ אֲנָשִׁי בִיתוֹ. פְּנֵי הַדּוֹר כְּפָנֵי הַכֶּלֶב. הֵבֶן אִינוּ מִתְּבַשֵּׁשׁ מֵאֲכִיו. וְעַל מִי יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעָן, עַל אֲבִינוּ שְׁבָשְׁמִים.

ועיין עוד בזה בגמרא סנהדרין (צז).

אויסזען, ש'רו [חפמיא למהוי כספריא] וספריא כחזניא, רעכנט ער אויס [וחזניא] פֿעמא דארעא, ועמא דארעא אזלי ומדלדלא.
דורך דאָס גרויסע הסתרת פנים.

סח

ואף שגם בדורינו נמצא עדיין עובדי ה', אבל הם מוסתרים מאוד, והדור אינם יודעים להתקשר עמהם
אודאי איז נאך דא אידן וואָס זיי דינען דעם באַשעפער, אָבער דעס איז אויך מיט
א גרויסן הסתרה, [שאין ניכר לבני הדור מי הם העובדי ה' באמת].
[והוא בבחינת] דִּינֵי לְעֵבֶד לְהִיטֵת פְּרֻמִּי.
[אזוי ווי] דעס גרויסע הסתרת פנים, אַז מ'זעט נישט אָן די השגחה, די השפעה
[העליונה]. אזוי זעט מען נישט אָן די כוחות הצדיקים, און דעם כח התורה.

סט

איבערדעם זעמיר געקומען [למצב כזה], אונז זעמיר אין אַזא מעמד, אין אַזא
ביטער שפלות.
אַז א איד וויל זיך אין ערגעץ 'אַנקניפן' [עם צדיקי אמת], אַז א איד וויל זיך מְקַשֵּׁר
זיין אַל האַמת, זעמיר זייער אַרעם !

ע

ובעוה"ר נתקיים הכתוב וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּבָהּ, זו מיתת צדיקים
מ'האַט אַלעס פון אונז צוגענומען !
ס'איז [נתקיים הכתוב] (ישעי' כט, יד) וְאֶבְדָּה חֲכָמָה חֲכָמִיו וּבִינָת נְבִנָּיו תִּסְתָּיר (ישעי' כט,
יד) וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּבָהּ (תבוא כח, נט) זו מיתת צדיקים^{מח}.

עא

ומה שהכתוב קורא זה בלשון "וְהִפְלֵא", כי באמת הוא ענין "פלא" שלא כרגיל. כי בכל הדורות לא מת צדיק אחד
עד שנולד צדיק אחר, כמו שדרשו בפסוק וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ, אבל לא כן עתה בעוה"ר, כי נסתלקו כל
הצדיקים הקדומים, ולא נשלחו צדיקים חדשים ברור הזה
איבערדעם איז דאָס [לשון] וְהִפְלֵא, [שהוא ענין 'פלא' שלא כרגיל].
ווייל אייביג איז געווען, [ווי] די גמרא זאגט^{מט} ביום שמת רבא נולד רב אשי,
וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ (קלח א, ה), עד שלא שקעה שמשו של משה זרחה שמשו של

^{מז} מלשון הגמרא בברכות (נח): דאיתא שם דרב חסדא התאנה על חורבן ביתו של רב חנא בר חנילאי, ואמר לו
עולא דיו לעבד שיהא כרבו. ופירש"י ומהרש"א, שהרי בית המקדש חרב, שהוא ביתו של הקב"ה, ואין לך
לצער יותר על ביתו שהוא אבילות ישנה מעל בית המקדש שחרב. - והכוונה לענינינו, דכמו שיש הסתרת פנים
לגבי אורו של הקב"ה, כן יש הסתרה שלא לראות גודל אורן וכחן של הצדיקים.

^{מח} הוא מאמר חז"ל המובא בספרים הקדושים, ולא ידוע מקורו המדויק בגמרא ובמדרש שלפנינו. אבל קרוב
לזה איתא במדרש רבה (איכה א, לו) ובגמרא שבת (קלח:).
ועיין בבני יששכר (תשרי ו, ד) שמביאו בזה הלשון, וְהִפְלֵא ה' אֶת מִכְתָּבָהּ וגו', הפלאה זו איני יודע מהו,
כשהוא אומר הִנְנִי יוֹסֵף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הַפְלֵא וּפְלֵא, וְאֶבְדָּה חֲכָמָה חֲכָמִיו, הוי אומר זו מיתת הצדיקים,
ומובא דבריו בדברי יואל ליום כיפור (אות יט) משנת תרצ"ד. וכלשון זה מביא רבינו בשם חז"ל בכ"מ, ומהם
בס"ג וישלח תשי"ז שמבאר שם כוונת המאמר באורך.

ועיין במכתב הרה"ר ר' נפתלי לעבאוויטש שליט"א, הנדפס בסוף ספר חידושי תורה תשט"ז (מהדורות
תשס"ו) שמספר שם כי רבינו עצמו שאל את כותבי התורה אם מצאו המקור ללשון זו, והם השיבו שנמצא כן
ביערות דבש (ח"א דרשוד, ועוד).

יהושע. ווען ס'איז געוועזן נאָר אַ שְׁקִיעָה, האָט דערנאָך אויפגעשײנט אַן אַנדערער אור.

[אבל בדור האחרון הוא שונה מהרגיל, כִּין בעוונתנו הרבים האָט מען צוגענומען פון דעם דור די צדיקים, איבערהויפט אין די לעצטערע יאָרן זעמיר געבליבן עָרום וַיַּחַף, נאָקעט און באָרוועס, נעבעך אָן תּוֹרָה, אָן יְרָאָה, אָן עֲבוּדָה, מ'האָט צוגענומען אַלע מְגִינִים פון אונז.

אַ שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ איז געווען אַ גרויסער, אָבער קיין וְזֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ האָב מיר נאָכנישט געזען.

עב

וכל זה יעקן כי כבר ממתנין על ביאת משיח צדקנו, שהוא יומם קרן ישראל

[והטעם לזה הוא] נישט עפעס אַנדערש, [נאָר ווייל] מ'וואָרט נאָר אויף דער "גאולה".

¹ בגמרא קידושין (עב): כי הוה ניהא נפשיה דרבי, אמר וכו', אדא בר אבהה יש בבבל, היום יושב בחיקו של אברהם [פירש"י: שוכנס לברית מילה], היום נולד רב יהודה בבבל. דאמר מר, כשמת רבי עקיבא נולד רבי, כשמת רבי נולד רב יהודה, כשמת רב יהודה נולד רבא, כשמת רבא נולד רבאשי, ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר [קהלת א, ה] וְזֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְכָא הַשֶּׁמֶשׁ. עד שלא כבתה שמשו של עֲלִי, וזרחה שמשו של שְׁמוּאֵל הַקָּטָן, שנאמר [שמואל א' ג, ג] וְנָרְאָלִים טָרַם יִכְבֹּה וְשְׁמוּאֵל שָׁכַב בְּהִיכַל ה'.

² וז"ל רבינו בס"ג האזינו שובה תשכ"ד: דער אמת, ס'שטייט די גמרא זאָגט [יומא לח:]: ראה הקב"ה שצדיקים מועטים, עמד ושתלן בכל דור ודור. מ'האָט אַראָפּגעשיקט [צדיקים] אין יעדן דור, אַזוי זעט מען כסדר, כאָטש די דורות זענען מתמעטין [והולכין], פונדעסטוועגן איז אַלץ אַראָפּגעקומען [פרישע צדיקים], אַלץ ווען ס'איז געוואָרן אַ שפלות הדור, האָט מען אַראָפּגעשיקט איינעם אַ נשמה גבוהה, דער בורא כל עולמים האָט זיי געהאַלטן די נשמות גבוהות [בשמים, און] אַראָפּגעשיקט יעדן אין זיין צייט [כרין] מ'זאָל אויפהאַלטן דאָס דור. אַזוי איז געווען שוין פון בריאת העולם אַן איז געווען כסדר, [קודם] איז געקומען נח, און נאָכדעם ווען די דורות זענען נתמעט געוואָרן איז געקומען אברהם אבינו, דערנאָך משה ואהרן, און אַזוי כסדר בזמן הנביאים בכל דור ודור. אין די לעצטע דורות איז געווען, איז אַראָפּגעקומען דער אר"י הקדוש, אַזעלכע וואָס זענען [מדורות קדומים], דער דור [אַליין] איז מתמעט, אָבער ס'איז דאָ אַזעלכע נשמות וואָס זענען נאָך פון די פריערדיגע דורות, וואָס זענען געווען גרויס גאָר. איז אַראָפּגעקומען דער אר"י הקדוש, און גאָר צום סוף דער לעצטער דער בעל שם טוב הקדוש וואָס ער איז געווען מקמאי, פון די פריערדיגע דורות, און ער האָט אויפגעהאַלטן דאָס דור.

און אַזוי גייט עס נעבעך היינט [אַנדערש, שאין שולחין צדיקים], מ'איז בשפלות, דאָס איז נאָך קיינמאָל נישט אַזוי געווען, מ'איז פאַרלאָזט, מ'שיקט נישט אַראָפּ קיינעם. זעט אויס אַז ס'האַלט 'פאַר' ביאת המשיח, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אַז "דעם" וועט ברענגן משיח'ן, [נכתוב] (האזינו לב, לו) כי יִרְאָה כִּי אֶזְלָת יָד וְאָפֶס עֲצוּר וְעֹזֹב, ס'איז נישטאָ קיין עֲצָה, מ'איז פאַרלאָזט, מ'קען זיך נישט העלפן, ס'איז נישטאָ קיין שום עֲצָה, מ'איז עֲצוּר וְעֹזֹב, [נישטאָ] ווער זאָל אויפהאַלטן דאָס אידישקייט, אויפהאַלטן אידן בגשמיות וברוחניות, ס'איז עֲצוּב, ווער זאָל העלפן אידן און זאָל עפעס טון, מ'זאָל געבן אַ שטאַרקייט, עפעס חזוק פאַרן כח התורה און פאַרן כלל ישראל, סיי ברוחניות און סיי בגשמיות, [ועל זה אמר הכתוב] (שם) דער בוכ"ע וועט זיין על עֲבָדֵיו יִתְנָחֵם.

קען זיין [אז] דער בוכ"ע שיקט נישט אַראָפּ קיינעם, 'פאַרדעם' ווייל ס'ברויך צו זיין שוין די רעכטע גאולה, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט (שם, מג) [אז] דעמאָלטס וועט זיין וְנָקַם יִשְׂרָאֵל לְצִרְיָו וְכָפַר אֲדָמָתוֹ, און ס'וועט זיין הָרְגִינוּ גוֹיִם עִמּוֹ וכו', ס'האַלט 'פאַר' דעם. איי וויאָזוי, ס'וועט אַראָפּגעקומען [בית הגאולה] די גרויסע כוחות, זעט אויס מ'וואָרט שוין נישט אויף קיינעם היצטערט, נאָר אויפן מלך המשיח מיט משה רבינו'ן צוריק וכו', זעט אויס מ'וואָרט שוין טאָקע נאָר אויף דעם, וואָרן אַז נישט העט דער בוכ"ע נישט געווען געלאָזט 'אַזוי' דאָס גרויס שפלות וואָס ס'איז היינט בעוה"ר, אַזוי ווי ס'איז 'אויסגעליידיגט' פון אַלעמען, טאָקע בעוה"ר אַזוי ווי דער פסוק זאָגט, במלוא מובן המלה, וְאָפֶס עֲצוּר וְעֹזֹב, טאָקע אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, [וכפירש"י] ס'איז נישטאָ קיין עֲצוּב תעֲזֹב, נאָר דער בורא עולם אַליין, וואָס מ'וואָרט מיר פון באַשעפער [שיקיים הכסח] על עֲבָדֵיו יִתְנָחֵם כִּי יִרְאָה כִּי אֶזְלָת יָד. וואָרן אַז נישט איז דאָך גאַרנישט קיין מציאות אַז מ'זאָל אַזוי לאָזן דאָס דור, [שהרי] ס'איז דאָך אַזוי געווען [תמיד ששלחו צדיקים בכל דור], ס'איז נאָך קיינמאָל נישט אַזוי ווייט געווען [דער שפלות הדור], נאָר ווען ס'איז געווען עפעס מעין זה פונעם שפלות האָט מען אַראָפּגעשיקט און מ'האָט עפעס געטון, היצט אָבער זעט אויס האָלט מיר ביי דעם.

עג

אבל עד אז אין לנו עתה צדיקים עם מי להתקשר ולהתחוק

אָבער 'ביז דערווייל' האָט מען זיך נישט אין וואָס 'אַנצוכאַפֿן'.

אוי ! וואו קאָן מען זיך מ'קשֶׁר זיין !

אוי וויי, אוי וויי !

ווען מ'העט גיווען געוואוסט 'וואו' מ'קאָן זיך ערגעץ "אַנקניפֿן", העט איך

געגאַנגען אין "עק וועלט" !

בענוותינו הרבים איז אַלעס נְחָסֶר פון אונז, מ'האָב מיר זיך נישט אין 'וועמען'

אַנצוכאַפֿן, אוי וויי !

אסאך מאָל מ'קוקט זיך אָן .. אזוי זעמיר געבליבן.

מ'ליגט אין חֲשֹׁפוֹת, און מ'האָט זיך נישט וואו צו קערן און וואו צו ווענדן, אוי

וויי !

עד

ולכן אמרו בנמרא על דורו של עיקבא דמשיחא, כי אין לנו להשען "אלא על אבינו שבשמים". דאף

שגם בכל הדורות נשענו רק על הקב"ה, אבל אז היו גם צדיקים בארץ, משא"כ בעיקבא דמשיחא

איבערדעם זאָגט דאָס די גמרא^{נא}, די גמרא רעכנט אויס דעם מצב [של עיקבא

דמשיחא], און ער לאָזט אויס אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

[ולכאורה קשה] נו וואָס איז דאָס אזוי שלעכט.

אין די 'גוטע צייטן' איז דאָך אויך נאָר אַלעס פונעם בורא כל עולמים, אַלעס

שטאַמט דאָך פון באַשעפער.

עה

נאָר וואָס'זשע דען, מ'האָט געהאַט ממוצָעִים [די צדיקים, און] מ'האָט געזען בחוש,

מ'האָט געזען דאָס בחוש וואו ס'איז דאָ השראת השכינה, אפילו מ'איז נישט [געווען

אַליין] 'דערביי'.

[והיה אפשר לקיים וואָס] די גמרא זאָגט (כתובות קיא:) וְלִדְבָקָהּ בּוֹ (עקב יא, כב), וכי אפשר

לידבק בהקדוש ברוך הוא, [אלא] הדבק בתלמידי חכמים ובתלמידיהם.

מ'האָט געזען השראת השכינה !

אַז מ'האָט זיך מ'קשֶׁר געווען מיט עובְּדֵי ה' בַּאֲמַת, האָט מען זיך מ'קשֶׁר געווען

אין די שְׂכִינָה הקדוּשָׁה !

עו

היינט איז נישט געבליבן גאַרנישט !

[נאָר] "גראַד צום באַשעפער" קען מען זיך ווענדן !

אוי וויי !

ס'שטייט גאַר^{נב} [אַז] השם יתברך וואָרט אויף דעם [אַז מ'זאָל זיך 'ווענדן' צו אים].^{נא} הובא לעיל בהערה מו.^{נב} עיין בתיקוני זוהר (כב): ויפֿן כּה נְכָה, מִצִּיץ מִן הַחֲרָכִים, אֵלּוֹ עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ, וְעוֹד מְשֻׁגָּח מִן הַחֲלוּנוֹת אֵלֶּיךָ חֲלוּנוֹת וכו'. ויפֿן כּה נְכָה, אִם אֵיתָ מֵאֵן דִּיתַעַר בְּתִיבְתָּא וכו'.

עז

איבערדעם זאָגט ער, אַיִן לֵנוּ עַל מִי לִהְשָׁעַן אֵלָא עַל "אַבִּינוּ שְׁבַשְׁמִים".

עח

ישוב קושיא ב - לדרכינו

ולוֹכֵר זֶה תִּקְנוּ הַנְּבִיאִים מִנֶּהָ עֲרֵבָה הַנִּיטֶלֶת בְּפִנֵּי עֲצֻמָּה 'בְּסוּף' יְמֵי הַחֹג, וְאִין נוֹטֵלִין אוֹתָהּ בִּידוֹ עִם שֶׁאֵר הַמִּינִים. כְּדִי לִרְמוֹז עַל 'סוּף' יְמֵי הַגְּלוּת שֶׁנִּשְׁאָר רַק אוֹתָן שֶׁהֵם בְּכַחֲשִׁית עֲרֵבָה, וְהֵם צָרִיכִין בְּעֵצָם לִסְגֹּל תּוֹרָה וּמִצְוֹת אָף בְּלֹא אִינוּר עִם הַצְדִּיקִים

איבערדעם דאָס איז דער עֲרֵבָה [הַנִּיטֶלֶת בְּסוּף יְמֵי הַחֹג בְּפִנֵּי עֲצֻמָּה, וְהוּא מִנֶּהָ "נְבִיאִים"].
ווייל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הָאָט גְּעוּוִיזֵן, איבערדעם די נְבִיאִים הָאָבֵן אונז מוֹדִיעַ גְּעוּוֹעַן אַז ס'וועט אויסקומען ביי די לעצטע דורות, ס'וועט קומען די עֲרֵבָה [דהיינו הפשוטי עם שאין בהם טעם וריח], מ'וועט זיך אַלײַן מוֹזֵן 'אַרױפֿאַרבעטן', טאַקע מ'וועט אַלײַן מוֹזֵן 'אױפֿטוֹן' טַעַם וְרִיחַ, אַזױ ווי דער יפֿה תּוֹרָה זאָגט¹¹ [דמײַר מן אותן וואָס] זיי זענען 'דאָך' מְקִיִּים תּוֹרָה וּמִצְוֹת, [אשר רק עליהם אמרו] יְבֹאוּ אֵלָו וַיִּאָּגְדוּ עִם אֵלָו.
[ונטילת ערבה בפני עצמה בא לרמוז, כִּין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וועט נאָך העלפן, אַזױ ווי מ'זעמיר [בדור האחרון], אַז מ'קאָן נישט מְקִיִּים זײַן דעם יְבֹאוּ אֵלָו וַיִּאָּגְדוּ עִם אֵלָו, [שאין להם צדיקי אמת עם מי להתקשר], אָבער הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא [יורומם אתנו] (כדלהלן אות פט), ויקבל אותנו לרצון, כבחינת הערבה מנהג נביאים שהיא ניטלת בפני עצמה למצות היום].

עט

און איבערדעם הָאָט מען דאָס געלאָזט אויפן לעצטן טאָג, אויף הושענא רבא, [שהוא רומז על "סוף הגלות", כדברי הייטב פנים].

פ

ועל זה רומז גם מה שאמרו אָנִי וְהוּא הוֹשִׁיעָה נָא, דפירושו "אני והוא", לרמוז שהקב"ה הוא עמנו בנלות איבערדעם דעמאלטס הָאָט מען געזאָגט [ויכן מאַל] אָנִי וְהוּא הוֹשִׁיעָה נָא, זאָגט אויף דעם די משנה¹². [דפירושו כי כביכול] הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא איז אִין די צָרָה [בניחוד עם ישראל, ווין] ס'שטייט ('ירמי' מ, א) וְהוּא אָסוּר בְּצִדִּיקִים¹³, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא זאָגט עִמּוֹ אָנִי בְּצָרָה [תהלים צא, טו], וְאָנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה [יחזקאל א, א].

¹¹ והיינו כפירוש היפה תואר, דערבה מורה על שומרי תורה ומצות (כדלעיל אות סב-סד). ולא כפירוש הייטב פנים, דערבה של הושענא רבא מורה על היוצאים לגמרי ח"ו. (ועיין לעיל בהערה מב).

¹² במשנה דסוכה (פ"ד מ"ה, דף מה.): מִצְוֹת עֲרֵבָה פִּיּוּד, מְקוֹם הָיָה לְמִטָּה מִירוּשָׁלַיִם, וְנִקְרָא מוֹצָא. וְיִוָּדֵין לְשֵׁם וּמִלְקִטִּין מִשֵּׁם מְרִבּוּת שֶׁל עֲרֵבָה, וְכֵאֵין וְזוֹקֵפִין אוֹתָן בְּצִדִּי הַמְּזוּבָּת, וְהָאִשִּׁיחָה כְּפּוֹפִין עַל גְּבִי הַמְּזוּבָּת. וְתַקְעוּ וְהִרְעוּ וְתַקְעוּ. בְּכָל יוֹם מְקִיפִין אֶת הַמְּזוּבָּת פֶּעַם אַחַת, וְאֹמְרִים אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָא אָנָּה ה' הַצְלִיחָה נָא. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, אָנִי וְהוּא הוֹשִׁיעָה נָא. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מְקִיפִין אֶת הַמְּזוּבָּת שֶׁבַע פְּעָמִים. וּפִירֵשׁ"י כִּי אָנִי וְהוּא הֵם שְׁנֵי שְׁמוֹת מִשֵּׁם ע"ב, עֵינֵין שֵׁם.

ועל זה כתבו התוספות: ועדיין צריך טעם לזה, למה נשתנו שני שמות הללו דאמרינן להו טפי מאחריני. משום דדרשינן באיכה רבתי קרא דכתיב ביחזקאל (א, א) וְאָנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה, וקרא דכתיב בירמיה (מ, א) וְהוּא אָסוּר בְּצִדִּיקִים, כביכול הוא בעצמו. והיינו הושענא, שיושיע לעצמו.

ובכרסנורא הביא ב' הפירושים, וכתב בזה"ל: פירוש אחר, מי "שאני והוא" בצרה, על דרך עמו אָנִי בְּצָרָה, הוֹשִׁיעָה נָא:

וזה המדרש באיכה רבה (פתיחתא, לד) וילקוט שמעוני ('ירמי', רמז שכז): וְהוּא אָסוּר בְּצִדִּיקִים, אמר רב אחא, כביכול הוא 'וְהוּא' אָסוּר בְּצִדִּיקִים [הקב"ה וירמיה], ודכוותיה כתיב (יחזקאל א, א) וְאָנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה, כביכול אני והוא. בירמיה (מ, א): הִדְבָּר אֲשֶׁר הָיָה אֵל יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת ה', אַחֵר שָׁלַח אוֹתוֹ בְּנוֹתְרָאדָן רַב טַבָּחִים מִן הָרְמָה, בְּקִחְתּוֹ אוֹתוֹ וְהוּא אָסוּר בְּאִזְקִים בְּתוֹךְ כָּל גְּלוּת יְרוּשָׁלַיִם וַיְהוּדָה הַמַּגְלִים בְּכָל־הָ - וּמִפֶּרֶשׁ הַרד"ק: בְּאִזְקִים. הַאֵל"ף נחא

[וזה בא לרמז על מצב הדור האחרון, שלא נשאר רק "אני והוא", וכמו שאמרו על דור זה דאין לנו על מי להשען "אלא על אבינו שבשמים".]

פא

הקדמה לביאור: הושענא למענה אלקינו

נאָר וויאָזוי דאָס קען זיין [שיתרוממו ישראל בעת הגאולה, אף מתוך מצב כזה, שהוא דור שפל בלא צדיקים].

פב

בתפלה למשה: מִזְמוֹר לְאַסֵּף, על עת אסיפת הגלויות, שאז יהיה הברור, דאזתם שהם זכאי יהיו כולו זכאי, ושהם רע יהיה כולו רע, ולא כבנאות מצרים שהיו מעורבים בהם הערב רב. ולברר הטוב מן הרע הוא בנקל, אבל אף טוב לְיִשְׂרָאֵל, רק זה הוא דבר קשה, לברר הרע מן הטוב שישאר כולו טוב, ויהיה אֱלֹקִים "לְבָרִי לְבָב", בלי סיגים [ובפרט לפי המבואר שלעתיד יהיו ישראל זכאי ומבלי סיגים, וזוין ס'שטייט אין תפלה למשה¹¹ אויף מִזְמוֹר לְאַסֵּף אף טוב לְיִשְׂרָאֵל [אֱלֹקִים לְבָרִי לְבָב]. - א פלא ווי ער שמועסט עס אַזוי אויס, דער זיידע זכרוננו לברכה, אויף דעם פסוק. - [זאָגט ער], ביי די גאולת מצרים איז געווען אויסגעמישט טוב ורע, ס'איז געווען ערב רב. [אָבער] ביי די גאולה העתידה - זאָגט ער - וועט נישט זיין קיין ערב רב. די וואָס זיי וועלן זיין זכאי, וועלן זיין אינגאנצן זכאי. נישט אַזוי ווי דאָס ערב רב.

[ועל זה נאמר] מִזְמוֹר לְאַסֵּף, ווען ס'וועט זיין דער 'אסיפה' פון גלות, דעמאלטס וועט שוין נישט זיין נאָר 'אף טוב' לְיִשְׂרָאֵל, נאָר 'בלויז גוטע', [אבל הרשעים יכלו, וכמאמר הכתוב] (ישעי' א, כה) וְאַצְרֶף כְּבָר סִיגֶךָ וְאַסִּירָה כָּל בְּדִילֶיךָ. [עד כאן דברי התפלה למשה].

פג

ס'איז א פלא פון אן ענין.

[כי הלא] דעמאלטס דעם ערב רב האָבן געהאט מסירת נפש, זיי האָבן מתפלל געווען, און זיי האָבן תשובה געטון, זיי זענען געשטאַנען ביים מעמד הנבחר. און

[שאין קורין אותה במבטא]. ופירושו, טבעות כבלים שיאסרו בהם הידים. ובמצודות ציון: אסור. קשור: באַזקִים. בשלשלאות, כמו (תהלים קמט, ח) לְאַסֵּר מַלְכֵיהֶם בְּזַקִּים.

¹¹ בתהלים תפלה למשה (עג, אות א): מִזְמוֹר לְאַסֵּף אף טוב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹקִים לְבָרִי לְבָב. על פי דכתיב (תרומה כה, לו) מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר, ופירוש זקני מהרש"א ז"ל (ע"י יומא עב:) על זה הפסוק ידוע. ואני פירשתי, על פי שפירשתי (בישמח מש ריש רישב) אמרם (סנהדרין צד.) אין בן דוד בא עד שירבה המסורות בישראל, על פי שגאולת מצרים היה ערב רב מעורב, טוב ברע ורע בטוב, אבל גאולה העתידה במהרה בימינו [נאמר בה] (זכרי' יג, ט) וצִרְפָּתִים כְּצִרְוֹת אֶת הַכֶּסֶף וּבַחֲנֻתִים כְּבַחוֹן אֶת הַזָּהָב הוּא יִקְרָא, וְאַצְרֶף כְּבָר סִיגֶךָ וְאַסִּירָה כָּל בְּדִילֶיךָ (ישעי' א, כה), וציריכין לשני בחינות, ללקט את הטוב מתוך הרע, דהיינו [מין] שהוא רובו רע שישאר כולו רע והטוב שבו ילך לטובים, וגם ללקט הרע מתוך הטוב, שישאר כולו טוב נקי וטהור, והיינו ככחון אֶת הַזָּהָב, דצריך שילקוט הסיגים מתוך הזהב והזהב מתוך הסיגים. והנה צד אחד הוא קל, שישאר כולו רע, וכבר נעשו אפיקורסים ומוסרים. אבל שישאר 'הטוב' כולו נקי, זה דבר קשה. דהיינו שהזהב יוציא מן הסיגים, וישארו הסיגים נקי כולו סיגים בלי תערובות זהב, הוא דבר קל, אבל שישאר 'הזהב' כולו טהור ונקי בלי שום סיג, הוא קשה מאוד, מאחר שהבחירה חפשית, ולפתח חטאת רובין. והיינו מִקְשָׁה אַחַת, בחינה אחת הוא קשה, שיהיה זָהָב טָהוֹר, בלי סיג, כולו טוב, הוא קשה, אבל שיהיה הסיגים טהור בלי זהב, כולו רע, הוא דבר קל וכו'.

והיינו מִזְמוֹר לְאַסֵּף, דוד אמר ברוח הקודש, כי מזמור זה צריך בשעת האסיפה, שיגיע זמן 'לאסיפת' הגלויות. אף טוב לְיִשְׂרָאֵל, רצ"ל דרך אלו שהם בחינות "טוב" לישראל, רצ"ל רק בזה הצד צריך יגיעה ועמל שיהיה עכ"פ אֱלֹקִים לְבָרִי לְבָב, בלי סיג. אבל הצד השני שיהיה כולו רע ולא ישאר בו טוב, הוא קל, והבן.

ס'הָאָט זיך 'דאָך' נישט גוט אויסגעלאָזט, ווייל דער מקור [שורש נשמתם] איז געווען [לא טוב].

[אָבער] היינט בעוויינט הרבים זעמיר דאָך ווייט אפילו פון דעם עַרְב רב וואָס זענען געווען דעמאָלטס. מ'הָאָט נישט דעם מסירת נפש וואָס דאָס עַרְב רב האָט געהאַט. זיי האָבן זיך 'געבויגן' למעשה [והכניעו עצמם לפני משה רבינו].

[ומה שעשו בחטא העגל] דאָרט איז געווען, איז אויך געווען [נאָר ווייל] דער שטן האָט [זיי] פאַרדרייט, ער האָט געוויזן דמות משה [מוטל במטה]¹¹.

[און] זיי זענען נישט בכח געווען עומד בנסיין צו זיין, ס'איז [דאָך] געווען דאָס עַרְב רב.

אָבער זיי זענען געווען צדיקים. זיי זענען דאָך אַלע געווען צדיקים אמיתיים.

פד

ולכאורה יפלא, האָך באמת זיך דור שפּל מבלי צדיקים, להתעלות לעתיד להיות נקי וזכאי מבלי שום סוג [ואם כן לדברי התפלה למשה, יפלא יותר] וויאָזוי וועט מען היינט דאָס דערגרייכן, מ'זאָל זיין [בעת הגאולה] בְּלִי סִיגִים, [באם הדור האחרון הוא שפּל כך כך, מבלי צדיקים וקדושים, וכאמור לעיל].

פה

אבל התירוץ הוא, דכמו שכל הגאולה יהיה בדרך פלא ע"י הקב"ה בעצמו, כן יהיה גם במצב הכלל ישראלי, שיתרוממו בדרך פלא ע"י הקב"ה בעצמו. נאָר וואָס'זשע דען, אַלעס [כל ענין הגאולה] איז דאָך בדרך פּלא, אַלעס [מעניני הגאולה] מוז מען גלייבן אַז דער בורא כל עולמים וועט אַליין העלפן. [ווי] ס'שטייט¹², לשעבר [הייתם] נושעים על ידי בשר ודם, איז עס נישט געווען קיין גאולה אמיתית. אָבער [לעתיד איז] יִשְׂרָאֵל נוֹשֵׁעַ בַּה', איז עס אַ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים [ישע'י מה, יז].

אַלעס הענגט אויפן בורא כל עולמים היינט.

[וכמו כן גם בזה יעזור הקב"ה, לרומם ולנקות את בני ישראל הראויים לכך, מכל סיג ופגם].

¹¹ כמבואר בגמרא שבת (פט.): מאי דכתיב (תשא לב, א) וַיִּרְא הָעָם כִּי בּוֹשֵׁשׁ מִשֶּׁה, אל תקרי "בוֹשֵׁשׁ", אלא "בָּאוּ שֶׁשׁ". בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל לסוף ארבעים יום בתחלת שש אני בא, לסוף ארבעים יום בא שטן ועירבב את העולם, אמר להן משה רבכם היכן הוא, אמרו לו עלה למרום, אמר להן באו שש, ולא השגיחו עליו, [אמר להן] מת, ולא השגיחו עליו, הראה להן דמות מטתו. והיינו דקאמרי ליה לאהרן (שם) כִּי זֶה מִשֶּׁה הָאִישׁ וגו'. [ופירש"י: בא השטן. הוא יצר הרע המחטיא את האדם, הוא העולה ומסטיין. והאומר דהוא מדת הדין אין הגון בעיני: כשעלה משה. להו, אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות, הם סבורים שאותו יום שעלה בו מן המניין הוה, והוא אמר להם ארבעים יום שלימים, יום ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו, שהרי בשבעה בסיון עלה, נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז היה, בששה עשר בא שטן ועירבב את העולם, והראה דמות חשך ואפילה, דמות ענן וערפל וערוביאי, לומר ודאי מת משה, שהרי באו כבר שש ולא בא. ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות לאחר חצות, שהרי לא ירד משה עד יום המחרת, שנאמר וישכימו ממחרת וגו': באו שש. שקבע [לכם].

ועיין בזה בלשון רש"י פרשת תשא (שם).

¹² בתנחומא (אחרי, יב): [אָשְׁרֵיךְ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךְ] עִם נוֹשֵׁעַ בַּה' (דברים לג, טז). אמר הקב"ה בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בני אדם, במצרים על ידי משה ואהרן, בימי סִסְרָא על ידי בָּרַק ודבורה, בְּמִדְיָנִים על ידי שְׁמָגֵר בֶּן עֲנָת, שנאמר (שופטים ג, לא) וַיִּוָּשַׁע גַּם הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, וכן על ידי שופטים, ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם חוזרין ומשתעבדין. אבל לעתיד לבא אני בעצמי גואל אתכם, ושוב אין אתם משתעבדין, שנאמר יִשְׂרָאֵל נוֹשֵׁעַ בַּה', תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים.

פו

ובוה יש להוסיף נופך על פירוש התפלה למשה, לפי מצב דור האחרון, בביאור לשון הכתוב "אֱלֹקִים" לְבָרִי לְבָב, דלכות להיות בְּרִי לְבָב, זה יהיה רק ע"י השפעה "אלקות" שירומם אותנו בדרך פלא

דאָס קען זיין איז דער פֿשט.

ס'איז אפשר להוסיף נופך [על דברי התפלה למשה, לבאר הכתוב] אויף אַן אַנדערן אופן, אֱלֹקִים לְבָרִי לְבָב, אַז ווען ס'וועט זיין אסיפת [גליות, יהיה השפעה אלקות לטהר את לבן של ישראל (כדלהלן)].

פז

ער [הישמח משה בימיו] האָט נאָך געזען דאָס 'מציאות', אַז ווען 'ער' איז געווען אין דור, איז דאָך נאָך געווען אַזעלעכע קדושים אין דור [שהיו נקיים בלי סיגים], ער האָט נאָך געזען דאָס 'מציאות' [דערצו] על פי פשטות, [אַז] מ'קאָן צוקומען צו אַזאַ קדושה [להיות נקיים בלי סיגים].
[אבל לפי מה שאנו רואים במצב דורינו, הלא קשה מאוד להגיע לזה].

פח

אַבער מ'קען מוסיף נופך זיין [בביאור הכתוב, לפי מצב דורינו, שאמר מזמור] לְאָסָף [מלשון] אסיפת, ווען ס'וועט זיין אסיפת גליות, דעמאָלטס לְמַעַן הִרְחַמִּים איז נישט פאַרהאַנדן, איז מער נישט מעגליך, נאָר [אַז] "אֱלֹקִים" לְבָרִי לְבָב. [כי] אַז ס'וועט זיין 'לְבָרִי לְבָב', איז עס נאָר אַ הַשְׁפָּעָה 'אלקות', נישט מער ווי הַשְׁפָּעָה אֱלֹקוֹת.

פט

די וואָס זיי וועלן זיין אידן [בעת הגאולה], די וואָס 'זענען היצטערט' אידן, און מ'פֿלאַגט זיך. כאָטשיג מ'דערגרייכט נישט דאָס 'ריכטיגע', וועט זיי דער בורא כל עולמים העלפן, מ'וועט זיי אַרויפהייבן.
מ'וועט זיי אַרויפהייבן.

[און] חלילה די וואָס זענען נישט ראוי, [שטייט] וְאִסְרָהּ כָּל בְּדִילֶיהָ (כדלעיל סוף אות פא).

צ

נאָר דעס קאָן מיר אונז נישט וויסן [מי הראוי לכך].
נאָר קל דַּעוֹת ה' ^ט [ווייסט] וועמען מ'זאָל מְקַרֵּב זיין, און דעם וואָס מ'איז מְרַחֵק. וועמען מ'וועט אין אים אַריינשיינען, און ווער ס'וועט חלילה נִדְחָה ווערן.
דאָס ווייסט מען נישט.

צא

אויף דעם דאַרף יעדער איד בעטן, אַת רַגְלֵי מִדְּחִי ^ו, [אַז] ווען ס'וועט קומען די ישועה ער זאָל נישט נִדְחָה ווערן.

^ט מלשון הפסוק בשמואל א' (ב, ג): כִּי קָל דַּעוֹת ה', וְלוֹ נִתְּכָנוּ צִלְלוֹת.

ויעיין ברמב"ם (תשובה ג, ב) לענין חשבון ומשקל הזכויות והעונות, וז"ל: ושיקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעונות, אלא לפי גודלם, יש זכות שהיא כנגד כמה עונות וכו', ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות וכו'. ואין שוקלין אלא בדעתו של קל דַּעוֹת, והוא הידוע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות.

^ו בתהילים (קטז, ח-ט) ובקריאת הלל: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת, אֶת עֵינֵי מִן דְּמָעָה, אֶת רַגְלֵי מִדְּחִי. אַתְּהֵלֶךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. וכעין זה הוא בתהלים (נו, יד): כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת הֲלֹא רַגְלֵי מִדְּחִי, לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי אֱלֹקִים בְּאֶרֶץ הַחַיִּים.

ווער ווייסט דען וויאזוי ער האלט ? !

צב

וכן יש לרמוז עוד באומרו אף 'טוב' לְיִשְׂרָאֵל, כי משה רבינו נקרא 'טוב',
ובא לרמוז שהגאולה תהיה 'אך' ורק בדרך התורה שהוא על ידי משה רבינו

אין דעם אף 'טוב' לְיִשְׂרָאֵל, קען אויך זיין [פֿשט. ווין] די גמרא זאָגט (מנחות נג): אין
'טוב' אלא משה, שנאמר (שמות ב, ב) וַתֵּרָא אֵתוֹ כִּי טוֹב הוּא.
- [דאָס] שטייט אויך אין תהלים^ל, אין תפלה למשה, ער זאָגט עס אויף אַן
אנדערע בחינה^{סא}.

דאָס איז אויכעט [מבואר לדרכינו], מִזְמוֹר לְאַסָּף, אַז דעמאָלטס איז דער סימן פון
אסיפת הגלות, אַז ס'איז אַך 'טוב' לְיִשְׂרָאֵל, אַז ס'איז נאָר משה רבינו, [ותלמידי חכמים
שבכל דור שהם משורש נשמתו, על דרך שאמרו האמוראים זה על זה] (שבת קא: ועוד) משה שפיר
קאמר^{סב}.

[וכן רומז תיבת "טוב" על התורה, וכמו שאמרו (ברכות ה. ועוד) אֵין טוב אלא תורה. ווייל] די תורה
הקדושה איז דאָך פון משה רבינו^נ [ונקראת על שמו. כי הגאולה לישראל אפשר להיות "אך" על
ידי "כח התורה" ומשה רבינו].

צג

ביאור: לְמַעַן אֱלֹקֵינוּ

וסיום המשל והנמשל ליום הושענא רבה

בהושענא רבה מבקשים רק עבור כבוד שמים, ולזה אומרים הושענא לְמַעַן אֱלֹקֵינוּ

היצא לנו מזה, מ'זעמיר אין עיקבא דמשיחא, אונז קאָן מיר נישט דערוואַרטן
נאָר אַ הַשְׁפָּעָה אֱלֹקוֹת [שירומם ויטהר אותנו מכל סיג], וועגן כְּבוֹד שְׁמַיִם.

צד

און ווי איך האָב פריער געזאָגט דאָס מָשָׁל, איך האָב נישט אויסגעפירט.
אַז דער זיידע זכרוננו לברכה פלעגט צו זאָגן, אפילו מ'קומט 'שפעט', [וואָס
דעמאָלטס] זאָגט מען וואָס ביסטו געקומען אַזוי שפעט, [אַבער] דאָס אַלעס פרעגט מען
נאָר [באופן] אַז מ'קומט אין 'זיין' אינטערעסע, [אַבער] אַז מ'קומט אין אינטערעסע פון
[דעם] "מֶלֶךְ", פרעגט מען נישט קיין קשיות, לאַזט מען אַריין וועם אימער.

צה

אַזוי אויך, אין הושענא רבה מוז מען זאָגן לְמַעַן אֱלֹקֵינוּ.

צו

ובפרט בדור האחרון שאין לנו צדיקים, ואין להשען אלא על "אלקינו" שהוא
בעצמו ירומם את ישראל, בהגאולה שלימה שתהיה רק על ידו יתברך

[ולפי האמור לדרכינו לעיל יש להוסיף, כי] איבערהויפט היינט [בעיקבא דמשיחא] אין זמן
פון די עֲרֵבוֹת [שהם בפני עצמם], היינט ווען ס'איז נישטאָ דער יְבֹאוֹ אֱלֹ וַיֵּאָגְדוּ עִם
אֱלֹ, און מ'האָט נאָר צו האָפֿן אויף הקדוש ברוך הוא, [אַז] הקדוש ברוך הוא זאָל

^{סא} עיין שם בתפלה למשה (שם, אות ג) מה שפירש בזה בדרך הסוד. וז"ל לענינינו: "טוב" זה משה, כמו שדרשו
רו"ל במנחות, טוב זה משה שנאמר וַתֵּרָא אֵתוֹ כִּי טוֹב הוּא.

^{סב} וכן אמרו בתיקוני זוהר (דף קיד.): אַתְּפִשְׁטוּתִיהָ דְּמִשָּׁה בְּכָל דְּרָא וְדָרָא, ובכל צדיק וצדיק. [ועיין עוד בדברי רבינו
להלן אות קיט].

אויפהייבן אידישע הערצער (כדלעל אות פט), איז עס אינגאנצן נאָר לַמַּעֲנָה אַלְקִינוּ, ס'זאָל זיין יִשְׂרָאֵל נוֹשֵׁעַ "בַּה" (כדלעיל אות פה).

צו

ביאור: לַמַּעֲנָה בּוֹרְאָנוּ

וזהו גם כן מה שאומרים הושענא לַמַּעֲנָה "בּוֹרְאָנוּ", שלעתיד יעשה אותנו הקב"ה כבריה חדש, לנקות אותנו מכל סיג ופגם

קומט נאָך [דער הושענא] לַמַּעֲנָה בּוֹרְאָנוּ.

ווייל הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט³⁰ אני עושה אותם בריה חדשה, דורות אלו שהם נטויים למיתה.

[ולפי האמור] איבערדעם איז רעכט, [ווייל] מ'ווערט אַ בריה חדשה [בעת הגאולה], אַז מ'ווערט [נקי] מְכַל סִיג, אַז מ'ווערט אַךְ "טוב", כאַטשיג ווי ווייט מ'איז דערפון [כעת].

[לזה אנו מבקשין הושענא לַמַּעֲנָה בּוֹרְאָנוּ], אַז דער בורא כל עולמים זאָל העלפן מ'זאָל מיר זיין פון 'ד' [מאותן שיזכרו לזה, להתהוות 'בריה חדשה' להיות נקי מכל סיג].

צח

ישוב קושיא א

וכיון שמבקשים עבור כבוד שמים, לכן נקרא הושענא "רבה"

אַבער על כל פנים לויט אַלע פירושים, - כ'וועל נישט אַזויפיל מאריך זיין וואָס מ'קען אפשר נאָך זאָגן אין דאָס ענין, בהסבר הענין - אַבער על כל פנים איז מבואר אין פסוק [ישעי' מח, יא] לַמַּעֲנִי לַמַּעֲנִי אַעֲשֶׂה, אַז ווען ס'איז שפעט, ווען דאָס דור איז נישט [ראוי], חלילה נישט זַכאי, אַז נאָר דאָס איז דער עיקר [הכח להביא הגאולה שלימה], אַז "לַמַּעֲנִי", וועגן כְּבוֹד שָׁמַיִם.

צט

וכמבואר בנמרא בפסוק הדבר "הגדול", דהיינו דבריו של גדול. וכל שכן כשמבקשים

עבור כבוד שמים וישועת ה' כביכול, שזה נקרא ישועה של "גדול"

איבערדעם [נקרא יום זה] הושענא "רבה".

אין טאָפּלֶטן [אין] הושענא "רבה".

אַזוי ווי די גמרא זאָגט³¹, [אויפן פסוק] הַדָּבָר הַגָּדוֹל, זאָגט די גמרא דערויף דבריו של [גדול], בשביל הגדול.

³⁰ עיין בייטב פנים (להושענא רבה): הושענא לַמַּעֲנָה בּוֹרְאָנוּ. יבואר לומר מליצה שגם אנו כדאים להושע וכו'. הלא איתא במדרש אמור (ויקרא רבה ל, ג) [וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן, הָיָא הוּא דְכַתִּיב] פֶּנָּה אֶל תְּפִלַּת הָעֶרְבֶּר וְלֹא כָּהָן אֶת תְּפִלָּתָם כו' תִּקְרָב זֹאת לְדוֹר אַחֲרָיו [וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה קָה] (תהלים קב, יח-ט), מְדַבֵּר בְּדוֹרוֹת הַלָּלוּ שֶׁאֵין לָנוּ לֹא מֶלֶךְ וְלֹא נְבִיא [לֹא כֹהֵן וְלֹא אֲוִירִים וְתוֹמִים] כו', ואֵין לָנוּ אֵלָא תְּפִלָּה, תִּקְרָב זֹאת לְדוֹר אַחֲרָיו, מִכָּאן שֶׁהַקֵּב"ה מְקַבֵּל שָׁבִים, שְׁנֹאמַר וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה קָה, שֶׁהַקֵּב"ה בּוֹרֵא אוֹתָן בְּרִיה חֲדָשָׁה. דְּבַר אַחֵר, אֵלּוּ דוֹרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהֵם נְטוּיִין לְמִיתָה וְהַקֵּב"ה עֲתִיד לְבַרֵּא אוֹתָן בְּרִיה חֲדָשָׁה, וּמָה עֲלִינוּ לַעֲשׂוֹת, לִיקַח לֹוֹלָב וְאֶתְרוֹג וּלְקַלֵּס לְהַקְבֵּה. [עכ"ד המדרש].

ופירש היפה תואר דָּאָ וְדָא [שני הפירושים במדרש] אחת הוא, כי אלו שהיו נטויין למיתה לפי מעשיהם והקב"ה הוא גואל ממות ומקבל תשובת השבים ובוראם בריה חדשה בראש השנה ויום הכיפורים, כדאיתא למעלה [ויקרא רבה כט, יב] בכל קרבנות כתיב וְהִקְרַבְתֶּם וּבִרְאֵשׁ הַשָּׁנָה כְּתִיב וְעֲשִׂיתֶם, כלומר כאילו היום אתם נַעֲשִׂיתֶם לְפָנָי, וכאילו היום בראתי אתכם בריה חדשה.

וזה מאמרנו הושענא לַמַּעֲנָה "בּוֹרְאָנוּ" בריה חדשה, הושענא לַמַּעֲנָה גוֹאֲלָנוּ גואל ממות, ולא יזכרו הראשונות, כי בפנים חדשות באנו לפניך, אם כן הושענא.

[ועיין בדברי רבינו בדרשת הושענא רבה תשי"י (לשו"ק קיט) מה שהאריך בזה אצל "למענך בוראינו"].

ק

א. [קודם] וייל ס'איז וועגן השם יתברך, הייסט עס הושענא "רבה". [כי יום זה מיוסד] אז מ'בעט זיך אז דער בורא עולם זאל געהאלפן ווערן^{טז}.

קא

אָבער די עֲנוֹת [גורמים], דעס איז אָבער דער טַמְטוּם הַלֵּב, דורכדעם איז די גרויסע צרה, [אז] מ'שפירט נישט [לבקש עבור זה], אַזוי ווי ס'שטייט (שבת יג:) אַיִן בְּשׁוֹר הַמֶּת מְרָגִישׁ בְּאִיזְמָל. אַזוי איז דער היצטיגער גלות. אָבער [באמת] דער עיקר איז [אז] דער בורא כל עולמים אליין [זאל געהאלפן ווערן, וכדכתיב] (ישעי' סג, ט) בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר, די גאַנצע ישועה איז נאָר וועגן כְּבוֹד שְׁמִים. אַזוי האָף מיר [שיעשה למען כבוד שמו].

קב

ווער דאנו מבקשין שיכינו בשמים לקראת יום השבת שהוא באלף השביעי, ואמרו בוהר שבת הוא שְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, ונמצא שהבקשה ביום זה הוא עבור שמו "הגדול"

ב. איבערהויפט היצט [כשחל בערב שבת], מ'גייט אַרײַן אין שבת אַרײַן. [און] ס'שטייט אין זוהר הקדוש (יתרו דף פח:) מֵאִי שֶׁבֶת, שְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, שבת איז שְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אַזוי ווי מ'איילט זיך [אונטן] צום שבת, אַזוי אויבן [איילט מען זיך] לְיוֹם שְׁכָלוֹ שֶׁבֶת^{טז}.

[ונמצא] איז אַלעס פֿאַר [שמו "הגדול" של] הקדוש ברוך הוא.

איבערדעם זאג מיר אונז:

הוֹשַׁעְנָא^{טז} [לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁעְנָא.

הוֹשַׁעְנָא [לְמַעַנְךָ בּוֹרְאָנוּ הוֹשַׁעְנָא].

^{טז} במשנה סנהדרין (ב): אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול, אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

ובגמרא שם (טז): ולא את כהן גדול. מנהגי מילי, אמר רב אדא בר אבהו, דאמר קרא (יתרו יח, כב) קָל הַדְּבָר הַגָּדוֹל יִבְיֹאוּ "אֱלֹהֶיךָ" [פירש"י: ומשה במקום שבעים ואחד קאין, דבריו של גדול].

^{טז} וז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשי"ח: קען זיין דאָס איז אַ רמז, ס'הייסט הושענא "רבה". [און וואָס מ'זאָגט לְמַעַן שְׁמֶךָ ה' וְסִלְחָתָ לְעוֹנֵנוּ כִּי רַב הוּא. וואָרן די גמרא זאָגט אין סנהדרין, את הדבר הגדול יביאו אל משה ואת הדבר הקטן וגו' (יתרו יח, כב), [מאי הדבר הגדול] דבריו של גדול. אַז מ'שמועסט פון אַ גדול הייסט עס דבר הגדול, און אַז מ'שמועסט פון אַ קטן הייסט דבריו של קטן. [ומילא] אַז מ'שמועסט פונעם בוכ"ע, השי"ת ברויך געהאלפן צו ווערן, [און] דאָס איז געווענדט אין אונז, אַ גרויסע 'אונטערנעמונג' ליגט אויף אונז, אַ גרויס 'אחריות'. איבערדעם זאָגט מען לְמַעַן שְׁמֶךָ ה', אַז מ'קומט פֿאַרן גאַנצן פון בוכ"ע, וְסִלְחָתָ לְעוֹנֵנוּ "כִּי רַב הוּא", איז דאָס אַ גרויסע זאָך, ס'איז דבריו של גדול. איבערדעם הייסט עס הושענא "רבה", אַז מ'בעט אַ ישועה כביכול פֿאַרן בוכ"ע, ווי איז פֿאַרהאַנדן אַ גרעסערע בחינה פון הושענא "רבה" [ווי דעס].

^{טז} וברדרשת הושענא רבה תשט"ז (שחל ג"כ בערב שבת, ולאחר שהביא דברי הקדושת יו"ט הנ"ל בפירוש הושענא מכוון לשבתך) אמר רבינו לפרש בזה לשון הבקשה למענך אלקינו, וז"ל: אפשר איז דאָס אויך אַ רמז לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ, ס'שטייט אין זוהר הקדוש, שֶׁבֶת שְׁמָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, איבערהויפט 'דער' שבת [של אלף השביעי] איז אַרדאי שמה דקודשא בריך הוא, דעם אלף השביעי, ממילא זאָגט מען וועגן דעם אליין אויכעט לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ.

^{טז} כאן נחטר חלק הדרשה והושענות מן הריקארדינג, ובו חסר פירוש על לְמַעַנְךָ "גואַלינו", וגם חסר קצת 'בהתחלת' פירוש לְמַעַנְךָ "דוךשינו".

קג למענך דורשינו

אופן ראשון בבאיור: למענך דורשינו

במדרש: כשהשר של ים מען הללו והללו עובדי עבודה זרה, השיב הקב"ה וכו' לדעתם עבודה ישראל, והלא לא עבדו אלא מתוך שעבוד ומידות הדעת

... מ'האט גע'טענה'ט ביים ים, מה בין אלו לאלו, הללו עובדי עבודה זרה ונהללו וכו'"]^ס. האָט ער געענטפערט [הקב"ה, והלא לא עבדו אלא] מתוך שעבוד וטירוף הדעת^ס, אז אידן האָבן נישט געמיינט אָמ'ת'דיג [כשחטאן].

קד

והוצא מזה כי אפילו "העבירות" שעושין, אינם עושין זאת ברצון גמור ובאמיתת הלב

[וכמו כן לעניננו]: ס'איז דאָ אידן וואָס ווילן דינען דעם אייבירשטען, נאָר מ'איז נישט 'דערביי'. - די וואָס זענען נישט קיין מינים און נישט קיין אפיקורסים^ב. - ס'טוט וויי דאָס האַרץ אויף דעם וואָס מ'דינט נישט דעם באַשעפער באַמ'ת. ממילא אפילו די עבירות זענען אויך נישט אָמ'ת'דיג.

קה

והנה בפסוק עד "דרוש" אחך, פירשו בנמרא דרשהו אם הוא רמאי

[והנה] ס'שטייט (תצא כב, ב) [במי שמוצא אבידה, וְהָיָה עִמָּךְ] עַד 'דרוש' אחיך אתו, [ופירשו בנמרא]^א דְּרֹשְׁהוּ אִם הוּא רִמָּאִי. [ונמצא כי לשון] "דְּרִישָׁה" [מיינט אז] מ'פאַרשט יענעם אויס [אז] ער איז נישט קיין רמאי.

קו

וכמו כן הקב"ה "דרוש" את העבירות שלנו, שהוא בבחינת 'רמאי', ואין עושין זאת בבחינת 'אמת'

[וזהו שאומרים הושענא למענך "דורשינו", כי] הקדוש ברוך הוא פאַרשט אויס נ'י עבירות], אַז די וואָס זיי זינדיגן [איין] נישט אָמ'ת'דיג, אַז דאָס האַרץ טוט זיי וויי [דערויף].

דאָס ווייסט קיינער נישט נאָר איין באַשעפער. [ולזה אומרים "למענך" דורשינו].

^ס בזוהר הקדוש (ח"ב דף קע:): בזמנא ד'ישראל אעברו לגבי ימא, וקבא קודשא בריך הוא למקרה לון ימא דסוף, אָתָּא רַחֵב הַהוּא מְמַנָּא דַּעַל מְצָרִים, וקבא דינא מקמי קודשא בריך הוא. אָמַר קַמְיָה, מֵאֲרִיָּה דַּעַלְמָא, אָמַי אַתְּ בַּעֲיָ לְמַעַבְדִּינָא עַל מְצָרִים, וְלִמְקַרְעִי יִמָּא לִישְׁרָאֵל, הָא בְּלִהוּ תִּיבִין קַמָּךְ, וְכָל אֶרְחָךְ בְּדִינָא וְקִשּׁוּט. אַלִּין פִּלְחִי כּוֹכְבִּים וּמִזְלוֹת וְאַלִּין פִּלְחִי כּוֹכְבִּים וּמִזְלוֹת. אַלִּין בְּגִלּוּי עֲרִיּוֹת, וְאַלִּין בְּגִלּוּי עֲרִיּוֹת. אַלִּין אוֹשְׁדֵי דְמִין, וְאַלִּין אוֹשְׁדֵי דְמִין. בְּהֵיאָה שְׁמָתָא הָהּ קֶשֶׁה קַמְיָה, לְמַעַבְרָ עַל אֶרֶץ דִּינָא. וכו'.

^{סס} בילקוט שמעוני (בשלח רמז רלד): דבר אחר, וְהַמִּים לָהֶם חֹמָה (בשלח יד, כב וכו'), שירד ס"מ ואמר לפניו, רבונו של עולם לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה להם נסים. והיה משמע קולו לשר של ים, ונתמלא עליהם חמה ובקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבודה, והלא לא עבדו אלא מתוך שעבוד ומתוך טירוף דעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון. כיון ששמע שר של ים, אותה חמה שנתמלא על ישראל החזירה על מצרים, שנאמר (שם, כח) וַיָּשֻׁבוּ הַמִּים, ששבו מִשְׁרָאֵל עַל מְצָרִים:

[ועיין בס"ג שמות תשכ"ז מה שפירש רבינו בבאיור דברי המדרש אלה].

^ע וכדברי הייטב פנים דלעיל, שאותן הם סוג בפני עצמם. ולפי דרכינו לעיל, הם אינם נכללים אפילו בבחינת "עובה" של הושענא רבה.

^{כא} בנמרא בבא מציעא (כז:): וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרֹשׁ אַחִיךָ אַתּוּ, וכי תעלה על דעתך שיתנונו לו קודם שידרשנו, אלא דרשהו אם רמאי הוא או אינו רמאי [והיינו על ידי סימנים או עדים, עיי"ש].

קז

אוי! מ'איז טאָקע מלאַ עונות ופּשעים!

אַבער די הערצער זענען צובראָכן! אוי וויי!

[כאָטש] מ'האָב מיר נישט מיט 'וואָס' צו קומען, מ'האָב מיר נישט קיין תּוֹרָה און קיין מַצוֹת^{עב}, נאָר מ'איז מלאַ עונות ופּשעים, אַבער די הערצער זענען צובראָכן! אוי וויי!

הקדוש ברוך הוא איז [דאָס] "דורש" בלכות בני ישראל.

[זוה שמבקשין הושענא] לַמַּעֲנֶה "דורשינו".

קח

אַזוי ווי ביי די מַצוֹת, קוקט מען אויכעט [ידורשין] ווי מער אַמַת'דיג ס'איז^{עב}.

קט

ועל דרך זה יש לפרש כפל הלשון שאמרו כי הראה הקב"ה למשה דור ודור 'ידורשיו', דור ודור 'ושופטיו', דהחילוק הוא כי "שופט" הוא על עצם המעשה, "ידורש" הוא לחקור אם עשה כן באמתת לבו ורצונו, או מתוך שעבוד וסירוף הדעת. כי הצדיקים ומנהיגי ישראל שבדורות הקודמים היו מכינים על זה

ס'שטייט^{עב} מ'האָט געוויזן [פאַר] משה רבינו'ן דור ודור 'ידורשיו', דור ודור 'ושופטיו'.

לכאורה וואָס איז דער חילוק.

[נאָר] שופטיו [מיינט] אַז מ'איז שופט [די 'מעשה'], אַז מ'טוט אַן עבירה. אַבער

דערפריער איז מען דורש 'בלב'.

אַז מ'איז אַ מְבִינ אויף אידישע הערצער, [אם עשו העבירה בבחינת אמת, או מתוך שעבוד וסירוף הדעת]. אַזוי ווי ס'איז געווען ביי צדיקים.

קי

אבל עתה ברור הזה אין לנו צדיקים שהם בבחינת זו, ורק הקב"ה בעצמו הוא "הדורש" אותנו לטובה, להבין עד כמה שבאמת אין רוצים בעשיית העבירות

היינט האָב מיר נאָר איין באַשעפער איז אונזער "דורש".

[דער] "דור ודור ודורשיו", דאָס איז דער באַשעפער.

האָט מען געוויזן פאַר משה [כי הקב"ה הוא] דער דורש ישראל.

אַז לַמַּעֲנֶה "דורשינו".

מ'האָב מיר נישט ווער ס'זאָל אונז 'פירן'. אוי וויי.

קיא

מ'קום מיר זיך צונעזאָם, מ'העט געוואָלט זיין אַ איד, אַבער בעווננו הרבים פֿלָנו פֿאַן תּעִינֵנו^{עב}.

^{עב} שהוא בחינת "ערכה" הניטלת בפני עצמה, וכדלעיל בהדרוש.

^{עב} ואצל המצות הוא לטובה כשהוא בבחינת "אמת", משא"כ אצל העבירות הוא לטובה כשהוא בבחינת "רמאי".

^{עב} במדבר רבה (כג, ה): מלמד שהראה הקב"ה למשה כל מה שהיה ועתיד להיות וכו', וכן כל דור ודור ודורשיו, דור דור ודורשיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ופושעיו, דור דור וצדיקיו וכו': ובתנחומא (אמור, ב): מלמד שהראה לו הקב"ה למשה דור דור ודורשיו, דור דור ודורשיו, דור דור ודורשיו, דור דור ומלכיו וכו'.

^{עב} לשון הפסוק בישעי' (גג, ו). ופירש שם במצודות דוד: כללנו תענו מדרך האמת והישר, כדרך הצאן כשאחת מהן תועה מהדרך כולן נמשכות אחריה ותועות עמה.

אָזוי ווי מ'שרייט שוין לאַנג¹⁷ אין מי יגדר גדר או מי יעמוד בפרץ, מ'זאג מיר שוין עס יאָרן לאַנג, [אז] ס'איז נישטאָ ווער ס'זאל גוֹדֵר גִּדֵּר זיין און עומד בפרץ זיין. מ'זאג מיר¹⁸ ומפגיע אין בעדינו, ס'איז נישטאָ ווער ס'זאל פאַר אונז בעטן. אוי. אָבער בעווננו הרבים [כהיום נתקיים זה במלוא מובן המלה]. מ'האָט דאָס געזאָגט אין די פריעריגע דורות אויכעט, אָבער ס'איז 'דאָך' געווען [גודרי גדר ועומדי בפרץ, ומפגיעים בעדינו. אָבער] בעוונותינו הרבים היינט איז עס בַּמְלֹא מובן המלה!
אוי נאָ לָנוּ [אז] אונז זעמיר געקומען צו 'דער' צייט.

קיב

[וממילא] ווער איז אונזער "דורש", טאָקע נאָר דער בורא עולם אַליין.
"השם יתברך" זאָל אונז מקרב זיין.

קיג

הקרמה לביאור: לַמֶּעַן אָמְתָּהּ, לַמֶּעַן פִּרְיָתָךְ

ביאור הקל וחומר בפסוק: הן בעודני חי וגו', ואף כי אחרי מותי
(עד אחר אות קכח)

איך האָב אינזין געהאַט, [לכאור וואָס] ס'שטייט (וילך לא, כז) משה רבינו האָט געזאָגט
הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה', ואף כי אחרי מותי.

קיד

קושיא ה

מבואר בנמרא דלאחר שנסתלק רבי זירא, חזרו הברונים בתשובה, באומרם כי אין לנו עוד רבי זירא שיבקש עלינו. ואם כן לכאורה נסתר הקל חומר שאמר משה רבינו, כי אין ראיה לכאורה מן מיו חיוו על לאחר מותו, דיש סברא שאו ייטיבו מעשיהם יותר

פרעגן די מפרשים, ס'איז [דאָך] נישט קיין קל וחומר, [שהרין] ס'שטייט¹⁹ ביי רבי זירא'ן, ער האָט מְקַרֵּב געווען די אַלע בריונים, [און] גלייך ווען ער איז נסתלק

¹⁷ ביהי רצון שלאחר הסליחות בערב ראש השנה: כי משך עלינו השעבוד, ואָרץ עלינו על גליות. והגנו בכל יום הולכים ודלים, בְּרִבּוֹת הַשָּׁנִים אָנוּ נִמְעָטִים, ובסגות הזמנים אָנוּ נִצְעָרִים. ואין לנו לא מנהל ולא מחזיק בדינו, פֶּאֶשֶׁר אָמַרְתָּ (ירמ' טו, ה) כי מי יחמל עליך וְרוּשָׁלַם וּמִי יִגְדֹר לָךְ וּמִי יִסּוֹר לְשָׁלוֹם לָךְ. או מי יגדר גִּדֵּר או מי יעמד בפרץ. ואין עוד נביא וְחוֹזֶה, ואין קוֹרָא בְּשִׁמְךָ בְּאֶמֶת מִתְעוֹדֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ. כי בְּלָנוּ כִּצְאָן תַּעֲנִינוּ, איש איש לְדַרְכּוֹ הִרְעָה פִּנְיֵנוּ וְכוּ'.
[והוא על פי לשון הפסוק ביחזקאל (כב, ל): וְאֶבְקַשׁ מֵהֶם אִישׁ גֹּדֵר גִּדֵּר וְעַמֵּד בַּפֶּרֶץ].

¹⁸ בפיוט זכור ברית (שחיברו רבינו גרשום מאור הגולה), שאומרים בסליחות לערב ראש השנה וצום גדליה, ובתפילת נעילה: גוֹאֵל חֶזֶק לַמַּעֲנֶה פִּדְנוּ. רָאָה כִּי אָזַלְתָּ יָדְנוּ. שׁוּר כִּי אָבְדוּ חֲסִידֵינוּ. ומפגיע אין בעדינו. נשוב ברחמים על שארית ישראל והושיענו לַמֶּעַן שְׁמֶךָ.

¹⁹ בגמרא סנהדרין (לו, ז): הנהו בריוני [פירש"י: פריצים, לשון בורים] דהוה בשיבכוהיה דרבי זירא, דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו להו בחיובתא, והו קפדי רבנן. כי נח נפשיה דרבי זירא, אמרי עד האידינא הוה חריכא קטין שְׁקִיָּה [ר' זירא גוצא הוה, ונחרכו שוקיו על ידי מעשה וכו'] (בבא מציעא פה). וקרו ליה חריכא קטן שְׁקִין דהוה בעי עלן רחמי, השתא מאן בעי עלן רחמי, הרהרו בלביהו ועבדו תשובה.
וכתב במהרש"א שם: מזה יש להשיב במה שאמר משה כי יִדְעָתִי וגו' הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם אף כי אַחֲרֵי מוֹתִי, וזה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה (עי' ילקוט שמעוני, רמז קט). הא איכא למפרך, דיאמרו עד האידינא הוה משה בעי רחמי עלן, השתא מאן בעי רחמי עלן, ויהיה רחמינו בתשובה כדאמרינן הכא גבי רבי זירא. (ועיי' ש"תירוצו).

געוואָרן האָבן זיי תשובה געטון. [זיי האָבן געזאָגט], ביז היצט האָט רבי זירא אויף אונז מגין געווען, און אַז רבי זירא איז נישטאָ אויף דעם עולם, ווער וועט מגין זיין. האָבן זיי תשובה געטון.

זעט מען דאָך אַמאָל פאַרקערט, אַז נאָך הסתלקות הצדיקים טוט מען גיכער תשובה. איז דאָך שוין נישט קיין קל וחומר וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתֵי.

קטו

הקדמה לשוב קושיא ה

בגמרא: שהשביע משה רבינו את ישראל, אמר להם לא על דעתכם אני משביע אתכם, אלא על דעת המקום ועל דעתי, שנאמר "וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם" אֲנִי בֵּרַת אֶת הַקְּרִית הַזֹּאת

נאָר וואָס'זשע דען.

די גמרא זאָגט אין שבועות^ט, [און] אין סוטה^פ, ווען מ'האָט באַשוואוירן אידן [באלות הברית על קיום התורה], האָט ער געזאָגט, לא על דעתכם, אלא על דעת המקום ועל דעתי האָט משה רבינו געזאָגט, אויף מיין דיעה, נישט על דעתכם, שנאמר (נצבים כט, יג) וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם אֲנִי [כִּרְת אֶת הַקְּרִית הַזֹּאת], נישט נאָר אויף ענק אַליינס, נאָר על דעתי.

קטז

וביאר בגמרא כי אם היה אומר בלשון אחרת להשביעם על שמירת כל התורה, היה יכולים למצוא פירושים לפרשו באופן אחר, ולכן השביעם "על דעתי", דפירוש השבועה הוא רק לפי מה שמפרשו משה רבינו, ובכל דבר יש להם לשאול ממנו

פרעגט די גמרא^כ, וואָס האָט ער געדאַרפט צו זאָגן עַל דַּעְתִּי, ער האָט דאָך געקאָנט אַרויסזאָגן בפירוש [וואָס ער מיינט, שיקיימו כל התורה].

זאָגט די גמרא, אַז ער העט גיווען געזאָגט מ'זאָל האַלטן די תורה, העט מען גיווען געזאָגט ער מיינט דערמיט ציצית [ששקולה כנגד כל המצות, אָדער אַנדערע] פאַרשידענע פֿשְׁטִים. [וכן] און אַזאַ לשון [אחר, היו אומרים איזה פירוש אחר].

^ט בגמרא שבועות (כט): וכשמשיבין אותו [להנבט בבית דין], אומרים לו, הוי יודע שלא על דעתך אנו משיבין אותך, אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין, שכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי, שנאמר וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם וגו'. כי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנו פֹּה, אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני, דורות הבאים וגרים העתידין להתגיייר מנין, תלמוד לומר וְאֶת אֲשֶׁר אֵינְנוּ, ואין לי אלא מצוה שקיבלו עליהם מהר סיני, מצות העתידות להתחדש, כגון מקרא מגילה מנין, תלמוד לומר (סאטור ט, כז) קִיְמוּ וְקִבְּלוּ, קיימו מה שקיבלו כבר וכו'.

^פ עיין בגמרא סוטה (לו): שמבואר שם ענין האלפי בריתות שהושבעו ישראל, בסיני, ובערבות מואב, ובהר גריזים ועיבל.

^כ בגמרא נדרים (כה): תניא וכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל בערבות מואב אמר להם הוו יודעים שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעתי ועל דעת המקום שנאמר וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם וגו'. מאי אמר להו משה לישראל, לאו הכי קאמר להו דלמא עבידתון מילי ואמרייתון על דעתינו, משום הכי אמר להו על דעתי וכו'. ולשבע יתהון דמקיימתון מצות, משמע מצות המלך. ולשבע יתהון דמקיימתון כל מצות, משמע מצות ציצית, דאמר מר שקולה מצות ציצית כנגד כל מצות שבתורה. ולשבע יתהון דמקיימתון תורה, משמע תורה אחת. ולשבע יתהון דמקיימתון תורות, משמע תורת מנחה, תורת חטאת, תורת אשם. ולשבע יתהון דמקיימתון תורות ומצות, תורות משמע תורת המנחה, מצות משמע מצות המלך. ולשבע יתהון דמקיימתון תורה כולה, תורה כולה משמע עבודת כוכבים, דתניא חמורה עבודת כוכבים שכל הכופר בה כאילו מודה בתורה כולה. ולישבע יתהון דמקיימתון עבודת כוכבים ותורה כולה, אי נמי שש מאות ושלוש עשרה מצות, אלא משה רבינו מילתא דלא טריחא נקט [פירש"י: כשאמר להם על דעת המקום ועל דעתי, ששם נכלל הכל].

על כל פנים וואָס פאַר אַ לשון מ'העט געזאָגט, אויף יעדן [לשון] העט מען גיווען געקאָנט זאָגן [זיך צו] פאַרענטפערן [אז] כ'האָב נישט אַזוי געמיינט, כ'האָב געמיינט אנדערש. מ'העט געקאָנט זוכן אַ היתר. [ונמצא] ס'איז נישטאָ אַזאָ לשון [וואָס] מ'זאָל קענען באַוואַרענען, [ולכן] ער האָט געמוזט זאָגן לאַ עַל דַעֲתָכֶם [אלא עַל דַעֲתִי]. ער האָט זיי באַוואַוירן עַל דעתו, ממילא קאָן איך נאָר פרעגן משה רבינו'ן [מה נכלל בהשבועה].

קיז

אמנם לפי זה יש להקשות, מה יעשו ישראל לאחר הסתלקות משה רבינו, כשאין יכולין עוד לשאול ממנו. והלא גם בלשונות התורה עצמה יכולין לפרש פירושים אחרים, ולגלות פנים בתורה שלא כהלכה, וכמו שרואין בחוש שאף כל מחריבי הדת בונים את דבריהם על דברי התורה

מילא דאָס איז רעכט, [כי] אַז דאָס גאַנצע איז נאָר אַ שבועה [על זמן כזה] אַז ס'איז דאָ דאָרטן וועם מ'קאָן פרעגן, [דהלא] די גאַנצע שבועה איז דאָך [באופן אז] יעדער קען פרעגן משה רבינו'ן.

[ואם כן קשה] וואָס טוט מען ווען משה רבינו איז נסתלק געוואָרן, קען מען דאָך שוין נישט פרעגן [מן משה רבינו]. איז דאָך נאָר געבליבן דאָס לשון התורה, און אַ לשון זאָגט דאָך די גמרא אַז ס'איז גאָר נישטאָ אַזאָ לשון מ'זאָל קענען באַוואַרענען [אז] מ'זאָל זיך נישט קענען אַרויסדרייען²⁶.

קיח

אַזוי ווי מ'זעט בעווונתינו הרבים, אַלע כופרים, די מינים און אפיקורסים, [און] די מהרסים ומחריבים, די אַלע מעבירים על הדת, טרעפן זיך לשונות, זיי נעמען לשונות פון די תורה הקדושה, און זיי הענגן אָן [דערין] זייערע שקרים. אַזוי זעט מען בחוש.

אַזוי ווי די גמרא זאָגט ס'איז גאָר נישטאָ קיין באַוואַרעכטס, [נאָר אז] משה רבינו וועט זאָגן. ס'איז גאָר נישטאָ אַזאָ לשון [וואָס] ער זאָל קענען באַוואַרענען מ'זאָל נישט קענען זאָגן אַז אין דעם לשון שטייט נישט 'דעס', [ווייל] מ'וועט טרעפן אויף אַלעמען ה'יתרים. אַזוי איז קלאָר דאָרט בפירוש אין גמרא. איז נאָר געבליבן [סמך ידיעת כוונת השבועה] ווייל משה רבינו האָט געזאָגט ס'איז נישט גענוג עַל דַעֲתָכֶם.

[אבל אם כן] וואָס טוט מען ווען משה רבינו איז נישטאָ.

קיט

ועל כרחק צריך לומר, דבלשון השבועה "על דעתו" של משה, נכללו גם כל הצדיקים שבכל הדורות הלומדים תורה לשמה על אמתתה, שהם ניצוץ מנשמת משה רבינו

אלא מאי מוז זיין, [דהוא על דרך שמצינו בגמרא] משה שפיר קאמר (כדלעיל אות צב). [והפירוש בזה, אז] די [תלמידי חכמים], די אידן וואָס זענען געגאנגען אין דרך האמת האָבן אַ ניצוץ פון משה רבינו'ן.

²⁶ והגם שבמסקנת הגמרא אמרו איזה לשון שהיה יכול משה לומר, באופן דיהא קאי על כל התורה. אבל מכל מקום בלשונות התורה עצמה לאין שיעור, הרי יש כמה מגלי פנים בתורה שלא כהלכה (וכדמיסק רבינו), ואם כן על מה נסמוך לאחר הסתלקות משה רבינו לידע מה נכלל בלשון התורה הנכללת בהשבועה.

דאָס האָט ער געמיינט עַל דעִתִּי [דהיינו על דעת כל תלמיד חכם שבדור, הלומד לשמה על דרך האמת, ויש בו ניצוץ מנשמת].
אָנְדערש קען נישט זיין [פֿשט].

קכ

ואף בדור האחרון שאין לנו צדיקי אמת, העצה הוא להביט בכל דבר מה אמרו בזה הצדיקי אמת שבדורות שלפנינו, ונמצא שגם עתה יכולין לכוון לדעתו של משה רבינו

און אַז מ'קומט אין אַ לער דור, אַזוי ווי אין עיקבא דמשיחא, [אשר מי יודע מי הוא שיש לו ניצוץ ממשה רבינו]. מוז מען נאָר קוקן [אויף] די פריערדיגע [צדיקים, שהיו מניצוץ נשמת משה, ולחקור מה אמרו הם]. איז אַלעס על דעִתָּם.
[אַבער] טאַמער דאָס איז נישט על דעתו [של משה], מעגסטו זאָגן הונדערט פֿשטֿים, מעגסטו האָבן הונדערט ראיות. די תורה הקדושה האָט מען געגעבן עַל דַעִת פון משה רבינו, מוז מען קוקן וואָס מ'האָט פריער געזאָגט.
אַזוי שטייט אַרויס אין די גמרא, אַזוי איז געווען די שבועה, דער כריתת הברית. [וועל כרחק דלדורות הכוונה דהוא על דעת הצדיקים שהם ניצוץ ממשה רבינו].

(ההמשך בישוב קושיא ה, באות ככו)

קכא

קושיא ו

במדרש: פרשת אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם הִיא ראוֹי לְהוֹיֹת
תחלת הספר, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה

אַ פֿלאַ - איך האָב געזאָגט²⁵ - ס'שטייט אין מדרש, אין מדרש אין קהלת (א, לא) שטייט²⁶, אַתְּ הַכֹּל עָשָׂה יָפָה בְּעֵתוֹ (קהלת ג, יא), ביי אַתֶּם נִצְבִּים העט זיך געדאַרפט אָנהייבן די תורה הקדושה, [ביי] די פרשה אַתֶּם נִצְבִּים, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

קכב

וקשה דחלא פרשת אַתֶּם נִצְבִּים, אמר משה ביום מותו קודם
הסתלקות, והאיך היה אפשר לכתוב זה בתחלת הספר

לעולם פרעגן דאָך אַלע מפרשים²⁷ [על דברי המדרש, כי הלא] דער אַתֶּם נִצְבִּים גייט דאָך אַרויף אויפן ברית וואָס ס'איז געווען פאַר'ן הסתלקות פון משה רבינו'ן, [שכינסם כולם ביום מותו ואמר להם] אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם.
רש"י זאָגט דאָך אַרויס²⁸, [אַז] פאַר'ן הסתלקות האָט ער איבערגעגעבן [כל התורה

²⁵ בליל ש"ק נצבים וילך תשי"ב (נדפס בדברי יואל תנינא, נצבים עמוד עא).

²⁶ בקהלת רבה (א, פסוק יב): אַנִּי קִהַלְתִּי יִיְיָ מִלֶּךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַיִם, אמר רב שמואל בר רב יצחק, זה היה ראוי להכתב ולהיות תחלת הספר, ולמה נכתב כאן, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וכו'. ודכוותיה אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם, זה היה ראוי להיות תחלת הספר, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

²⁷ עיין שם בחידושי הרד"ל, ובפירושו מהרז"ו, וביפה ענף (לבעל יפה תואר), מה שנדחקו בפירושו. (ולכן כתבו לחלוק על דברי רש"י דלהלן, שפרשת אתם נצבים נאמר ביום פטירתו של משה).

²⁸ ברש"י ריש נצבים: אַתֶּם נִצְבִּים. מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו, להכניסם בברית.

באלה ובברית], דעמאלטס האָט ער געזאָגט [אַתם נִצְבִּים הַיּוֹם] לְעִבְרָה בְּבְרִית^פ. דאָס איז געווען אַ ברית חדשה, מִלְכֵּד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אַתֶּם 'בְּחֹרֶב' (תבוא כח, טט).
[וואס כן] איז דאָךְ דאָס געווען שפעטער, צום סוף [ימי משה]. האָט מען דאָךְ נישט געקאָנט 'אַנהייבן' מיט דעם די תורה הקדושה.

קבג ישוב קושיא ו

אמנם להאמור נוחא, כי כוונת המדרש על הפסוק וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם, הנאמר שם בפרשת אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם, שמוה למדור שאמר להם משה אני משביעכם לא על דעתכם אלא על דעתי. והצורך לזה היה גם בברית ברית הראשון שבחורב, ובודאי גם שם השביעם משה בלשון זה, ואם כן היה ראוי לכתוב כן מיד בתחלת נתינת התורה, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה

[נאָר] איך מיינ אַזוי.

דער וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם [הנאמר בפרשת אַתֶּם נִצְבִּים], איז דאָךְ פון דאָנעט געדרינגען אַז ס'איז אַלעס על דעת משה רבינו. [ועל "זה" אמרו במדרש] דאָס העט גיווען געדאַרפט צו שטיין 'פריער', ביים ערשטן כריתת ברית [שבסיני], אין 'חורב' איז דאָךְ אויכעט געווען [הכריתת ברית] נאָר [באופן], אַז מ'טוט נאָר על דעת משה. [ווייל] די תירוצים [לפרש לשון השבועה באופנים אחרים] האָט דאָךְ אַלעס געקאָנט דעמאלטס אויכעט זיין.
אלא מאי איז דאָס [טאָקע] 'נאָךְ דעמאלטס' געווען [בברית הראשונה שבסיני, מה שאמר להם לא על דעתכם אני משביעכם אלא על דעתי].

[וואס כן קשה] פאַרוואָס דען שטייט הערשט ביי דער אַתֶּם נִצְבִּים דעם וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם, וואָס פון 'דאָרט' איז הערשט געדרינגען אַז ס'איז געווען [השבועה] על דעת משה. [והלא] מיט 'דעם' טוט זיך עס אָנהייבן די תורה הקדושה, ביים ערשטן כריתת הברית.

[שהרי] אָן דעם מילא קאָן מען נישט 'אַריינקומען' אין די תורה הקדושה, אַז מ'גייט נישט על דַעַת פון די פריערדיגע, אַזוי ווי ער האָט געזאָגט על דעתי ועל דעת המקום. אָן דעם קאָן מען דאָךְ גאָרנישט טון.
זאָגט דער מדרש, מיט 'דעם' העט זיך געדאַרפט אָנהייבן די תורה.

קכד

[ועל זה תירצו במדרש] נאָר אַין מוקדם ומאוחר בתורה. [ובאמת כבר 'אמר' כן גם בכריתת ברית הראשון, אלא 'שהכתיבה' היה כאן בהכריתת ברית שבפרשת נצבים, כי אין סדר מוקדם ומאוחר בתורה, ומה שנכתב מאוחר יתכן שנאמר במוקדם].

קכה

נאָר דאָס [אַליין] האָט דאָךְ אַ טעם, פאַרוואָס מ'האָט דאָס געשטעלט צום סוף^פ. איך וויל נישט מאַריך זיין [מה שיש לומר עוד בטעם הדבר].

^פ ואם כן לדברי רש"י אלו, אי אפשר לפרש דברי המדרש כפירוש מפרשי המדרש (דלעיל בהערה פה).

^{פב} דבכל מקום שאמרו אין מוקדם ומאוחר בתורה, יש טעם על זה למה באמת התורה אחרת כאן את המוקדם, או הקדימה את המאוחר (וכנזכר בדברי הרמב"ן בכמה מקומות).

על כל פנים אין מוקדם ומאוחר בתורה מוז דאך [אויך] האָבן אַ טעם. [אבל לא נאריך עתה בזה] פט.

קכו ישוב קושיא ה

ברמב"ם הלכות "ממרים" כתב, דוקן 'ממרא' הוא רק במכחיש כל ההלכה ואומר דפירושו הוא שלא כדברי סנהדרין. משא"כ בסתם חוטאים מחמת תאוה וכדומה, לא נקרא בשם "ממרא" רק סתם בשם רשע [והנהגה בלשון] ממרים, זאָגט דאָך דער רמב"ם², אַ איד אַז ער טוט אַן עבירה מחמת תאוה, הייסט עס נישט קיין ממרים, אַז די תאוה איז אים גורם, צי חלילה [ער איז] אַ רשע, צי וואָס, [אבל אינו "ממרא"].

ממרים הייסט, אַז מ'זאָגט [לפרש הדין להיפוך ממה שאומרים סנהדרין הגדולה], אַז מ'קריגט אויף זיי, אַז מ'איז מכחיש די גאַנצע.

קכז

וזה שאמר משה רבינו: הן בעודני חי עמכם "ממרים" הייתם עם ה', לפרש פירושים אחרים במה שאמרתי לכם, אף שיכולתם לשאול ממני. וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי, שלא אהיה עוד בעצמי בעולם

דעס האָט משה רבינו געזאָגט.

[אפילו] 'היצט' [כשאני חי] זענט איר דאך אלץ 'ממרים', אפילו הן בעודני חי איז 'ממרים' הייתם, [דהיינו] מ'טרעפט אַזעלעכע פֿשָׁטִים [שאינם של אמת] און מ'זאָגט אַז 'דאָס' איז נישט אָסור. [וואָס] דאָס איז בחינת ממרים, אַזוי ווי דער רמב"ם זאָגט אין הלכות 'ממרים'.

[און אַז מ'זאָגט] אַז דאָס הייסט נישט אסור, כאַטשיג 'איך' בין דאך דאָ. און ער האָט דאך באַשוואוירן על דעתי.

[אם כן קל וחומר] וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי, וועט מען זיך דאך איינרעדן [פאַלטשע פֿשָׁטִים]. אַז ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל זאָגן דעם אָמַת'דיגן פֿשֶׁט, קען מען דאך אוראי חלילה קומען צו דעם.

קכח

ולכן סיים ואמר, והעצה למבקש האמת יהיה לשאול מפי שאר צדיקים שהם ניצוץ מנשמת משה, ולזה אמר הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם וגו', וְאַעֲיֵדָה בָּם אֶת הַשְּׁמִים וְאֶת הָאָרֶץ שהם קיימים לעולם

[און] איבערדעם האָט משה רבינו אַנִידער געשטעלט (וילך שם, כח) [הקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם, וְאֶדְבָּרָה בְּאָזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה] וְאַעֲיֵדָה בָּם אֶת הַשְּׁמִים וְאֶת הָאָרֶץ

פט ויתכן שהיה כוונת רבינו לבאר בזה לדרכינו, דכיון דלא קאי רק על ימי חיי משה, רק גם על לדורות, והכוונה על אותן שיש להם ניצוץ ממש, לכן נכתב זה בהתורה בברית השניה שהיה סמוך לפטירתו של משה, כדי שיובן דקאי זה גם על לאחר פטירתו. [אלא דמחמת שכבר נתאחר הדרוש, והיה ערב שבת, לא רצה להאריך עוד ולפרשו, וכמו שהזכיר לעיל דיש למהר לכבוד השבת. (ויש לציין בזה, כי כל בחינה זו מן אות קיג ואילך, אמר רבינו בחפזן ומהירות, מחמת קוצר הזמן, וכנשמע על הריקארדינג)].

² ברמב"ם (ממרים ג, ד): אבל זקן ממרא האמור בתורה, הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש בידו קבלה ודן ומורה בדברי תורה כמו שידונו ויורו כל חכמי ישראל, שבאת לו מחלוקת בדין מן הדינים עם בית דין הגדול, ולא חזר לדבריהם אלא חלק עליהם והורה לעשות שלא כהוראתן, גזרה עליו תורה מיתה, ומתודה ויש לו חלק לעולם הבא, אף על פי שהוא דן והן דנים הוא קבל והם קבלו, הרי התורה חלקה להם כבוד ואם רצו בית דין למחול על כבודן ולהניחו אינן יכולין כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל. אין זקן ממרא חייב מיתה עד שיהא חכם שהגיע להוראה, סמוך בסנהדרין וכו'. אבל אם היה תלמיד שלא הגיע להוראה והורה לעשות, פטור, שנאמר (דברים יח, ט) כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט, מי שלא יפלא ממנו אלא דבר מופלא.

[שהם קיימים לעולם^{צא}, להורות] אַז דאָס איז אַ 'נצחיות' [דער] כוחו של משה, [כי גם בשאר דורות יש תלמידי חכמים וצדיקים שהם מניצוח של משה].

קכט

ביאור והמשך ההושענות: לַמַּעֲנֵךְ דּוֹרְשֵׁינוּ, לַמַּעֲנֵךְ אֲמַתְךָ, לַמַּעֲנֵךְ בְּרִיתְךָ
הקב"ה הוא "הדורש" ישראל להשפיע בלב חכמי הדור "דורשיו", שיזכו לכוון אל פשט "האמת"
שבתורה, ולקיים בזה את הכרית "ברית" שהשביע משה את ישראל "על דעתו" של משה

זאָגט מען לַמַּעֲנֵךְ דּוֹרְשֵׁינוּ, [שכעת אתה הוא הדורש, כמו שהראו למשה] דור ודור
איבערדעם ודורשיו. (וכדלעיל אות קט-ק).

[וע"י 'הדורשים' אמתיים שבכל דור, וכן עתה ע"י בקשת האמת מן הקב"ה, מכוונים אל האמת
שבתורה]. און אַזוי איז לַמַּעֲנֵךְ אֲמַתְךָ, אַזוי אַרום קומט מען [צו] דעם אֲמַת'דיגן פֿשט.
און דאָס איז לַמַּעֲנֵךְ בְּרִיתְךָ, דער כריתת ברית, [שאמר להם משה] וְלֹא אֶתְכֶם לְבִדְכֶם
אָנְכִי כָרַת אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת, מ'זאָל וויסן אַז דעס איז נאָר על דעתי ועל דעת המקום,
ווי משה רבינו האָט געזאָגט.

קל

איבערדעם מוז מען זאָגן "לַמַּעֲנֵךְ דּוֹרְשֵׁינוּ", הקדוש ברוך הוא איז 'אייביג' דער
דורש ישראל. [ומופיע אורו ואמתו בחכמי ישראל המבקשים את האמת].
[און] איבערדעם זאָגט מען דאָ [הושענא] לַמַּעֲנֵךְ אֲמַתְךָ, און לַמַּעֲנֵךְ בְּרִיתְךָ.
[כין] אויף דעם אַלעמען ברויך מען סייעתא דשמיא, אַז מ'זאָל די זכיה האָבן
מ'זאָל צוקומען צום "אֲמַת".

הושענא לַמַּעֲנֵךְ גּוֹאֲלֵנוּ הושענא.
הושענא לַמַּעֲנֵךְ דּוֹרְשֵׁינוּ הושענא.

הושענא לַמַּעֲנֵךְ אֲמַתְךָ הושענא.
הושענא לַמַּעֲנֵךְ בְּרִיתְךָ הושענא.

^{צא} וכמו שכתב רש"י (האזינו לב, א): ולמה העיד בהם שמים וארץ. אמר משה, אני בשר ודם, למחר אני מת, אם
יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים
לעולם.

קלא

[הקפא ג]

דְּמִתָּה לְתִמְרָה

רמז בקשה זו - מה שאמר הייטב לב

ה'ושענא דְּמִתָּה לְתִמְרָה, שאני רק 'דומה' לוקני הישמח משה, אבל לא כמותו ממש

דער זיידע זכרונו לברכה אין ייטב פנים²³ טייטשט דְּמִתָּה לְתִמְרָה.

ער האָט געזאָגט ביי די הושענות, ער האָט געהאַט דעם כַּח וואָס ער האָט געהאַט מיט די דיבורים [לעוור לב השומעים], האָט ער געזאָגט אַז ס'איז נאָר 'דְּמִתָּה' לְתִמְרָה, - אַזוי ווי ער האָט 'געענדערט' אין זיידן זכרונו לברכה דער ישמח משה, - דאָס איז נאָר אַ 'דמיון' [צוגעגליכן]. אַזוי האָט ער געזאָגט אויף זיך. ברענגט ער אין ייטב פנים, אַז דאָס איז נאָר דְּמִתָּה לְתִמְרָה.

ווער ס'האָט געזען אים זאָגן די דיבורים [עד כמה שאמר כן מקירות לבו], איבערהויפט וואָס זיי זענען געווען מבינים אויף די צדיקי אמת.

[ועם כל זה אמר] ס'איז [רק] דְּמִתָּה לְתִמְרָה.

קלב

רמז בקשה זו - לפי מצב דוריני

[ורבינו בענותתו אומר על עצמו]: נאָר בעווינינו הרבים 'היינט', אונז האָב מיר שוין נײַטאַמאַל קיין 'דמיון'.

קלג

במדרש: מה תמר צִלָה רחוק, כך מתן שכן של צדיקים רחוק מהם עד לעולם הבא

נאָר קען זיין אפשר דער פֿשט [לפי המצב דכהיום, בבקשת ה'ושענא] דְּמִתָּה לְתִמְרָה.

[לויט וואָס] דער מדרש זאָגט²³, צִדִּיק פֿתָּמָר יִפְרָח (תהלים צב, יג), מה תמר צִלָה למרחוק, אף צדיקים, מתן שכן של צדיקים איז אויף לעתיד לבא, איז דאָס אויכעט למרחוק.

²³ בייטב פנים לא מצאנו כעת. ואפשר הכוונה על מה שנדפס בהקדמת תהלה למשה מהגה"צ מלאפאש בראש ספר ישמח משה ח"ג ז"ל: ואם כי לא חסר [הייטב לב] דבר מזקינו הקדוש [הישמח משה] עם כל זה אמר בפעם אחת בהושענא רבה בהקפות, בעת שאמר ה'ושענא דְּמִתָּה לְתִמְרָה, והתעורר את העם מאוד מאוד והדמעות זלגו מאין הפוגות, זקנים עם נערים קטן וגדול שפכו כמים לבם, בהרגיש קודש נעלה ונשגב, ענה ואמר: אל יעלה על לבבכם כי כחי כחך הזקן זקנינו מאור הגולה זל"ה, אל תדמונו ואשוה לו, לא לא, רק דמתה לתמר, כי הוא רק הדמיון ממעשה הזקן, ואך לא כמוהו, ועם כל זה הושענא גם אותי בזכותו אשר אני הולך בדרכיו. ואשר זכו לראות ולהכיר את כ"ק אדוני מורי חמי [הייטב לב] ז"ל, ויכולו לצייר מעט גודל כחו ואונו של אותו זקן [הישמח משה] זי"ע.

ז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשכ"א: דער זיידע זכרונו לברכה דער ייטב לב ברענגט אין ייטב פנים, ער האָט אַמאָל געזאָגט אויך ביי די הושענא דמתה לתמר, מ'זאל נישט מיינען איך בין דעם וואָס ס'איז אַמאָל געוועזן [אצל הישמח משה]. [והייטב לב היה] ברוב קדושתו אַ קדוש עליון, און די דיבורים דאָס האָט אַ כח געהאַט, [וועל זה אמר] מ'זאל נישט מיינען אַז ס'איז דעם וואָס ס'איז [געוועזן] פריערער, וואָס דער ישמח משה איז געוועזן, ער איז נאָר 'געגלעכנט' אַהין, וואָס ער האָט עפעס געלערנט פון אים, ס'איז נאָר 'דמתה' לתמר, האָט ער אַמאָל געזאָגט אויף זיך. [ורבינו אומר על עצמו] בכוה"ר ס'איז שוין נײַטאַמאַל דמתה לתמר, וויאָזוי מ'זעט אויס אין דעם שפלות הדור, ווי ווייט מ'איז גערוקט פון די פריערדיגע דורות.

ז"ל בדרשת הושענא רבה תשכ"ג: דער זיידע זכרונו לברכה דער ייטב פנים האָט אַמאָל געזאָגט ביי די הושענות, אויף די אבות הקדושים, אַז ס'איז דמתה לתמר, מ'זאל נישט מיינען איך האָב דעם זעלבן כח וואָס ס'איז געווען אַמאָל ביים זיידען, ביים ישמח משה, ס'איז נאָר עפעס אַ דמיון - זאָגט ער - צו יענעם, צו דעם תמר. צדיקים אמיתיים זענען געווען קאָטש אַ דמיון לתמר, צו די פריערדיגע צדיקים, בענותינו הרבים זעמיר זייער ווייט, נאָר [בקשתינו כי] הקב"ה זאל משפיע זיין ס'זאל על כל פנים זיין דמתה לתמר.

[ונמצא כי] מיט דעם האָט מען צוגעגלייכט צו תמר, אַז ס'איז למרחוק, לעתיד לבוא.

קלד

והביאור בזה, כי שכן של צדיקים שמור וגנו לעתיד לבא, ואין נודע וניכר זה בעולם הזה

מ'ווייס מיר דאָך^{צד} [דשכר הצדיקים] לעתיד לבוא איז עין לא ראתה אלקים זולתך (ישע' סד, ג), דעס איז מיט אַ גרויסן הסתר [שאין נודע זאת בעולם הזה].

איבערדעם איז געווען פריערדיגע צדיקים [שהיה קשה להם בעולם הזה, ווייל] ס'איז געווען אלעס [בדרך] הסתר, אזוי ווי די בחינת עולם הבא^{צב}.

[ולזה אמרו, כי] אזוי ווי אַ תמר [איז] צֶלָה למרחוק, אזוי מתן שכרם של צדיקים איז לעתיד לבא.

קלה

אפילו רבי אבהו אליין^{צג}, ווען ער איז נסתלק געוואָרן, האָט ער געזאָגט [בתמיה] כָּל אֵלֶּיךָ דָּאֲבָהּ? וְאֲנִי אֲמַרְתִּי לְרִיךְ יָגַעְתִּי וּלְתַהוּ וְהִכָּל כְּחֵי כְלִיתִי.

[אפילו] ווי גרויס רבי אבהו איז געווען.

קלו

ומכל מקום בדורות הראשונים, גם אותו החלק אורן וקדושתן של צדיקים שהיה נגלה בעולם הזה, היה גדול מאוד אָבער דער אמת, אפילו דעס וואָס ס'איז געווען [נגלה בעולם הזה בענין הצדיקים], איז אויכעט געווען אַ גרויסער התגלות, האָט מען אויך געזען די גרויסע קדושה.

נאָר ס'איז אַסאַך מער געווען [דעס] וואָס ס'איז געווען נסתר.

קלז

אבל עתה בדורות האחרונים אינו נגלה כלל כחן הצדיקים ואורן, והוא לגמרי 'כרמיון התמר' שצילה למרחוק עד לעתיד לבא, ולא נשאר לנו רק כח "האמונה" להאמין בכח הצדיקים ואורן. ועל זה אנו מבקשים הושענא "דמַתָּה לְתִמְרָךְ" אָבער ווען ס'קומט דורות האחרונים, איז 'אלעס' אזוי ווי תמר, אַז ס'איז צֶלָה למרחוק, 'ווייט' אויף לעתיד לבא.

אלעס איז געשטעלט [נאָר] אויף דער 'אמונה' וואָס מ'גלייבט [אַז ווען] אידן וועלן געהאַלפֿן ווערן, [דעמאָלט] וועט מען זען דעם כח הקדושה.

[אָבער] היינט איז עס אינגאַנצן באַהאַלטן, [וכדכתיב] [וילך לא, יח] וְאֲנִכִּי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי.

איבערדעם איז עס "דמַתָּה לְתִמְרָךְ".

קלה

איבערדעם זאָגט מען דאָ קודם אום אָני חוּמָה, ס'איז בָּרָה פִּחְמָה, ס'איז די

^{צא} במדרש רבה (במדבר ג, א): צדיק כְּתִמְרָךְ יִפְרָח, מה התמר הזה צֶלָה רחוק, כך מתן שכרן של צדיקים רחוק מהם עד בעולם הבא.

^{צב} כמבואר בגמרא ברכות (לד:).

^{צג} שמשלמין העונש בעולם הזה, כדי שיגיע לו שכר משלם בעולם הבא.

^{צד} בבראשית רבה (סב, ב): כתיב (משלי לא, כה) עֵץ הָדָר לְבוּשָׁה וְתִשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן, כל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לעתיד לבא, ומראה להם הקב"ה עד שהם בעולם הזה [קודם הסתלקותן, את] מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבא, ונפשו שְׂבֻעָה והם ישינים. אמר ר' אלעזר מִשָּׁל לסעודה שעשה אותה המלך וזימן את האורחים והראה להם מה שהם אוכלים ושותין, ושבעה נפשו וישנו להם, כך הקב"ה מראה להם לצדיקים עד שהם בעולם הזה מתן שכרן מה שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבא, והם ישנים, שנאמר (איוב ג, יג) כִּי עָתָה שִׁכְבְּתִי וְאֶשְׁקוּט. הוי בשעת 'סילוקן' של צדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכרן. כִּד דְּמִיךְ רַבִּי אַבְהוּ, אַחֲזוּ לִיה תַּלְתַּי עֶשְׂרֵי נְהָרֵי אֶפְרָסִמוֹן, אָמַר לְהוֹן אֵלֶיךָ דְּמֵן, אָמְרוּ לִיה דִּידֶךָ, אָמַר אֵלֶיךָ דָּאֲבָהּ, וְאֲנִי אֲמַרְתִּי לְרִיךְ יָגַעְתִּי לְתַהוּ וְהִכָּל כְּחֵי כְלִיתִי אֲכֵן מִשְׁפָּטִי אֶת ה' (ישעיה מט, ד).

השגחה פון בורא עולם אז מ'האלט אויס [דעם] גולה וסורה, דער גרויסער גלות. [והחכ הוא על ידי האמונה] ווייל ס'איז דמיתה לתמר, [מגלייבט אז] אזוי ווי תמר איז צלה למרחוק, אזוי הערשט שפעטער וועט מען געוואר ווערן.
ביז דערווייל דארף מען האבן כח 'אויסצוהאלטן', [און] דינען דעם באשעפער מתוך הסתר^צ.

קלט

אוי לאמיר בעטן דעם באשעפער, מ'זאל מיר אויסהאלטן דעם גרויסן הסתר!
מ'ברויך מיר אלע געהאלפן ווערן! אלע אידן אינאיינעם!
איך אליין ברויך א גרויסע ישועה, צווישן ענק אלע!
מ'זאל מיר אלע געהאלפן ווערן.

קמ

מ'גלייב מיר אז דער בורא כל עולמים וועט העלפן אידן.
נאר דאס איז דמיתה לתמר, מיט דעם אז ס'איז צלו למרחוק.
[והגם] אזוי ווי איך האב פריער געזאגט, (באות מג-מז), ס'איז בהיותו קרוב, לעולם די ישועה איז קרוב, אבער ס'איז דמיתה לתמר.

קמא

מורי ורבותי!
מ'זעמיר אין א גרויסן ביטערן הסתר!

קמב

מ'האב מיר נאך געציילטע רגעים אין הושענא רבה, ס'איז שוין די לעצטע שעות.
מ'קען נישט זאגן קיין לעצטע 'שעות', ס'איז שוין נישטא קיין 'שעות' ביז נאכט,
ס'איז שוין 'באלד שבת', מ'האב מיר דאך נאר געציילטע 'מינוטן'.

קמג

מורי ורבותי!
אונז קאן מיר נאך זייער אסאך טון, טאמער מ'האט אן אמת'דיגע תנועה פארן אייברשטן!

[וכמו שפירשו על הפסוק]^ח כרחק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו (תהלים קג, יב), מיט איין דריי [אויס] איז מען פון מזרח אויף מערב.

^צ וז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשכ"א: אז ס'איז גולה וסורה, אין גלות איז גרויסע נסיונות. דער מדרש זאגט צדיק פתמר יפרח, מה תמר איז צלה למרחוק, אף צדיקים מתן שחרן איז לעתיד לבוא. אויבן זעט מען אן דאס גרויסקייט פון צדיקים, דאס גרויסקייט פון יעדע זאך וואס מ'טוט פאר'ן באשעפער, פאר'ן רצון הבורא ברוך הוא, [אבער] דא אויף דעם עולם איז אלעס פארשטעלט, הסתר בתוך הסתר, דורכדעם זענען די נסיונות גרעסער. איז מען מתפלל דערויף, ווייל ס'איז דמיתה לתמר, מהאט צוגעגלייבט [לתמר] ווייל ס'איז צלה למרחוק, אבער דא זעט מען גארנישט, איבערדעם ברויך מען גרויס סייעתא דשמיא.

^ח עיין במעגלי צדק (פרשת בלק) וז"ל: וכן שמעתי מאדמו"ר הגאון בעל חתם סופר על מה שנאמר כרחק מזרח ממערב כו', על דרך המלך מהדור ועד כוש כו' (אסתר א, א. עי' מגילה יא.), וכמו כן מזרח ממערב אינו רחוק כלל, רק שצריך להסב פניו יהיה במערב. כמו כן לעיקר התשובה אין צריך רק הרהור, והסבת פניו מרע לטוב, נעשה צדיק גמור. והבא לטהר מסייעין אותו.

קמד

מוֹרֵי יְרֻבוֹתֵי !

מ'הָאָב מִיר נֶאָךְ הִיצֵט אִין קורצן, די פֿאַר דיבורים.
לֵאמִיר זאָגן פֿאַרן לעבעדיגן באַשעפּער, לֵאמִיר זאָגן אַ דיבור שֶׁל אַמֶּת !
לֵאמִיר מְשִׁים אֶל הַלֵּב זיין.

לֵאמִיר זיך בעטן צום באַשעפּער :
הוֹשַׁעֲנָא דְמִתָּה לְתִמְרֵי הוֹשַׁעֲנָא.

קמה

[הקפה ו']

וְאוֹכֵל מִמְּהוּמָה

הקפה זו רומזת על תיקון מדרת יסוד

די זעקסטע הקפה, דאָס ווייזט אויף די מדה פון יוסף הצדיק.
איך וועל נישט מאריך זיין. ס'איז דאָך ידועצט [אז] הושענא רבה איז פון די טעג
וואָס זענען מסוגל אויפן תיקון החטא, אויף מתקן צו זיין [דעם] חטא הידוע.

קמו

ביאור: הוֹן מִמְּאִירָה

איבערדעם איז [הושענא] הוֹן מִמְּאִירָה, [דתיבת "הון" פירושו "פארמעגן"].
וואָס איז דאָס אידישע 'פארמעגן'? דאָס זענען די ניצוצין הקדושים, וואָס מ'גייט
מיט פאר אידן ! דאָס פארמעגן פון די נשמה הקדושה !
אוי חלילה אז מ'איז פוגם, פארדארבט מען דעם גרעסטן 'פארמעגן', אוי !

קמז

ביאור: וְאוֹכֵל מִמְּהוּמָה (באופן ראשון)

[און] איבערדעם זאָגט מען [הושענא] וְאוֹכֵל מִמְּהוּמָה.
[דהנה] דאָס ווערט אנגעווען אכילה, [ווי] די גמרא (כתובות יג.) זאָגט [מהפסוק] אֲכֹלָה
וּמִחֲתָה פִּיהָ (משלי ל, כ).
דער אֲכֹלָה, דאָס קאָן זיין אז ס'איז מצד הקדושה.
און חלילה [אם הוא] למהומה, איז עס דאָס אַרגסטע.

קמח

ביאור: וְאוֹכֵל מִמְּהוּמָה (באופן ראשון)

אין פשטות קען נאָך זיין [פשט] וְאוֹכֵל מִמְּהוּמָה.

[דהנה הפגם בזה] דאָס שאַדט דאָך די פרנסה^פ. טאַמער חלילה מ'נוצט עס נישט גוט אויס, די השפעה פון די קדושה וואָס גייט לריק.

קמט

ביאור: זית מנשול

נאָכדעם איז [הושענא], [ווייל] אידן זענען נמשול לזית (מנחות נג: ושמות רבה ל, א), [ועל זה מבקשין הושענא שלא יהיה מהם שום נשל לריק ח"ו]^א.

קנ

סיום הדרשה:

מורי ורבותי! מ'זעמיר דאָ אין דעם הייליגן טאָג, הושענא רבה!
לאָמיר זען. אַז מ'קומט אין די לעצטע מינוטן פון דעם לעצטן טאָג, אינעם אָלף ה'שישי [שהוא בחינת] ערב שבת קודש, און ס'איז דאָך אויך יום ה'שישי.
באמת איז דאָך דער טאָג דער יום ה'שישי [פרייטאָג], איז דאָך בפרטיות מסוגל [לתיקון] אויף דעם חטא, פון די טעג פון די 'וואָך' איז [ערב שבת] אויך אויף דער מדה, דער זעקסטער טאָג.
איבערהויפט נאָך היצט, אַז ס'געפאלט זיך [פרייטאָג] אום הושענא רבה, אַז ס'איז זיך געפאלן דאָ אין הושענא רבה.
[על כן] לאָמיר אויף זיך מקבל זיין דעם עול מלכות שמים!
לאָמיר פאַררעכטן [מדה זו].

קנא

לעולם ווייסט מען דאָך^ב, אַלעמאַל [בימי התשובה], די ניצוצים הקדושים בעטן זיך "זייטס אונז מעלה". לאָמיר נישט אַוועקגיין - מ'האָב מיר נאָך די קורצע צייט - לאָמיר נישט חלילה אַוועקגיין מיט גאַרנישט.
[ותיקון זה] דאָס איז דאָך אויכעט איינס פון די יסודות הגאולה, בחינת קיבוץ נדחים.

קנב

לאָמיר זיך בעטן צום באַשעפער.
לאָמיר זיך בעטן צום באַשעפער.
מ'האָפט צום בורא עולם, אַז מ'זאָל מיר אַוועקגיין דעם טאָג מיט אַ "ישועה"!
אוי! ווי וואויל און לעכטיג, און ווי גרויס [וועט זיין] די שמחה אין אַלע עולמות,
[אז] דעם יאָר וועל מיר זוכה זיין צום "ישועת של ישראל"!

^פ כמבואר בתיקוני זוהר (דף ל:), ובשם משה פרשת מקץ (בבבאור הפסוק ירד ירדנו בתחילה), והובא בדברי רבינו בכ"מ.

^א ועיין בזה ביתר ביאור, בדברי רבינו שבסוף דרשת הושענא רבה תשי"ח.

^ב כמו שהיה רגיל רבינו להזכיר בדרשותיו בימים הנוראים בשם הישמח משה שאמר בדרשותיו, שהוא ראה זאת במו עיניו הק'. והיה רגיל רבינו לסיים, דאנו אף שאין רואין זאת, אבל אנו מאמינים בדברי הצדיקים שאמרו כן.

קנג

מ'זאל די זכיה האָבן מתקן זיין וואָס מ'קען.

מיט וואָס קאָן מען מתקן זיין?

מיט וואָס קאָן מען מעלָה זיין די ניצוצים הקדושים?

מיט אַמֶת'דיגע אידישע טרערן! אוי!

לאָמיר נישט שויןען! לאָמיר נישט שויןען קיין טרערן! אוי וויי!

אוי .. מיט דַמְעוֹת שְׁלִישׁ ..

לאָמיר נישט אַרויס מיט חרפה און בושה!

קנד

ממילא, אויסערדעם איז דאָס מסוגל [יום זה] לתולדות^ק.

האָב מיר דאָ דעם כח, [לפעול] פאַר די וואָס דאַרפן אַ יְשׁוּעָה, פאַר די אַלע אידן וואָס ברויכן געהאַלפן צו ווערן מיט אַ זַרַע שֶׁל קִיּוּמָא, אַז זיי זאָלן געהאַלפן ווערן.

קנה

איך בין אויך זייער צובראָכן, בתוך כלל ישראל!

איך זאָל נאָך זוכה זיין צו מעמיד זיין זַרַע יִשְׂרָאֵל!

אוי וויי, אין 'דעם יאָר' זאָלן שוין אַלע אידן געהאַלפן ווערן^ק.

ה'שַׁעֲנָא וְאֵכָל מִמְּהוּמָה ה'שַׁעֲנָא

^ק כמבואר באמרי פינחס (ראש השנה אות תסה), ועוד. והוא על פי המבואר בכתבי האר"י כי ערבה בגימטריא זרע, ועזר. ועיין בליקוטי מהרי"ח (במנהגי הור"ר) מה שכתב בשם הרה"ק ר' הירצקא מראצפערט זצ"ל.

^ק ואכן באותה שנה שנת תשי"ג נפקדו הרבה מאנ"ש בזרע של קיימא. וכמו שהזכיר רבינו בראש השנה תשי"ד (לשון קסא, אות סח). [וזה היה לאחר שדרש רבינו דרשה שניה ביום ב' דראש השנה תשי"ג, שלא כהרגילו, ובו הרעיש במיוחד על ענין זה של פקידת עקרות, ושיעוררו רחמים על זה, ושיתפללו גם עלין].

